

ISSN: 2980-1680
E-ISSN: 2980-1745

senectus

CİLT/VOLUME 2 • SAYI/NUMBER 1 • YIL/YEAR 2024

Senectus, İstanbul Üniversitesi ile Darülaceze Vakfı arasında 16.11.2020 tarihinde imzalanan “Yaşlılık ve Yaşlanma Çalışmaları İş Birliği Protokolü” çerçevesinde yayımlanmaktadır. Bu kapsamda İstanbul Üniversitesi derginin imtiyaz sahibi, Darülaceze Vakfı ise derginin finansal destekçisidir.”

Senectus is a collaborative product resulting from the “Cooperation Protocol on Aging and Aging Studies” agreed upon by Istanbul University and the Darülaceze Foundation on November 16, 2020. As per the terms of the protocol, Istanbul University holds exclusive rights to the journal, while the Darülaceze Vakfı provides financial support.

Senectus

2024, 2(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

Senectus

2024, 2(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

Sahibi / Owner

Sevtap Kadioğlu (Prof. Dr.)

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Murat Şentürk (Prof. Dr.)

İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Balabanağa Mh. Ordu Cd. No: 196 Beyazıt, Fatih 34459, İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 412 24 00/15809

E-mail: senectus@istanbul.edu.tr

<https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/senectus/home>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed by

Limit Ofset, Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi,
ZA13 Topkapı, Zeytinburnu, İstanbul, Türkiye

<https://www.limitofset.com>

Sertifika No: 51683

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

The publication languages of the journal are Turkish and English.

Mart ve Eylül aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli,
açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

*This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published
biannually in March and September.*

Yayın Türü / Publication Type: Yaygın Süreli / Periodical

Senectus

2024, 2(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor In Chief

Prof. Dr. Murat Şentürk, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - murat.senturk@istanbul.edu.tr

Yazı Kurulu Üyesi / Editorial Management Board Member

Prof. Dr. Yücel Bulut, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - yucel.bulut@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ayşe Canatan, Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara, Türkiye - ayse.canatan@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Akif Karan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - karanma@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Sema Oğlak, Aydın Menderes Üniversitesi, Manisa, Türkiye - sema.oglak@adu.edu.tr

Prof. Dr. A. Sinan Türkyılmaz, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye - aturkyil@hacettepe.edu.tr

Bilimsel Sekreteryaya / Scientific Secretariat

Dr. Öğr. Üyesi. Zeynep Zehra Sadıkoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- zeynep.sadikoglu@istanbul.edu.tr

Editöryal İlişkiler Yöneticisi / Editorial Relations Manager

Doç. Dr. Ayşen Şatıroğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - aysen.satiroglu@istanbul.edu.tr

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Doç. Dr. Melike Akbıyık, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - melike.akbiyik@istanbul.edu.tr

Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor

Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr

Metodoloji Editörü / Methodology Editor

Doç. Dr. Aynur Erdoğan Coşkun, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - aynur.erdogan@istanbul.edu.tr

Tanıtım Yöneticisi / Publicity Manager

Arş. Gör. Sercan Öncül, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - sercanoncul@istanbul.edu.tr

Editöryal Asistan / Editorial Assistant

Arş. Gör. Hamdüsena Eşrefoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - hamdusenaesrefoglu@istanbul.edu.tr

Teknik Uzman / Technical Specialist

Arş. Gör. Ali Rıza Şan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye - arsan@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

John Zacharias Crist, Kafademi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Kooperatifi, Kırklareli, Türkiye

ENAGO

Senectus

2024, 2(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

YAYIN KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Mohd Salim Reshi (Assist. Prof.), Department of Zoology, School of Biosciences and Biotechnology,
Baba Ghulam Shah Badshah University, Jammu and Kashmir - *drmsreshi@bgsbu.ac.in*

Michał Boraczyński (PhD), Faculty of Health Sciences, Collegium Medicum, University of Warmia and
Mazury in Olsztyn ul. Żołnierska, Olsztyn, Poland - *michal.boraczynski@uwm.edu.pl*

Sandra Maria Barbalho (Dr.), Medical School of Marilia, Brazil - *smbarbalho@gmail.com*

Dorothy A. Yen (Prof.), Brunel University London, Brunel Business School Brunel University London,
United Kingdom - *dorothy.yen@brunel.ac.uk*

Xiaoqiang Tang (唐小强), (PhD, Assoc. Prof.), State Key Laboratory of Biotherapy, West China Second
University Hospital, Sichuan University, Chengdu, China - *tang-xq@tsinghua.edu.cn*

Crescenzo TESTA, Firma il tuo 5xmille all'Università di Parma, Italy - *kre.testa@gmail.com*

Luigi De Luca (MD), Department of Neurosciences, Reproductive and Odontostomatological Sciences of
University of Naples "Federico II", Naples Naples, Italy - *luigi.deluca@unina.it*

Ameya S. Kulkarni (Ph.D), Genomics Research Center, AbbVie, North Chicago, Illinois, USA
- *ameyak225@gmail.com*

Tine Buffel (Ph.D), Director of Manchester Urban Ageing Research Group (MUARG), The University of
Manchester, UK - *tine.buffel@manchester.ac.uk*

Senectus

2024, 2(1)

ISSN: 2980-1680

E-ISSN: 2980-1745

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Yaşlılığa Politik Ekonomik Yaklaşım: Carroll Estes Modeli
Political Economic Approach to Old Age: The Carroll Estes Model 1
Elif Çevik
- Yaşlı Bireylerin Aile Sağlığı Merkezi Ziyaretlerinin Değerlendirilmesi
Evaluation of Family Health Center Visits of Elderly Individuals 27
Merve Güntürkün, Adem Başpınar
- Yaşlıların Kentsel Dönüşüm Sonrasına Yönelik Değişim Algıları: İstanbul Mahalleleri
Üzerine Bir Karşılaştırma
Elderly People's Perceptions of Change after Urban Regeneration: A Comparison of
Istanbul Neighborhoods 45
Furkan Başarslan
- Yaş Dostu Kentler
Age-Friendly Cities 69
Hamdüsena Eşrefoğlu
- Medyada Yaşlı Temsili: Yaşlılık Temalı Kısa Film Yarışmasından Örnekler
Representation of the Older Adults in the Media: Examples from an Old
Age-Themed Short Film Competition 89
Merve Ayar Yılmaz, Büşra Turan Tüylüoğlu

Birikimler / Classical Article

- Yaş Üzerine / Her Şeyin Bir Zamanı Vardır 109
Michel de Montaigne

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

- Yaşlı Dostu Dijital Ekosistem Oluşturmak
Building an Age-Friendly Digital Ecosystem 115
İrem Buselay Özer
- Sosyal ve Yetişkin Gelişimsel Psikolojisi Perspektifinden Yaşlılık Dönemi
Elderliness from Perspectives of Social and Adult Developmental Psychology 119
Pınar Karataş
- Müzik ve Yaşlanan Beyin: Beyin Öyküleri
Music and the Aging Brain: Tales of Brain 123
Nurhan Can
- Kuşaklar Arası Dünya: Y Kuşağının Yaşlılık Perspektifi
Intergenerational World: Generation Y's Perspective on Agedness 127
Ayşe Bahar Duyar Akça
- Zamanın Ötesinde Sakinlik: Yaşlanmanın Güzelliği
Beyond Time Calmness: The Beauties of Aging 131
Ezgican Meral

Yaşlılığa Politik Ekonomik Yaklaşım: Carroll Estes Modeli

Elif Çevik¹

Öz

Sosyal politika ve sosyal hizmetlerin temel konularından biri olan yaşlılık, dünya nüfusunun hızla artmakta ve yaşlanmakta olduğu demografik gerçeği nedeniyle gerek bilim insanlarının gerekse politikacıların giderek daha fazla ilgisini çekmektedir. Buna rağmen Türkiye’de, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler alanında, lisansüstü düzeyde yaşlılık çalışmalarının sayısı oldukça azdır. Yapılan çalışmalar ise ekseriyetle yapısal-işlevselci yaklaşıma sahip olup eleştirel yaklaşımdan uzaktır. Dolayısıyla bu makalede, yaşlılık çalışmalarıyla ilgili mevcut akademik yazında eksikliğini fark ettiğimiz eleştirel yaklaşıma yer verilmek istenmektedir. Bu bağlamda söz konusu yaklaşıma ait en güçlü örneklerden biri Carroll Estes’e aittir. Estes’in modeli ise Türkçe akademik yazınında ilk kez tüm hatlarıyla tanıtılacaktır. Söz konusu modelde, merkezi fenomen olan yaşlılık, makro düzeyde ideoloji, devlet, cinsiyet sistemi, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşme, medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri boyutlarıyla incelenirken mikro düzeyde ise birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri olan, sınıf, ırk/etnisite, cinsiyet ve vatandaşlık olguları üzerinden ele alınmıştır. Dolayısıyla oldukça katmanlı olan bu modelin, sosyal politika, sosyal hizmetler ve sosyoloji alanları başta olmak üzere birçok disipline katkı sağlayacağı açıktır. Ayrıca ilgili araştırmacılara da yaşlılık olgusunu anlama ve çözümlemede çok daha geniş bir bakış açısına sahip olmalarına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık • Sosyal politika • Politik ekonomi • Eleştirel teori • Sosyal teori

Political Economic Approach to Old Age: The Carroll Estes Model

Abstract

Aging, a crucial concern within social policy and services, has gained increasing attention from scholars and policymakers because of the accelerating global demographic shift toward the aging population. Despite this, postgraduate studies on aging within Turkey’s social policy and services field remain notably low. Moreover, existing studies predominantly adopt a structural-functional approach, lacking critical analysis. Thus, this article addresses this gap by introducing a critical perspective, notably lacking in current Turkish academic discourse on aging studies. To this end, Carroll Estes’ model, exemplifying such criticality, is presented comprehensively for the first time in Turkish academia. Estes’ model delves into the central phenomenon of aging at both macro and micro levels, scrutinizing ideology, the state, gender system, postindustrial capitalism, globalization, the medical-industrial complex, and elderly care initiatives at the macro level. At the micro level, it examines interlocking systems of oppression, class, race/ethnicity, gender, and citizenship. This multifaceted model promises to enrich various disciplines, particularly social policy, social services, and sociology, offering researchers a broader lens for understanding and analyzing the complexities of aging.

Keywords: Aging • Social policy • Political economy • Critical theory • Social theory

¹ Sorumlu yazar: Elif Çevik, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye.

E-posta: elifcevik@gmail.com ORCID: 0000-0002-3279-1690

Atıf: Çevik, E. (2024). Yaşlılığa politik ekonomik yaklaşım: Carroll Estes modeli. *Senectus*, 2(1), 1-25. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0018>

Extended Abstract

The rapid growth and aging of the world's population pose considerable challenges. While in primitive times, only a fraction of the population reached old age, in modern times, the majority attaining old age raises multifaceted concerns. Consequently, interest in aging studies has increased globally, causing new disciplines such as gerontology and the development of new social theories. Among these, activity theory stands out, dominating much of the Turkish literature. However, this approach overlooks the crucial aspects of aging. Consequently, critical examinations of the political economy of aging are increasingly capturing the attention of scholars. Carroll Estes emerges as a leading figure among these critical theorists. With a distinguished academic career, Estes has delved into Social Security and Medicare policy, healthcare reform, long-term care, and the economic and health security of older women. Recognized as a pioneering scholar in the fields of "political economy of aging" and "critical gerontology" Estes and his theories remain largely absent in Turkish aging literature. Thus, this article aims to bridge this gap by introducing Estes' theories to Turkish academia. Estes has made notable contributions to the aging literature, with his theoretical models and concepts representing seminal works in the field. This article presents Estes' model and concepts comprehensively for the first time in Turkish aging literature. For example, Estes' concept of the "aging enterprise" has been translated into Turkish as "elderly care initiatives" and incorporated into Turkish discourse. Thus, Estes' model emerges as a valuable resource awaiting exploration, particularly within disciplines such as social policies and services.

Understanding the fundamental concepts proposed by Estes is essential for fully understanding his ideas and contributions. However, delving into these concepts necessitates not only understanding the phenomena they address but also discerning the motives driving their formulation. Hence, our article briefly incorporates the main points emphasized by the political economy theory that forms Estes's theoretical framework. Political economy theory treats aging through the lens of interwoven connections between the macro-level, social dynamics, intermediate-level organizational and institutional, and micro-level individual experiences (Estes, 1979).

At the heart of Estes' model lies the public/citizen. Power dynamics among the state, postindustrial capitalism, and gender systems, entailing bidirectional relationships, unfold within the framework of "interlocking systems of oppression" (Collins, 1990, p. 225) stemming from gender, social class, and racial and ethnic statuses across life (Dressel et al., 1997, p. 583; Estes, 2001, p. 2). Moreover, Estes perceives ideology as the main framing element enveloping other concepts in defining aging and shaping policy responses to aging within society (Estes, 2001, p. 2). Employing this model of political economy theory, Estes constructs a theoretical framework of social policy and aging. However, he incorporates additional analytical levels, namely the "medical-

industrial complex” and “elderly care initiatives” into the framework. These elements emerge as products of and intersect with the relationships among postindustrial capitalism, the state, and gender systems while focusing on the citizen/public. Consequently, the model expands to include a fifth level (Estes, 2001, p. 3).

Estes’ model of social policy and aging offers a multilayered analytical framework that addresses the intricate, conflicting, and competitive relationships among postindustrial capitalism, the state, and the gender/sex system, which in turn shape and sustain the medical-industrial complex and elderly care initiatives. Viewed through a conflict theory perspective, the model acknowledges and attempts to illustrate the ongoing struggle among its actors, underscoring the important role politics plays in determining the extent to which one actor can assert dominance and control over others (Estes, 2001, pp. 3–4).

According to Estes, ideologies wield substantial power in shaping, modifying, and implementing social policies. Particularly, the twin ideologies of neoliberalism and neoconservatism have proven highly effective in efforts to drastically transform Social Security and Medicare programs (Estes, 2001, p. 102). Neoconservative ideology, influential in social policy formulation, exerts notable influence on the sociocultural sphere, giving rise to motivational crises such as exacerbating gender conflicts and imposing emotional pressures regarding familial responsibilities (Estes, 2001, p. 102). In this context, neoliberal ideology limits economic policies to inherently pro-market actions, while neoconservative ideology limits the nature and scope of actions within the traditional family structure (Therborn, 1980, pp. 97–100).

In Estes’ model, the subsequent link after the overarching ideology involves class, race/ethnicity, gender, and age. These elements are viewed as interlocking systems of oppression arising from conflicts and stratification within the social structure (Collins, 1990; Estes, 2001, p. 13). Social class, race/ethnicity, and gender are directly correlated with the resources accessible to individuals in old age, both due to their status as interlocking systems of oppression at the macro level and their intersectionality at the micro level (Estes, 2001, p. 13).

Within Estes’ theoretical framework, the examination of the state revolves around its capacity to (a) allocate and distribute scarce resources, (b) mediate between various societal segments and classes, and (c) address conditions potentially threatening social order. Analyzing public policies governing resource allocation and distribution for older citizens by the state is crucial. This transcends mere considerations of resource availability for social spending. Estes underscores the tangible and perceived ramifications of allocating an increasing share of resources to the elderly on business, economic growth, industry, and industrial relations (Estes, 2001, p. 7).

In Este's theoretical constructs, postindustrial capitalism, and its linked globalization hold important positions within the political economy of aging. Estes finds a strong relationship between aging and postindustrial capitalism/globalization. He examines how these phenomena, along with informationalism, shape the lives of older individuals, establishing a relationship between macro- and micro-structures (Estes, 2001, p. 4).

The inclusion of the sex/gender system marks a new addition to the political economy discourse. While previous studies have explored gender's role at individual and policy levels, its incorporation as a key institutional force in explaining social policy on aging is new (Estes, 2001, p. 8). Estes offers two primary reasons for integrating gender into the theoretical model: First, the increasing proportion of women within the elderly population. Second, women's greater dependency on the state compared with men, persists across the lifespan regardless of age (Estes, 2001, p. 121). Estes posits that gender differences in the aging experience stem from the entrenched role of gender within social and political structures.

The concept of citizen/public, central to Estes' theoretical framework, draws upon critical literature asserting the absence of a universally and equitably shared experience of citizenship (Estes, 2001, p. 10). According to Estes, the fundamental issue surrounding citizenship lies in the dichotomy between capitalism and democracy within capitalist democracies, engendering tension and contradiction (Estes, 2001, p. 10). Citizenship, Estes argues, embodies both economic and political dimensions, as the life opportunities offered by states to their citizens are largely based on labor force participation and property ownership.

Understanding aging and social policy requires attention to two overlapping and mutually reinforcing structural arrangements: the medical-industrial complex and elder care initiatives. The medical-industrial complex comprises a highly stratified and expansive healthcare sector dominated by multibillion-dollar corporations (Estes et al., 2001, pp. 165–166). Coined by Estes in 1979 (p. 2), the term "aging enterprise" resides within the confines of the medical-industrial complex, yet extends beyond healthcare to encompass governmental and institutional actions across all facets related to aging. Conversely, aging initiatives generally focus on the relationship between social policy and the circumstances and requirements of older individuals (Estes et al., 2001, p. 167). Estes posits that at the heart of both the medical-industrial complex and the aging initiative lies the commodification of health, wherein healthcare and the needs of the elderly, along with other societal needs, are transformed into commodities for specific economic markets (Estes, 1979). Consequently, both capitalist capital and governments perceive healthcare and elderly services as economic products rather than social goods.

The crisis of the welfare state precipitated by postindustrial capitalism, globalization, and technological advancement has resulted in old age being perceived as a financial burden on public expenditure. While solutions such as “extending the retirement age” and promoting “active aging” have been proposed for the aging population, they have proven insufficient in comprehensively addressing the issue. This inadequacy has spurred an increased interest in critical theory, with old age emerging as a focal point within political economic theory. Estes’ model, encapsulated within this discourse, offers a considerably more comprehensive and detailed framework than other theories of old age. Notably, Estes’ emphasis on gender, which is often neglected in conventional aging theories, constitutes an innovative and valuable contribution. Given the current dearth of Turkish literature on aging, we believe that Estes’ theory holds the potential to considerably enrich aging studies in Turkey. Through this article, we aim to highlight the overlooked aspects of Estes’ model, bringing them to the attention of relevant researchers and scholars.

Yaşlılık Literatürümüze Girecek Yeni Bir İsim: Carroll Estes

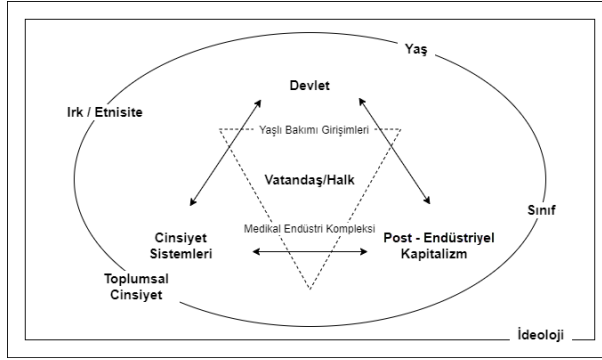
Dünya nüfusu hızla artmakta ve yaşlanmaktadır. Nüfusun çok azının yaşlanabilmesi, insanlık deneyimi için bir sorun oluşturduğu gibi, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşlılık dönemine erişmesi de çeşitli kaygılara neden olmaktadır. Bu bağlamda dünya genelinde yaşlılık çalışmalarına olan ilgi artmış, süreç içerisinde gerontoloji gibi yeni disiplinler oluşmuş ve yaşlılığa yönelik yeni toplumsal teoriler öne sürülmüştür. Bu teoriler içerisinde en fazla öne çıkan ise Türkçe ilgili literatüre de hâkim olan aktivite kuramı olmuştur. Ancak bu teori, yaşlılığı anlamada ve yaşlıların ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz olması nedeniyle farklı kuramcılar tarafından eleştirilmiştir. Politik ekonomik yaklaşım üzerine bina ettiği model ile yaşlılığı açıklamaya çalışan Carroll Estes'in bu kuramcılar arasında yer alan en dikkate değer isim olduğunu düşünmekteyiz. Ancak Türkçe yaşlılık çalışmaları literatüründe Carroll Estes'in ismine ve teorisine neredeyse hiç rastlamıyoruz. Bu nedenle, bu makale ile, teorinin geniş hatlarıyla ilk kez Türkçe literatüre tanıtılmasını arzu ediyoruz. Zira Estes'in geliştirdiği modeli, başta sosyal politikalar ve sosyal hizmetler disiplinleri olmak üzere birçok disiplin için keşfedilmeyi bekleyen çok değerli bir hazine olarak görüyoruz.

Carroll Estes'in teorisini tanıtmadan önce, kendisinin oldukça başarılı akademik biyografisini sunmak istiyoruz. Lisans derecesini Stanford Üniversitesi'nden, yüksek lisans derecesini Southern Methodist Üniversitesi'nden alan Carroll L. Estes, kampüs çapında Sağlık ve Yaşlanma Enstitüsü'nü (1979-1998) kurduğu ve yönettiği California Üniversitesi, San Francisco'dan (UCSF) Sosyoloji Fahri Profesörü derecesini almıştır. Londra Ekonomi Okulu'nda ve Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'nde misafir profesör olarak bulunmuştur. Hemşirelik Yüksek Okulu'nda Sosyal ve Davranış Bilimleri Bölümü'ne başkanlık etmiştir (1981-1992). Estes, Ulusal Tıp Akademisi üyesidir ve Akademi İcra Kurulu Başkanı William Arnone, Estes'i "eşsiz bir lider ve öncü" olarak nitelendirmiştir. Sosyal Güvenlik ve Medicare politikası, sağlık reformu, uzun süreli bakım ve yaşlı kadınların ekonomik ve sağlık güvenliği üzerine çalışmalar yapmış olan Estes, "yaşlanmanın politik ekonomisi" ve "eleştirel gerontoloji"nin kurucu bilgini olarak tanınmaktadır. Son derece verimli yazın hayatının yanı sıra Estes'in araştırmaları birçok prestijli dergide yayımlanmıştır. Carroll Estes'in yaptığı araştırmalar, hâlâ milyonlarca yaşlı yetişkinin hayatını etkilemeye devam etmektedir.

Temel Kavramlar

Estes'in önerdiği temel kavramları anlamak, onun fikirlerini ve eserlerini tam olarak anlamak için elzemdir. Ancak bu kavramları anlamak, yalnızca onların işaret ettiği olgularla değil, bu kavramların ortaya konmasındaki saiklerin de anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Bu sebeple politik ekonomi kuramının vurguladığı temel noktalardan bahsetmek gerekir.

Estes'in politik ekonomi kuramı modelinin merkezinde, makro ve mikro düzeylerinin derinlemesine araştırıldığı halk/vatandaş bulunmaktadır. Onu çevreleyen ve iki yönlü ilişkilere sahip olan devlet, post-endüstriyel kapitalizm, cinsiyet sistemleri arasındaki güç mücadeleleri, yaşam boyu toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, ırksal ve etnik statünün “birbirine kenetlenen baskı sistemleri” (Collins, 1990, s. 225) bağlamında meydana gelmektedir (Dressel ve ark., 1997, s. 583; Estes, 2001, s. 2). Estes ideolojisi, yaşlanma konusunun tanımlanmasında ve politikaların toplumda yaşlanmayı nasıl ele aldığına belirlemede asıl çerçeveyi oluşturan bir unsur olarak görülür (Estes, 2001, s. 2).

Şekil 1.2. Sosyal politika ve yaşlanmanın teorik modeli: Estes versiyonu.

Estes'in sosyal politika ve yaşlanmanın teorik modelinde ise sistem, politik ekonomi kuramı ile aynıdır. Estes bu modelde, post-endüstriyel kapitalizm, devlet ve cinsiyet sistemleri arasındaki ilişkilerin bir ürünü olan ve onlara değen, aynı zamanda vatandaşı/halkı merkezine alan bir çerçevenin analitik seviyeleri olarak “medikal endüstri kompleksi” ve “yaşlı bakımı girişimleri” eklemektedir. Böylelikle model, beşinci bir seviyeyi içerecek şekilde genişlemektedir. Estes, söz konusu beş seviyeden dördünü McKinlay'den (1985) uyarlayarak kendi modeli için revize etmiştir (Estes, 2001, s. 3).

Bu yapının aktörleri, birbirleriyle mücadele içindedir. Politikaların da bir aktörün diğerlerine ne ölçüde hükmetme ve onları kontrol etme yeteneklerine göre kritik bir rolü olduğu kabul edilir ve modelde, bu ilişki gösterilmeye çalışılır (Estes, 2001, s. 3-4). Politik ekonomi ve yapılandırılmış bağımlılık yaklaşımları, yaşlı bireylerin toplumda tam entegrasyonu üzerine odaklanırlar. Bu, eleştirel gerontolojinin genel yaklaşımından farklıdır, çünkü eleştirel gerontoloji yaşlılığı sosyal olarak yaratılan bir deneyim olarak görür ve yaşlılığa bakış açısı, ekonomik ve finansal analizlerle gömülü ve gizli kalır (Vincent, 2003, s. 83). Bu bağlamda, politik ekonomi kuramı, yaşlılık ve yaşlanma deneyimlerinin toplumsal eşitsizliklerle nasıl ilişkili olduğunu açıklar. Bu eşitsizlik, yaşlılık döneminde bazı bireyler için kontrol ve güç sağlarken, diğer bireyler için bağımlılık ve güçsüzlük yaratmaktadır. Bu nedenle, politik ekonominin amacı, yaşlanma deneyimlerindeki bu eşitsizlikleri eleştirel bir şekilde analiz etmektir (Phillipson, 2006, s. 43-46). Bu yüzden, politik ekonomi kuramı, sunduğu bu

çerçeveyle, en etkili teorilerden biri olarak kabul edilmiş ve bu alandaki birçok bilim insanını heyecanlandırmıştır (Victor, 2005, s. 28).

Politik ekonomi kuramı, yaşlı nüfusun artışının sosyal ve ekonomik felaket olarak görüldüğü demografik yorumlara karşı güçlü argümanlar sunar. Yaşlılık deneyiminin tek tip kabul edildiği bu görüşe karşı, politik ekonomi sınıf, cinsiyet ve etnisite gibi faktörlerin önemini belirtir. Ayrıca, yaşlılığı “bakım sorunu” olarak algılayan görüşe karşı, yaşlılara sunulan hizmetlerin niteliği ve kalitesi hakkında da eleştirel sorular sorulmasını sağlamaktadır (Victor, 2005, s. 28). Kuramın literatüre kazandırdıklarının altını çizdikten ve Estes’in geliştirdiği modeli genel hatlarıyla tanıttıktan sonra modelde yer alan kavramları detaylı şekilde açıklayabiliriz.

İdeoloji

İdeoloji hem dünyayı açıklamayı hem de onu değiştirmeyi amaçlayan bu anlamda da pratik unsurların teorik unsurlar kadar öne çıktığı sosyal veya politik fikirler sistemi olarak tanımlanmaktadır (Cranston, 2020). Estes’e göre bir inanç sistemi olarak ideolojiler, destekçilerinin sosyal konumunu, yapısal avantajlarını yansıtan ve çıkarlarını gösteren rekabet halindeki dünya görüşleridir. Bütün siyasi ve ekonomik rejimler, ideolojiyi kitlelerle iletişim kurmak ve onlara kendilerini dayatmak için bir söylem olarak kullanılmaktadırlar. Estes için ideoloji, sosyal politika ve yaşlanmaya ilişkin baskın görüşlerin üretildiği ve sürdürüldüğü üç sürecin ayrılmaz bir parçasıdır (Estes, 2001, s. 17-18):

1. Politika yapıcılar, uzmanlar ve medya tarafından kültürel imajların başarılı bir şekilde yaratılması – örneğin, yaşlıların “açgözlü bunaklar” olduğuna inandırmak.
2. Ekonomik sistemin gerekliliklerine başvurma – örneğin, ülkenin ekonomik sorunlarından, “bütçenin mahvolmasından” yaşlıların sorumlu olduğunu iddia etmek.
3. Hedefler ve araçlar üzerindeki çatışmaları rasyonel problem çözme sistemlerine dönüştürecek şekilde uzmanlığın uygulanması ve politikanın yerine getirilmesi.

Estes’e göre yukarıda belirtilen süreçlerde uzmanlar, rasyonel problem çözümüne odaklanmakta, bu da hem problemin tanımında hem de probleme ilişkin çözümlerde var olan sınıf, cinsiyet ve ırk/etnisitenin özünün bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Örneğin, sözde “cinsiyetten bağımsız”, rasyonel olarak yapılan sosyal güvenlik politikaları, devlete en çok bağımlı olanlar- kadınlar, azınlıklar, yoksullar, yaşlılar ve engelliler – için önemlidir. Ancak bu gruplar, devlet, piyasa ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi ideolojilerinin ekseninde hazırlanan politikaların ciddi sonuçları ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Estes, 2001, s. 18).

Yaşlanma üzerine sosyal politikaları ele alırken, ideoloji ile ilgili çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır: (a) Belirli sosyal oluşumlar (örneğin yaşlılık politikası gibi) içinde inanç ve değerler sistemlerini konumlandırmak ve bunların kapitalist ekonomik sistem ve devlet ile nasıl eklemlendiğini ve ayrıca bunların içerisinde sınıf, cinsiyet ve ırk mücadelelerini incelemek ve (b) belirli örgütlü topluluklar (örneğin, ulus-devletler, örgütler, kurumlar) içinde var olan bu ideolojik toplulukları ve bunların geçmişteki sosyal ve sınıf mücadelelerini ve çelişkili norm ve değerleri nasıl maskeleydiklerini araştırmak (Thompson, 1986, s. 14).

İdeolojiler, sosyal politikaları oluşturma, değiştirme ve uygulamada büyük bir güce ve öneme sahiptir. Örneğin, eski Amerika Birleşik Devletleri başkanı Ronald Reagan mirasının en çarpıcı ve önemli özelliklerinden biri, kriz üretiminde, kriz yönetiminde ve refah devletinin yeniden yapılandırılmasında stratejiler olarak neoliberalizm ve neo-muhafazakarlık ideolojilerini geliştirmedeki olağanüstü başarısıdır (Estes, 1991, s. 60). Yine neoliberalizm ve neo-muhafazakarlık ikiz ideolojileri, Sosyal Güvenlik ve Medicare programlarını kökten dönüştürme çabalarında oldukça etkili olmuştur (Estes, 2001, s. 102). Öyle ki, belli dönemlerde ülkelerin hakim ekonomi politikaları haline gelen neoliberal ideoloji, politika uygulayıcıları ve savunucularından hareketle Thatcherism, Reaganism gibi isimlerle anılmışlardır (Yıldırım, 2016, s. 90).

Sosyal politikaların oluşturulmasında da etkili olan neo-muhafazakar ideoloji, özellikle sosyo-kültürel sistem üzerinde etkili olmakta ve toplumsal cinsiyet savaşını alevlendirmek ve aileye düşen sorumluluk üzerinde duygusal baskı yaratmak gibi motivasyon krizlerinin temelini oluşturmaktadır (Estes, 2001, s. 102). Motivasyon krizi, varoluşun devamı için önemli olan geleneklerin erozyonu ve evrensel değer sistemleri (“yeni” ihtiyaçlar) yoluyla aşırı yüklemeyi ifade etmektedir. Diğer bir deyişle bir yanda devlet, eğitim sistemi ve meslek sistemi tarafından ilan edilen güdülere duyulan ihtiyaç ile diğer yanda sosyokültürel sistemin sağladığı motivasyon arasındaki tutarsızlığa işaret etmektedir. (Habermas, 1988, s. 50).

Estes, serbest piyasanın büyüyüp devletin siyasi-idari sisteminin kapsamının küçülmesinin ekonomik, meşruiyet ve akılçılık krizini doğurduğunu ve geleneksel, dini değerlerin baltalanması ile toplumda daha fazla motivasyon krizlerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu noktada sorunun çözümü ise aileye merkezi bir öneme atfedilerek yaşanan durum bir “aile krizi” olarak kabul edilip geleneksel aile yapılarını ve normlarını güçlendirmeyi amaçlayan yeni politikaların benimsenmesi haklılaştırılmasıdır. Neo-muhafazakar ideolojik akım, kadınları ailedeki krizin nedeni olarak gördüğünden bu ideolojik sistemde, yaşlılıkla ilgili devlet politikaları da beyaz erkeklerden oluşan baskın güç grubunun sağlık modellerini ve bu grubun ayrıcalıklarını yansıtmakta geleneksel aile yapılarını sürdürerek kadınları baskılamakta ve erkek egemenliğinin yeniden tesis edilmesi amaçlamaktadır (Estes, 2001, s. 102–103).Bu

bağlamda neoliberal ideoloji, ekonomi politikalarını doğası gereği piyasa yanlısı eylemlerle sınırlarken, neo-muhafazakâr ideoloji de aynı şekilde eylemlerin özünü ve odağını geleneksel aile yapısıyla sınırlandırmaktadır (Therborn, 1980, s. 97–100).

Estes’e göre neoliberal ideoloji ve küreselleşmenin, ekonomik gerileme tehdidi, özellikle iş kaybı, ayrıca neo-muhafazakâr ideolojinin de geleneksel aile savunusu üzerinden özellikle kadının yaşam biçimi üzerinde oluşturdu tehditler, yaşlanmanın yeni bağlamını, refah devletinin yükselişiyle bağlantılı reform çağından radikal bir ayrılığa sürüklemektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal güvenlik ve Medicare gibi yaşlılara yönelik güvence ve temel hak kazanımı programları sürekli saldırılara maruz kalmıştır. Devletin sunduğu hizmetler ve destekler, temel hak olarak görülmekten uzaklaşarak ideolojik sınırlandırmalar yoluyla pazar ve özelleştirme önerilerek gelecek nesiller için sosyal maliyeti şiddetli ve potansiyel olarak felaket olabilecek ekonomik sorunlar yaratacak şekilde yapılandırılmıştır (Estes & Phillipson, 2002, s. 280–281). Bu da refah devletinin ve sosyal güvenliğin temin ettiği yaşlanmanın getirdiği riskleri paylaşma fikri ile inşa edilen “kuşaklar arası dayanışma”nın kolektif haktan çok bir risk olarak refahın yaratılması ve “kuşaklar arası çatışma” ideolojisi haline gelmesine neden olmuştur (Peterson, 1999, s. 41–57).

İnşa edilen krizlerin açığa çıkardığı korkular, beklentileri azaltmış ve sınırlı kaynaklar için birbirleriyle rekabet halinde olan kuşakları doğurmuştur. Kuşaklar arası ilişkilerde menfaatin olumlu tarafına yönelik dikkat ve söylem eksikliği, bir kuşağı kendisini diğerinden “korumaya” teşvik etmektedir. Dolayısıyla bu ortam, politik olarak mümkün veya imkânsız olarak düşünülen politikaların dahi egemen ideolojinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde uygulanması için fırsatlar yaratmaktadır. Sosyal güvenliğin özelleştirilmesi bu anlamda daha önce kabul edilmeyen ancak bu “yeni alternatifler” in en önemlisi haline gelmiş etkili bir örnektir (Estes, 2001, s. 103).

Birbirine Kenetlenmiş Baskı Sistemi

Estes’in modelinde, her şeyi kuşatan ideolojiden sonraki halka; sınıf, ırk/etnisite, toplumsal cinsiyet ve yaştan oluşmaktadır. Birbirine kenetlenmiş baskı sistemleri olarak kabul edilen bu olgular, toplumsal yapıdaki çatışmanın ve katmanlaşmanın bir ürünüdür (Collins, 1990; Estes, 2001, s. 13). Sosyal sınıf, ırk/etnisite ve cinsiyet, hem makro düzeyde birbirine kenetlenmiş baskı sistemini oluşturduğundan hem de mikro düzeyde kesişimsellik barındırdığından, kişilerin yaşlılıkta yararlanabilecekleri kaynaklarla doğrudan ilişkili olarak görülmektedir (Estes, 2001, s. 13).

Sınıf. Sınıf, bir grup insanın ortak olarak “yaşam şanslarının” belirli bir nedensel bileşene sahip olduğu toplumsal yapıyı ifade etmektedir. Yaşam şansı, miktar ve tür bakımından egemen güç tarafından belirlenmektedir. Kamu politikaları, egemen gücün çizmiş olduğu vizyonun sınırlılıkları içerisinde, vatandaşların sınıf, statü ve politik

yapılar içerisindeki sosyal konumuyla ilişkili “yaşam şanslarını” yansıtmakta ve güçlendirmektedir (Weber, 1946, s. 181).

Sınıf analizi, diğer tüm sınıflar için olduğu gibi, yaşlılar için de tanımlanan sosyal sınıf yapısını, sınıf oluşumunu, sınıf mücadelesini ve sınıf bilincini kapsamakta ve tüm bu fenomenlerin birlikte çözümlenmesi içermektedir (Wright, 1997, s. 3). Modern toplumda önemli bir kırılma noktası olan emeklilik, kişilerin emekli olmadan önceki sınıfları doğrultusunda emeklilik sonrası koşullarını etkileyen bir faktördür. Bu nedenle Estes, yaşlılığın, sosyal sınıf ayrımının oluşturulmasında tek başına etkili olmadığını, yaşlıların grup ve bireyler olarak yapısal bağımlılığını, sosyal sınıfını ve sermayesini belirleyen şeyin emeklilik yaşından önce oluşturulan bireysel koşullar ve işgücüne katılım olduğunu öne sürmektedir (Estes ve ark., 1984, s. 31–100).

Sosyal politikaların önemli bir ayağını oluşturan Sosyal Güvenlik, sosyal sınıf ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü Sosyal Güvenlik bir hak olarak kabul edilmekle birlikte bu hak ancak işgücüne katılabilen kişilerin başarısı karşılığında verilmektedir. Çalışma hayatının dışında kalan ya da çalışma hayatının dışına itilen kişiler için konu, sürdürülebilir olmayan sosyal politika ve sosyal yardım programlarına evrilmektedir (Estes, 2001, s. 14).

İrk / Etnisite. İrkçilik, tıpkı cinsiyet, yaşlılık ve sınıfçılığı da içeren geniş baskı olgusunun bir tezahürüdür. İrkla ilişkili olarak kurulan baskı, aynı zamanda ayrıcalıklı da bağlantılıdır (Paradies, 2006, s. 143–157). Politik ekonomi yaklaşımı, sosyal politikaların oluşturulmasında ırk ve etnisite durumunun sınırlı ve yetersiz düzeyde göz önüne alınmasına karşı güçlü eleştiriler getirmektedir. Sosyal politikaların bir parçası olan yaşlılık politikaları da bu problemten ve sonuçlarından etkilenmektedir. Çünkü refah devleti politikalarında görüldüğü üzere ırk/etnisite, yoksullukla ilişkili oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmakta, irksal eşitsizlik, devasa boyutta küresel göçlere neden olmaktadır (Quadagno, 1994, s. 4).

İrk ve ırkçılık, bireyleri, sosyal yapılarda ve iktidarla ilişkilerinde kurumsal ırkçılık olarak kuşatarken yaşlılık ve yaşlanma politikası üzerinde ise bağımsız ve iç içe geçmiş bir etkiye sahiptir. (Estes, 2001, s. 15–16). Yapılan meta analizlerde, ırk ve etnisitenin sağlık, sosyoekonomik durum, toplumsal konum ve aile ilişkileri gibi çok farklı düzeyler üzerinde etkili bir faktör olduğu, bireysel deneyimlerin yanı sıra toplumsal ayrışma, tabakalaşma ve marjinalleşmenin de üretiminde yer aldığı görülmüştür. Öyle ki ırk ve etnisite, her birey için temel ihtiyaçlar olan barınmada konut edinim sürecinde, eğitime ulaşma sürecinde ve iş bulmada avantaj ve dezavantajlara neden olmaktadır (Paradies ve ark. 2015). Ancak tüm etkileri arasında, yapılan akademik çalışmalar, ırk ve etnisitenin hem bireylerin fiziksel, mental sağlıkları üzerinde hem de toplum sağlığı üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Larson ve ark., 2007; Okazaki, 2009; Trent ve ark., 2019).

Konunun politik ekonomi perspektifinden dikkat çeken noktalarından bir diğeri ise bu bağlamda üretilen kurumsallaşmış ırkçılıktır. Kurumsallaşmış ırkçılık, kamu politikası, fiziksel çevre, sosyal ve tıbbi hizmetler ve koruyucu sağlık politikası aracılığıyla sağlık üzerinde ayrımcı etkiler üretmekte ve birbirine kenetlenmiş baskı sisteminin bir parçası olarak egemen güçlerin ideolojilerinin çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde bireyleri baskılamaktadır (Estes, 2001, s. 16).

Cinsiyet. Toplumsal cinsiyet, sosyal ve değişken, değişime maruz kalabileni ifade ederken, cinsiyet, insan türünün çoğaltılmasındaki temel ve değişmeyen fiziksel farklılıkları temsil etmektedir (Acker, 1992, s. 565). Tarihsel olarak, feminist teorisyenlerin toplumsal cinsiyet tartışmaları ile gündeme getirdikleri cinsiyet ayrıcalığı ve ayrımcılığının devlet ve sınıf teorileri içerisinde ele alınışı yeterli ve kapsamlı olmamıştır. Estes, bu bağlamda toplumsal cinsiyeti teorik modeline dahil ederek, kadının statüsünün siyasi ve ekonomik yapılar tarafından nasıl oluşturulup pekiştirildiğini, sosyal sınıf ve ırk/etnisite durumlarının da etkisiyle bu statünün kadınlar için nasıl katılaştığını daha iyi anlama imkanı sunmaktadır (Estes, 2001, s. 16).

Cinsiyet, yaşlılık politikalarında ihmal edilen, dolayısıyla politik ekonomi yaklaşımı tarafından dikkat çekilen bir konudur. Tıpkı hayatın diğer dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık dönemi de yaşam seyri içerisinde farklı cinsiyetler tarafından farklı tecrübe edilmekte ve bu tecrübelerle dayalı farklı etken ve sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu sebeple cinsiyetin yaşın etkisinde ayrı ama tanımlayıcı bir rol oynadığını anlamak oldukça önemlidir (Estes, 2001, s. 16).

Kadınlar, yaşlı nüfusun çoğunluğunu oluşturur ve bu durum “nüfusun kadınlaşması” olarak adlandırılır. Ancak yaşlı kadınlar, yaşlı erkeklere göre daha fazla risk içeren koşullarda yaşarlar. Yaşlı kadınlar, yoksulluk, emeklilik güvencesizliği ve sağlık harcamaları açısından erkeklerden daha zor durumdadır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre yaşlı kadınlar, fiziksel ve mental rahatsızlıklara erkeklerden daha fazla maruz kalır (WHO, 2020). Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların uzun vadeli sağlık ve ekonomik refahını doğrudan etkiler (Estes, 2001, s. 17).

Estes ve Weitz’in bu bağlamda yaptıkları çalışma, bu sonuçların toplumsal ve politik yapılar ve süreçlerde toplumsal cinsiyetin rolünden kaynaklandığını varsaymıştır. Kadınların iyiliğini etkileyen tıbbi, sosyal ve ekonomik faktörlerin karmaşık etkileşimi, yaşlanma meseleleri ve kadın sağlığı konusundaki paradigmanın etkisinin üç yönüne dikkat çekmektedirler (Weitz & Estes, 2001):

1. Sosyoekonomik yapılar ile sağlık arasında zaman içinde cinsiyete dayalı bir ilişki vardır.
2. Sağlık hizmetlerinin finansmanı ve politikasının cinsiyete özgü sonuçları vardır.

3. Hastalığa dayalı tıbbi sağlık modelinde cinsiyet yanlılığı vardır.

Daha sonra Estes, bu üç maddeye bir dördüncü olarak “Bakım vermenin cinsiyete dayalı doğasının sağlık açısından sonuçları vardır,” maddesini eklemiştir (Estes, 2001, s. 17). Böylelikle politik ekonomik kuram çerçevesinde modellenen birbirine kenetlenmiş baskı sistemlerinden biri olan cinsiyetin yaşlılıkla ilişkisi bu dört madde ile şekillenmiş olmaktadır.

Devlet

Claus Offe ve Volker Ronge, kapitalist toplumlarda devletin dört temel özelliğinden söz etmektedirler (Offe & Ronge, 1982, s. 250). Estes, bu özelliklere ek olarak “Devletin, ekonominin başarısından sorumlu olma,” özelliğinden bahsetmektedir. Zira Estes’e göre devlet, ekonomik zorluklar yaşandığında halkın memnuniyetsiz oluşunun yükünü çekmektedir (Estes, 2001, s. 6).

Devletin işlevi genel olarak üç şekildedir: 1) Ekonomik büyüme ve özel kâr için uygun koşullar sağlayarak servet birikimine izin verir. 2) İşsizlik gibi toplumsal huzursuzluğa neden olan sorunları hafifletir ve toplumsal düzenin meşruiyetini sağlar. 3) Demokratik süreci koruma görevini üstlenir (Estes, 2001, s. 6). Ancak zenginlik birikimini kolaylaştıran devlet, -örneğin, özel sermaye tarafından dev sanayi parkları inşa edilirken iş gücünün taşınması için gerekli olan karayolları ve kanalizasyon hizmetlerinin maliyetlerinin karşılanması devletin sorumluluğundadır- ekonomik sistemin işleyişinin yerinden edilme maliyetlerini de karşılamak zorundadır. Dolayısıyla sosyal refah için yapıldığı iddia edilen devlet harcamaları -yoksulluk, cinsiyetçilik, ırkçılık ve yaş ayrımcılığındaki maliyetler- da, bu işlevlerden ilk ikisine bağlı olarak gelişmektedir (Estes, 2001, s. 6). Ekonomistlerin sıklıkla göz ardı ettiği önemli bir nokta, iş dünyası ve sosyal refah talepleri arasındaki gerilimin, devletin mali krize sürüklenme eğilimi yaratmasıdır. Bu durum, devletin bu işlevlerden biri veya her ikisinin maliyetlerini üstlenmekten zorunlu olarak geri çekilmesine yol açmaktadır (O’Connor, 2009, s. 5).

Politik ekonomi açısından, devletin ikili işlevi önemlidir, çünkü devlet bütçesi kamu ve özel sektör arasında paylaşılan bir kaynak olarak görülür. Kapitalist endüstri büyüdükçe, uluslararasılaştıkça ve teknolojik olarak geliştikçe, sermaye ve yeniden yatırım maliyetleri artar. Devlet, bu maliyetleri ve daha fazlasını sübvanses etse de, yatırımların faydaları özel kâr olarak geri döner (Estes, 2001, s. 7).

Estes, oluşturduğu teorik modelde yer alan devlet düzeyindeki analizde, devletin yaşlılar için sosyal hizmet sağlamadaki rolüne ilişkin soruları, devletin (a) kıt kaynakları tahsis etme ve dağıtma, (b) toplumun farklı kesimleri ve sınıfları arasında arabuluculuk yapma ve (c) sosyal düzeni potansiyel olarak tehdit eden koşulları hafifletme gücü

ışığında araştırmaktadır. Estes'e göre, kapitalist devletlerde, kamu yararlarının özel sektörün çıkarları ile örtüşecek şekilde yeniden yapılandırılmasıyla karakterize edilen bir "sermaye yatırım durumu" söz konusudur. Bu örtüşme, sorumluluğun hükümetten bireye ve aileye devri; nakit yardımlardan tasarruf teşviklerine geçiş ile sağlanmaktadır (Estes, 2001, s. 7).

Yaşlanan nüfus göz önüne alındığında, daha da önemli olan konu, kaynakların artan bir kısmını yaşlılara tahsis etmenin, iş dünyası ve ekonomik büyüme ile endüstri ve emek ilişkileri üzerindeki gerçek ve algılanan etkisidir (Estes, 2001, s. 7). Nitekim bu etkinin yaşlılık tarihindeki önemli bir yansıması olarak, 1970'lere kadar refah devleti ve emeklilik, "güvenli" bir yaşlılık döneminin teminatı iken, bu dönemden sonra refah devletinin kurumlarının krize girmesi ve refahın rolü üzerindeki fikir birliğinin kırılmasıyla yaşlılık politikaları ve yaşlılığa bakışın da kökten dönüştüğü ifade edilmektedir (Victor, 2005, s. 29).

Devletlerin, meşruiyet sorunlarına verdikleri yanıtlar, yaşlılık politikalarını da etkilemektedir. Kriz anlarında, getirisi az olan programların fonunun kesilmesi, sosyal harcamaların kısıtlanması, özel bakım hizmetleri ve bireysel sorumluluğa dayalı bir sağlık politikasının izlenmesi gibi adımlar yaşlıların yaşam kaliteleri üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Örneğin, Amerika'da Reagan döneminde yaşanan krizler, yaşlıların sağlık bakımını doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde devlet, yaşlılara ve engellilere yönelik uzun vadeli bakım yardımı sağlamayı sürekli olarak reddetmiş –hatta hastanelerden daha önce hiç olmadığı kadar erken taburcu edilen çok sayıda hasta ve yaşlı hastalar olmuştur– söz konusu bakım sorumluluğunu ev ve toplum temelli sağlık ve sosyal hizmet sağlayıcılarının üzerine yükleyerek ciddi bir baskı oluşturmuş ve nihayetinde kar amaçlı medikal-endüstriyel komplekslerinin genişletilerek yaşlanmaya yönelik bakımın metalaştırılması ve tıbbileştirilmesine çalışmıştır (Estes, 1991, s. 72–73). Dolayısıyla devletin, kriz anlarında önceliğinin ideolojik vizyona bağlı olarak belirlendiğini ve bu çerçevede yaşlıların ihmal edilebilecekler arasında ilk sıralarda yer aldığını söylemek mümkündür.

Post-endüstriyel Kapitalizm ve Küreselleşme

Sanayi sonrası gelişen kapitalizm ile sermayenin küreselleşmesi sonucu yaşanan değişim, "örgütlü"den "düzensiz" kapitalizme, "basit"ten "dönüşümsel" moderniteye ve "fordist"ten "post-fordist" ekonomilere geçiş olarak çeşitli şekillerde analiz edilmiştir (Estes & Phillipson, 2002, s. 14). Politik ekonomi bakışına göre, post-endüstriyel kapitalizm ile gelişen ve küreselleşme olarak ifade edilen devletler ve milletler-arası ekonomik sistem, devletlerin milli-devlet olarak ülke sınırları içerisindeki kontrolünü ve gücünü zayıflatmış, hükümetler üzerinde kurduğu baskıyla devletin karar mekanizmalarında meşruiyet krizlerine yol açmış ve bununla birlikte devletin

söz konusu meşruiyeti temin edici idari hizmetleri sağlamasında yetersiz kalınmasına neden olmuştur (Habermas, 2018, s. 27).

Küreselleşme taraftarları, milletler üstü ekonomik sistemin çarkları arasında sıkışan devlet ve vatandaşlarını, sistemin açığa çıkardığı ve “yaratıcı tahribat” olarak kabul ettikleri tüm tehdit ve risklerle mücadelede kendi başına bırakmakta bir problem görmemektedirler (Habermas, 2018, s. 32). Bu bağlamda sosyal politikalar, vatandaşları kendi başlarının çaresine bakabilecek şekilde vasıflandırma çabası içine girmekte ve bu yolla bireyleri, sosyal yardım alan kaybeden kimseler olmaktan kurtararak küresel pazar için anlamlı, inisiyatif ve sorumluluk alabilen, üreten ve tüketen kimselere dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Habermas, 2018, s. 34).

Estes’in teorik modelinde yaşlanmanın ekonomi politiği için post-endüstriyel kapitalizm ve onunla doğrudan bağlantılı olan küreselleşme önemli bir yere sahiptir. Estes, yaşlanma ve post-endüstriyel kapitalizm/küreselleşme arasında güçlü bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Zira post-endüstriyel sermaye dünya çapında bir güç sağlamakta, küreselleşmenin etkisiyle özelleştirme, rekabet, rasyonalizasyon süreçleri yaşanırken toplumun tüm yapılarında işin esnekleştirilmesi ve kuralılaşması görülmektedir (Estes, 2001, s. 4). Estes, bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri’nden örnekle, yaşlılar için ekonomik ve sağlık güvenliğini temin eden Sosyal Güvenlik ve Medicare programlarının küresel sermaye baskısıyla değiştirilerek söz konusu hizmetlerin sorumluluğunun devletten yaşlı bireylerin kendilerine kaydırıldığını ve kurumsal yapıların da yerlerini özelleştirilmiş yapılara bıraktığını ifade etmektedir (Estes, 2001, s. 4). Ayrıca Estes, post-endüstriyel kapitalizm ve küreselleşmenin, enformasyonizmle birlikte nasıl çalıştığını yaşlı bireylerin hayatına olan izdüşümleri üzerinden değerlendirmekte ve böylelikle makro yapılar ile mikro yapılar arasında bir ilişki kurmaktadır.

Cinsiyet Sistemi

Cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi, Estes’in sunmuş olduğu analitik çerçevede politik ekonomi tartışmalarına yeni eklenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar toplumsal cinsiyetin rolü, birey ve politika düzeylerinde daha önceki çalışmalarda incelenmiş olsa da cinsiyet/toplumsal cinsiyet sisteminin yaşlanmaya ilişkin sosyal politikayı açıklamada kilit kurumsal güçlerden biri olarak çerçeveye dahil edilmesi yenidir (Estes, 2001, s. 8).

Estes geliştirdiği modelde, başlangıçta feminist bilim insanları tarafından erkek egemenliğini vurgulamak için tanımlanan ve daha çok aile düzeyindeki ilişkilere atıfta bulunan “ataerkillik” terimi yerine daha geniş erkek egemenliği bağlamına ve tahakküm yaratan ve teşvik eden yapılara atıfta bulunan “cinsiyet/toplumsal cinsiyet ifadesini kullanmak istemiştir (Estes, 2001, s. 8). Cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi, devlet ve

aile gibi cinsiyetlendirilmiş kurumlar tarafından evlilik ve akrabalık gibi sosyal kurumlar aracılığıyla üretilmekte ve pekiştirilmektedir. Yaşlılık da bu kurumlar tarafından şekillendirilen yapılardan biridir (Estes, 2001, s. 9).

Estes'e göre, kadınların toplumdaki bacıcılar, işçiler ve vatandaşlar ve sosyal politikadan yararlananlar olarak rollerinin incelenmesi, toplumsal cinsiyet ve yaşlanma araştırmalarının merkezinde yer almaktadır. Bu roller ne kapsayıcıdır ne de birbirini dışlar; karmaşık ve dinamik bir karşılıklı ilişki oluştururlar. Örneğin kadınlar, devlete üç tür statüde bağlıdır: siyasi haklara sahip vatandaşlar olarak, refah devleti hizmetlerinin müşterisi ve tüketicisi olarak ve devlet sektöründe çalışanlar olarak. Kadınların bu farklı rolleri, birey ve toplum olarak kendi aralarında aracılık eden ve birbirine karşılık gelen kurumsal yapılara sahiptir (Estes, 2001, s. 131–132):

Estes, yaşlılık deneyiminde cinsiyete dayalı olarak farklılaştığı görülen sonuçların, toplumsal ve politik yapılarda rol oynayan toplumsal cinsiyetten kaynaklandığını varsaymaktadır. Estes, toplumsal cinsiyetin, bu yapılar üzerindeki etkisini dört yönden ele almaktadır: 1. Sosyoekonomik yapılar ile sağlık arasında zaman içinde cinsiyete dayalı bir ilişki vardır. 2. Sağlık hizmetlerinin finansmanı ve politikasının cinsiyete özgü sonuçları vardır. 3. Hastalığa dayalı tıbbi sağlık modelinde cinsiyet yanlılığı vardır. 4. Bakım vermenin cinsiyete dayalı doğasının sağlık açısından sonuçları vardır (Estes, 2001, s. 17).

Estes'in teorik modelde toplumsal cinsiyete yer vermesinin temelde iki nedeni bulunmaktadır: Birincisi yaşlı nüfusunda kadın oranı giderek artmaktadır. Öyle ki 2050 yılına gelindiğinde yaşlanan nüfus içerisinde 60-79 yaş aralığındaki kadınların oranının %41,2; aynı yaş grubundaki erkeklerin oranının ise %38,3 olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Bu durum zaten kırılğan bir dönem olan yaşlılığı daha da hassas hale getirmektedir. İkincisi, kadınlar devlete erkeklerden daha bağımlıdır ve bu durum esasen yaşlılıktan da bağımsız olarak, yaşam boyu geçerlidir (Estes, 2001, s. 121). Kadınlar, erkeklere oranla daha uzun bir ömre sahip olmakla birlikte, geçen bu süre boyunca yine erkeklere göre daha tehlikeli koşullarla karşılaşmakta, yoksullukla daha fazla mücadele etmektedirler. Kadınların güvenli bir emekliliğe erişimlerinin daha az olması nedeniyle sağlık harcamalarını da büyük ölçüde kendi imkanları ile karşılama olasılıkları daha fazladır (Estes, 2001, s. 17). Dolayısıyla yaşlılık deneyiminin cinsiyete dayalı olarak gösterdiği farklılıkları anlamak oldukça önemlidir.

Cinsiyete dayalı olarak ortaya çıkan ekonomik eşitsizliğin önemli kaynakları, farklı bakım sorumlulukları, işgücü piyasası kalıpları, erkekler ve kadınlar arasındaki ücretler ve işle ilgili faydalardaki eşitsizlikler ve medeni durumdur. Kadınların daha uzun bir ömre sahip olmaları yaşlı kadınların dul kalma olasılığını da artırmakta ve bu durum yaşlı kadınların hem sosyal hem de ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalma şansını artırmaktadır. “Evlü olmayan” medeni durum, bir kadının orta yaştan itibaren

karşılaşacağı sosyal ve ekonomik yükleri artırmaktadır. Buna rağmen iş hayatına katılım ve kadınların evlilik yüzdesinin azaltılmasının temelinde yer alan ideolojik bakış ancak ve ancak yaşlı kadınların kalıcı yoksulluğu ve ekonomik kırılganlığını beslemektedir (Estes, 2001, s. 121–122).

Politik ekonomi yaklaşımının bu noktada devlete ve yaşlanmaya bakışının temel amacı, devletin, yaşlı kadınları yaşamları boyunca savunmasız ve bağımlı kılan baskı sistemlerini nasıl teşvik ettiğini ve yeniden ürettiğini anlamaktır. Önemli bir diğer husus ise yaşlanma sorunlarını tanımlayan ve metalaştıran devlet politikalarının (yani, kâr için özel olarak satılan tıbbi hizmetleri gerektiren bireysel tıbbi sorunlar), ideal ve pratik olarak sermaye birikimi sürecinde ve kapitalistlerin meşrulaştırılmasında devlet rolleriyle nasıl tutarlı olduğunu göstermektir (Estes, 2001, s. 128).

Vatandaş/Halk

Vatandaşlığın anlamı ve çerçevesi, devlet tarafından kamu politikası yoluyla sağlanan hak ve menfaatler; sosyal sınıf, cinsiyet, ırk ve entisiteye bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla politik ekonomik yaklaşım, evrensel ve eşit olarak paylaşılan tek tip bir vatandaşlık deneyimine karşı, eleştirel bir literatür üzerine inşa edilmiştir (Estes, 2001, s. 10). Zira söz konusu vatandaşların yaşam deneyimine geldiğinde, değişen nitelikler, durumlar ve sosyal koşullar göz önünde bulundurularak herhangi bir asli “eşitlik” sağlanamayacağı kabul edilmektedir (Estes, 2001, s. 232).

Estes’e göre vatandaşlığı çevreleyen temel sorun, kapitalist demokrasilerde kapitalizm ve demokrasi arasındaki ikilemin gerilim ve çelişki üretmesidir (Estes, 2001, s. 10). Çoğunluğun yönetimi anlamına gelen siyasi demokrasilerde, devletin mülkiyeti koruması, sermaye sahipleri için tehdit oluşturur. Zira gücü ve zenginliği sosyal adaleti gözeterek dağıtmak demek, zenginlerin de servetlerini, büyük çoğunluğun çıkarına kullanmaları için baskı yapmak demektir. Devlet ve kapitalist sermaye arasındaki bu gerilimde emekçi, sıradan vatandaşın etkisi ve gücü vergilendirme ve kamu harcamalarının önceliklerini belirleme yetkilerindedir. Bu yetkinin kullanılmasındaki zorluk ise, insanları düzenli olarak elitlerin neleri önemsemeleri gerektiğini düşünmeye ve önemsemeye teşvik eden seçkinler tarafından yönlendirilmeden, vergilerin nasıl artırılacağını ve harcanacağını yönetme gücü olarak kullanabilmektir (Plotkin & Scheuerman, 1994, s. 29).

Vatandaşlık, kamu politikalarının üretilmesi noktasında büyük öneme sahiptir. Zira bu politikalar, etki edeceği kitleleri oluşturan vatandaşların haklarının nasıl tanımlandığına bağlı olarak geliştirilmektedir. Devletlerin vatandaşlarına sunacağı yaşam fırsatları, büyük ölçüde işgücüne katılım ve mülkiyete dayandığından, vatandaşlık politik olduğu kadar ekonomik de bir fenomendir. Bu nedenle “vatandaşlık hakkı” ile işaret edilen “büyük ölçüde bireyci ve bazen asosyal görüşlerin” aksine,

karşılıklı bağımlılık ve dayanışma kavramlarını vurgulayan “sosyal haklar” kavramı politik ekonomi yaklaşımının eleştirel söylemiyle tutarlılık göstermektedir (Estes, 2001, s. 11).

Her ne kadar neoliberal ideoloji, toplumdan bağımsız bireysel bir özgürlük kavramını desteklese de toplumsal gerçeklik tam olarak böyle değildir. Sosyal haklar kavramının bizatihi kendisi, bireylerin “karşılıklı bağımlılığının” kabulünün bir tezahürüdür. Söz konusu bağımlılığı kabul etmek, toplumsal aktörlerin bütününe ilerlemesindeki maliyetleri üstlenmek noktasında vatandaşlara ahlaki yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir (Twine, 1994, s. 29-34). Bu durum yaşlılık döneminde bireylerin sosyal sınıf ve cinsiyetine göre değişkenlik gösteren yaşam kalitesinin sosyoekonomik maliyetlerini de güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

Medikal Endüstri Kompleksi ve Yaşlı Bakımı Girişimleri

“Medikal endüstri kompleksi” kavramı, ilk olarak Barbara ve John Ehrenreich tarafından 1969 yılında yayımlanan “Medikal Endüstriyel Kompleks” başlıklı bir makalede kullanılmıştır (Ehrenreich & Ehrenreich, 1969). Daha sonra bu kavram yine Ehrenreich’ler tarafından hazırlanan “The American Health Empire: Power, Profits, and Politics” başlıklı raporda sunulmuş ve bu kavrama yönelik incelemeler 1970’ler boyunca, “New England Journal of Medicine”deki tartışmalarla birlikte sürmüştür. Önemli bir tıp profesörü olan Arnold S. Relman’ın 1980 yılında The New England Journal of Medicine dergisinin editörü olarak görev yaptığı sırada ise “medikal endüstri kompleksi” üzerine tartışmalar daha da popüler hale gelmiştir. Nitekim Relman da bizzat “medikal endüstri kompleksi” kavramını kullanmış ve ABD’de sağlık hizmetlerinin tıbbi ihtiyaca göre değil, hastanın ödeme kabiliyetine göre dağıtılan bir “piyasa malı” olarak sunulduğunu ifade etmiştir (Angell, 2014). Medikal endüstriyel kompleks, milyarlarca dolarlık işletmelerden oluşan oldukça katmanlı ve geniş bir sağlık sektöründen oluşmaktadır (Estes ve ark., 2001, s. 165–166).

Medikal endüstri kompleksi şu bileşenlerden oluşmaktadır: Hastaneler, bakımevleri, doktorlar (maaşlı ve hizmet başına ücret alanlar), evde sağlık kurumları, tedarik ve ekipman üreticileri, ilaç şirketleri, sigorta şirketleri, bakım kuruluşları, uzmanlaşmış merkezler (cerrahi ve diyaliz merkezleri gibi), darülacezeler, hemşireler ve diğer tüm sağlık çalışanları, sağlık sektörü yöneticileri, pazarlamacılar, avukatlar ve planlamacılar ve araştırma kuruluşları. Bu kuruluşlara ek olarak, binlerce başka kuruluş, uzun vadeli bakım (örneğin, vaka yönetimi, geçici bakım, ev kadını/ev işleri görevlisi, bağımsız yaşam merkezi) ve sağlığı da içine alan sosyal hizmetler de dahil olmak üzere engelliler ve yaşlanma için diğer hizmet veren kişi, kurum ve kuruluşlar (Estes ve ark., 2001, s. 168).

Yaşlanmayı ve sosyal politikaları anlamak için, birbiriyle örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren iki yapısal düzenlemeye dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar: Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleridir. Ancak sermaye sahipleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda desteklenen bir sağlık sisteminin varlığına bakmak yeterli değildir. Devletin piyasaya dayalı dağıtım sistemlerini güçlendirme ve teşvik etmedeki rolü göz ardı edilemez. Sermaye ve devlet arasındaki karmaşık ve çelişkili ilişki, medikal endüstri kompleksinin ve yaşlı bakımı girişimlerinin dinamik doğasını yaratır (Estes ve ark., 2001, s. 165–166).

Medikal endüstri kompleksi üzerine yapılan bilimsel incelemelerde sağlık hizmetlerinin (a) işçilerin üretkenliğini (sağlığını) artırarak, (b) üretimi ve kârı desteklemek için gereken sosyal istikrarı ideolojik olarak sağlayarak ve (c) büyük yatırım fırsatları sağlayarak kâr elde etmeyi kolaylaştırdığı ileri sürülmüştür (Estes ve ark., 1984; Himmelstein & Woolhandler, 1986; McKinlay & Stoeckle, 1994; Navarro, 1976; Relman, 1980; Wohl, 1984). Söz konusu komplekslerin üretiminde, küreselleşme ve enformasyonun da etkisiyle sıralamada son işlev olan kâr, çok kısa bir süre içerisinde sağlık hizmetlerinin; üretilmesi, ticarileştirilmesi, şirketleştirilmesi ve mülkiyete geçirilmesinde, kapitalizmin doğasına uygun olarak, merkezdeki itici güç olarak işlev görmeye başlamıştır (Estes ve ark., 2001, s. 166).

“Yaşlı bakımı girişimi” (aging enterprise)¹, ilk olarak 1979’da Estes tarafından ortaya atılmış bir terimdir (Estes, 1979, s. 2):

Terim, yaşlılara tek bir kapasitede hizmet eden programlar, organizasyonlar, bürokrasiler, çıkar grupları, ticaret birlikleri, sağlayıcılar, endüstriler ve profesyonellerden oluşan yığılı tanımlar. Başlıca bileşenler arasında doktorlar, hastaneler, Sosyal Güvenlik İdaresi, Yaşlanma İdaresi, yaşlanmayla ilgili eyalet ve bölge kurumları, yaşlanmayla ilgili kongre komiteleri ile huzurevi ve sigorta sektörleri yer alır.

Bu tanım kapsamında, yaşlı bakımı girişimlerinin sağlıkla ilgili bileşenleri, medikal endüstri kompleksinin içinde yer almakla birlikte, yaşlı bakımı girişimi, sağlığın ötesine ve yaşlanmayla ilgili tüm faaliyet alanlarına uzanan devletin ve kurumsal eylemin rolünü de yapısına dahil etmektedir. Yaşlılık girişimleri kavramı genel anlamda, sosyal politika ile yaşlıların durumu ve ihtiyaçları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Estes ve ark., 2001, s. 167). Bu kapsamda yaşlı köyleri, apartmanları, yaşlı yaşam evleri gibi çok çeşitli yaşlı hizmet modelleri geliştirilmiştir (Çevik ve ark., 2023, s. 181).

1970’ler, 1980’ler ve 1990’lar, sağlık sektöründe medikal endüstri kompleksinin, özellikle ABD’de, küreselleşmenin de etkisiyle, hastanelerin ötesine geçen ve sağlık hizmetlerinin tamamına nüfuz eden büyük, karmaşık, birbirine bağlı birimlerin ve

1 “Aging enterprise” kavramının daha önce Türkçeye çevrilmiş bir karşılığına literatürde rastlamadık. Bu nedenle, “Aging enterprise” kavramını, tanımını da göz önüne alarak “yaşlı bakımı girişimi” olarak Türkçeye çevirmeyi uygun bulduk.

düzenlemelerin ortaya çıkmasına neden olan ve sağlık hizmetlerinin sunumunun rasyonelleştirilmesinde büyük bir büyüme yaşanan yıllar olmuştur (Estes ve ark., 2001, s. 177). Ancak söz konusu medikal organizasyonların ve endüstrilerin bu dikey ve yatay gelişimi, entegrasyonu, piyasa ideolojileri tarafından kuralıslılaştırmayı da talep ettiğinden, hükümet politikalarına da etki etmiştir (Estes, 1991, s. 73).

Estes'e göre, hem medikal endüstri kompleksinin hem de yaşlı bakımı girişiminin merkezinde, sağlık hizmetlerini ve yaşlıların ve toplumdaki diğer kişilerin ihtiyaçlarını belirli ekonomik pazarlar için metalara dönüştüren sağlığın metalaştırılması vardır (Estes, 1979). Bu nedenle hem kapitalist sermaye hem de hükümetler, sağlık ve yaşlılık hizmetleri konusuna sosyal bir faydadan ziyade ekonomik bir ürün olarak bakmaktadırlar. Devlet teşvikleri, toplumsal sağlığı değil, kârı maksimize etmeye yöneliktir. Bu durumun yaşlılar için getirdiği sonuçlar, temel hakların, "sosyal haklara" dönüşmesi ve böylece sosyal ihtiyaçların da kâr getiren metalara dönüşmesi olmuştur (Estes, 2001, s. 12).

Medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişimleri, halihazırda sosyal politikalara bağımlı yaşlı bireyleri, yaşlılığı tıbbileştiren tanımlamalara kapatarak bağımlılığı daha fazla pekiştirmektedirler (Estes, 2001, s. 12). Devlet ve sermaye tarafından yük olarak görülen yaşlı hizmetleri, devletin maliyetleri azaltmak için uyguladığı politikalar ve ailelerin bakım sorumluluğunu üstlenmesi yoluyla enformelleştirilmiştir. Bu, ücretsiz kadın emeğinin sürekli arzının sağlanması ve işgücünün sürdürülmesi için gerekli olan bir bağımlılık biçimini de pekiştirmektedir (Estes, 1991, s. 77).

Estes'in teorik modeline medikal endüstri kompleksi ve yaşlı bakımı girişiminin dahil edilmesi hem devlet hem sermaye hem de cinsiyet sistemi arasındaki ilişkilerin ürünleri olarak sağlık hizmetlerinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Zira yaşlı sağlık hizmetlerine yönelik modelde vurgulanan, özelleştirme, piyasalaştırma, rasyonelleştirme, tıbbileştirme, kurumsallaştırma gibi kilit eğilimlerin her biri, yaşlılık politikası kapsamında mevcut kaynakları ve yaşlıların yaşam şanslarını hayati bir şekilde şekillendirmiştir (Estes, 2001, s. 13).

Sonuç ve Değerlendirme

Yaşlanan nüfus gerçeği, günümüzde gerek politikacılar gerek bilim insanlarının temel gündemlerinden biri haline gelmiştir. Yaşlıların, sosyal politikaların odağında yer alan dezavantajlı gruplar içerisinde bulunmaları nedeniyle politikacılar bu grupla ilgilenmiş, yaşlıların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı konusu ise bu bağlamdaki temel problemi oluşturmuştur. Bilim insanları ise yaşlılık çalışmalarındaki geleneksel tıbbi yaklaşımın genişletilmesi gerektiğine inanmış ve yaşlılığın biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yönlerinin de incelenerek disiplinler arası araştırmaların yapılması gerektiğine inanmışlardır. Dolayısıyla yaşlılıkla ilgili literatür, son dönemlerde tüm dünyada zenginleşmiş ve genişlemiştir.

Post-endüstriyel kapitalizm, küreselleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak refah devleti anlayışının içine girdiği kriz, yaşlılığın da kamu harcamaları üzerinde bir yük olarak algılanmasına neden olmuştur. Yaşlılığın bir bakım sorunu olarak ele alınmasıyla birlikte yaşanan nüfusa yönelik “emeklilik yaşını uzatma” ve “aktif yaşlanma” gibi çözüm teklifleri ileri sürülse de bunlar meselenin hem anlaşılmasında hem de kesin bir çözüme kavuşmasında yeterli olmamıştır. Bu durum ise eleştirel teoriye olan ilgiyi artırmış ve böylece yaşlılık, politik ekonomik kuramın araştırma nesnelereinden biri haline gelmiştir.

Türkçe alanyazını incelendiğinde ise yaşlılık çalışmalarının sayısının oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalar büyük ölçüde işlevselci yaklaşıma sahipken eleştirel söylemin neredeyse kendisine hiç yer bulamadığı görülmektedir. Bununla birlikte politik ekonomi kuramına nadiren değinilmekte ancak bu kurama bağlı olarak geliştirilen Carroll Estes modelinden hiç söz edilmemektedir. Bu teoriye mesafeli durulmasına, politik ekonomi kuramının, aktivite kuramı gibi hızlı sonuçlar vadetmemesinin, neden olduğunu düşünüyoruz. Ancak dünyamızı bekleyen demografik gerçeklere hazırlıklı olmak ve yarının yaşlıları için sürdürülebilir sosyal politikalar geliştirmek adına bu uzun, zorlu fakat son derece anlamlı yolculuğa çıkılması için ilgili araştırmacılara şevk ve destek verilmesi gerektiğine inanıyoruz. Dolayısıyla, Türkçe alanyazına katkı sağladığına inandığımız bu makalede, son derece güncel ve önemli bir fenomen olan yaşlılığı politik ekonomik kuram çerçevesinde ele alarak Carroll Estes’in geliştirdiği teorik modeli tanıtmaya çalıştık.

Estes’in modelinin, yaşlılığa yönelik geliştirilen diğer kuramlardan çok daha kapsayıcı ve detaylı olduğunu düşünüyoruz. Özellikle toplumsal cinsiyet, neredeyse tüm yaşlılık teorilerinde ihmal edilmiştir. Bu bağlamda Estes’in teorisinin toplumsal cinsiyet noktasında yaptığı vurgu yenilikçi ve kıymetlidir. Fakat Estes’in toplumsal cinsiyet kapsamında yaşlı kadınlar üzerine yoğunlaşmasının yaşlı erkeklere bakan farklı yönleri ihmal ettiğini ve görünmez kıldığını da belirtmekte fayda görüyoruz. Dolayısıyla teorinin yaşlı erkekler açısından daha detaylı incelenmesi, araştırmacıların ilgisine muhtaçtır. Diğer taraftan Estes, emekliliği daha çok ekonomik ihtiyaçlar bağlamında değerlendirmektedir. Emekliliğin sosyal ve duygusal ihtiyaçları karşılamadaki yerinin de çözümlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, Estes’in teorisinin diğer yaşlılık teorilerinden çok daha kapsayıcı ve katmanlı olduğunu altını bir kez daha çizerek, bu teorinin sosyal politikalar alanında yapılacak olan çalışmalar için büyük bir hazine olduğunu belirtmek istiyoruz. Yaptığımız bu araştırmanın, akademik yazınımızın daha önce yürünmemiş karanlık yollarında çabalayan bir ışık olarak varlık göstermesini temenni ediyoruz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Acker, J. (1992). From sex roles to gendered institutions. *Contemporary Sociology*, 21(5), 565–569. <https://doi.org/10.2307/2075528>
- Angell, M. (2014). On Arnold Relman (1923–2014) : A towering figure in American medicine. *New York Review of Books*.
- Çevik, O., Çoltu, İ., & Solmaz, U. (2023). Institutional care of old people: England and Turkey, A comparative study. *7th International New York Academic Research Congress on Humanities and Social Sciences* (pp. 177–187).
- Collins, P. H. (1990). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Unwin Hyman.
- Cranston, M. (2020). Ideology. In *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/ideology-society>
- Dressel, P., Minkler, M., & Yen, I. (1997). Gender, race, class, and aging: Advances and opportunities. *International Journal of Health Services: Planning, Administration, Evaluation*, 27(4), 579–600. <https://doi.org/10.2190/7XAY-PYBN-AA5L-3DRC>
- Ehrenreich, B., & Ehrenreich, J. (1969). The medical industrial complex. In *Health - PAC*. Health Policy Advisory Center.
- Estes, C. L., Gerard, L., Zones, J. S., & Swan, J. (1984). *Political economy, health, and aging*. Little Brown.
- Estes, C. L. (1979). *The aging enterprise*. Jossey-Bass.
- Estes, C. L. (1991). The Reagan legacy: Privatization, the welfare state, and aging in the 1990s. In J. Myles & J. Quadagno (Eds.), *States, labor markets and the future of old age policy* (pp. 59–83). Temple University Press.
- Estes, C. L. (2001). *Social policy and aging: A critical perspective*. Sage.
- Estes, C. L., Harrington, C., & Pellow, D. N. (2001). The medical-industrial complex and the aging enterprise. In *Social policy and aging: A critical perspective* (pp. 165–187). Sage.
- Estes, C. L., & Phillipson, C. (2002). The globalization of capital, the welfare state, and old age policy. *International Journal of Health Services: Planning, Administration, Evaluation*, 32(2), 279–297. <https://doi.org/10.2190/5TY7-PD68-QLD1-V4TY>
- Habermas, J. (1988). *Legitimation crisis* (T. McCarthy, trans.). Polity Press.

- Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve milli devletlerin geleceği* (M. Beyaztaş, çev.). Yarın Yayınları.
- Himmelstein, D. U., & Woolhandler, S. (1986). Cost without benefit: Administrative waste in the U.S. *New England Journal of Medicine*, 314(7), 441–445. <https://doi.org/10.1056/NEJM198602133140710>
- Hooyman, N. R., Kawamoto, K., & Kiyak, H. A. (2015). *Aging matters: An introduction to social gerontology*. Pearson.
- Larson, A., Gillies, M., Howard, P. J., & Coffin, J. (2007). It's enough to make you sick: The impact of racism on the health of Aboriginal Australians. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 31(4), 322–329. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1753-6405.2007.00079.x>
- McKinlay, J. B., & Stoeckle, J. D. (1994). Corporatization and the social transformation of doctoring. In P. Conrad & R. Kern (Eds.), *The sociology of health and illness: critical perspectives* (pp. 182–193). St. Martin's.
- McKinlay, J. B. (1985). *Issues in the political economy of health care*. Tavistock Publications.
- Navarro, V. (1976). *Medicine under capitalism*. Prodist.
- O'Connor, J. (2009). *The fiscal crisis of the state* (4th ed.). Transaction Publishers.
- Offe, C., & Ronge, V. (1982). Theses on the theory of the state. In A. Giddens & D. Held (Eds.), *Classes, power, and conflict: classical and contemporary debates* (pp. 249–257). The Macmillan Press.
- Okazaki, S. (2009). Impact of racism on ethnic minority mental health. *Perspectives on Psychological Science*, 4(1), 103–107. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01099.x>
- Paradies, Y., Ben, J., Denson, N., Elias, A., Priest, N., Pieterse, A., Gupta, A., Kelaher, M., & Gee, G. (2015). Racism as a determinant of health: A systematic review and meta-analysis. *PLOS ONE*, 10(9), e0138511. <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0138511>
- Paradies, Y. C. (2006). Defining, conceptualizing and characterizing racism in health research. *Critical Public Health*, 16(2), 143–157. <https://doi.org/10.1080/09581590600828881>
- Peterson, P. G. (1999). How will America pay for the retirement of the baby boom generation? In J. B. Williamson, D. M. Watts-Roy, & E. R. Kingston (Eds.), *The generational equity debate* (pp. 41–57). Columbia University Press.
- Phillipson, C. (2006). Aging and globalization: Issues for critical gerontology and political economy. In J. Baars, D. Dannefer, C. Phillipson, & A. Walker (Eds.), *Aging, globalization and inequality* (pp. 43–58). Routledge.
- Plotkin, S., & Scheuerman, W. E. (1994). *Private interest, public spending: balanced budget conservatism and the fiscal crisis*. South End.
- Quadagno, J. (1994). *The color of welfare: how racism undermined the war on poverty*. Oxford University Press.
- Relman, A. S. (1980). The new medical-industrial complex. *New England Journal of Medicine*, 303(17), 963–970. <https://doi.org/10.1056/NEJM198010233031703>
- Şentürk, M., & Altan, R. B. (2015). Giriş. In M. Şentürk & H. Ceylan (Eds.), *İstanbul'da yaşlanmak İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu araştırması* (pp. 13–35). Açılım Kitap.
- Therborn, G. (1980). *The ideology of power and the power of ideology*. NLB.

- Thompson, K. (1986). *Beliefs and ideology*. Tavistock Publications.
- Trent, M., Dooley, D. G., & Doug , J. (2019). The impact of racism on child and adolescent health. *Pediatrics*, 144(2), e20191765. <https://doi.org/10.1542/peds.2019-1765>
- Twine, F. (1994). *Citizenship and social rights: the interdependence of self and society*. Sage.
- United Nations. (2019). Profiles of ageing 2019. In *United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (POP/DB/PD/WPA/2019)*.
- Victor, C. (2005). *The social context of ageing: a textbook of gerontology*. Routledge.
- Vincent, J. (2003). *Old age*. Routledge.
- Weber, M. (1946). *From Max Weber: essays in sociology* (H. H. Gerth & C. W. Mills, ed. & trans.). Oxford University Press.
- Weitz, T., & Estes, C. L. (2001). Adding aging and gender to the women’s health agenda. *Journal of Women & Aging*, 13(2), 3–20. https://doi.org/10.1300/J074v13n02_02
- World Health Organization. (2020). Deaths by cause, age, sex, by country and by region, 2000-2019. In *Global Health Estimates 2020*.
- Wohl, S. (1984). *The medical industrial complex*. Harmony Books.
- Wright, E. O. (1997). *Class counts: comparative studies in class analysis*. Cambridge University Press.
- Yıldırım, C. (2016). Neoliberal dönemde Türkiye’de sosyal sınıflar ve değişen orta sınıf. In L. Sunar (Ed.), *Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik* (s. 89–114). Matbu Kitap.

Yaşlı Bireylerin Aile Sağlığı Merkezi Ziyaretlerinin Değerlendirilmesi

Merve Güntürkün¹ , Adem Başpınar²

Öz

Bu makalenin amacı, yaşlı bireylerin birinci basamak sağlık hizmetlerini tercih etme davranışlarını ve acil servisleri tercih etme sebeplerini karşılaştırmaktır. Bu kapsamda, araştırma yaşlıların aile sağlığı merkezlerine olan güven, hizmet kalitesi, danışmanlık hizmetleri, tanışıklık hissi ve erişim kolaylığı gibi temaları değerlendirmiştir. Araştırma, nitel araştırma geleneği içinde amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiş olup Kırklareli’nde yaşayan ve çeşitli mahallelerdeki Aile Sağlığı Merkezlerine kayıtlı 65 yaş ve üzeri insanlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle veri toplanmıştır. Bulgular, yaşlı bireylerin aile sağlığı merkezlerine olan güvenlerini, sağlık hizmetlerinden memnuniyetlerini, danışmanlık hizmetlerinden faydalandıklarını ve sağlık personeliyle tanışıklık hissettiklerini göstermektedir. Ayrıca, yaşlıların sağlık hizmeti tercihlerini etkileyen faktörler arasında sosyoekonomik durum, sağlık sorunlarının ciddiyeti, sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı ve sağlık sigortası kapsamı önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, yaşlı bireylerin sağlık hizmeti tercihlerinin anlaşılması ve ihtiyaçlarına uygun hizmetlerin sunulması için bu faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık • Sağlık hizmeti • Acil servis • Birinci basamak sağlık kurumları • Aile sağlığı merkezi

Evaluation of Family Health Center Visits of Elderly Individuals

Abstract

The aim of this study was to evaluate the preferences of elderly people for primary health care services and their reasons for preferring emergency services. In this context, the study evaluated issues such as trust in family health centers, service quality, counseling services, sense of familiarity, and ease of access. A purposive sample of individuals aged ≥ 65 years living in Kırklareli and registered at family health centers in different neighborhoods was enrolled. Data were collected through semi-structured interviews. The results showed that older people trust family health centers, are satisfied with health services, benefit from counseling services, and feel familiar with health personnel. In addition, socioeconomic status, severity of health problems, ease of access to health services, and health insurance coverage were identified as key determinants of the health service preferences of the elderly. These factors should be taken into consideration to understand their health care preferences and to provide services that meet their needs.

Keywords: Elderly • Health care • Emergency service • Primary health care institutions • Family health center

¹ Sorumlu yazar: Merve Güntürkün, Kırklareli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kırklareli, Türkiye.

E-posta: magunturkun@gmail.com ORCID: 0009-0004-4959-4820

² Adem Başpınar, Kırklareli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kırklareli, Türkiye. E-posta: abaspinar@klu.edu.tr ORCID: 0000-0002-2125-1832

Atf: Güntürkün, M., & Başpınar, A. (2024). Yaşlı bireylerin aile sağlığı merkezi ziyaretlerinin değerlendirilmesi. *Senectus*, 2(1), 27-44. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0023>

Extended Abstract

The proportion of the elderly population is increasing worldwide. In Turkey, the proportion of older people increased from 9.5% in 2020 to approximately 10.2% in 2023. The progressive population aging has profound implications for health systems. Understanding the health care preferences of the elderly is important to ensure effective health care. It is also important to understand the use of primary health care services among the elderly. The aim of this study was to evaluate the preferences of elderly people for primary health care services and their reasons for preferring emergency services.

Many studies have highlighted the needs and preferences of older people while seeking health services. WHO has stated that health services should be appropriate to the special needs of the elderly population. Health services are classified into primary, secondary, and tertiary care. Primary health care services also play an important role in terms of health promotion and prevention. In 1978, the Alma-Ata Declaration stated that the majority of health problems can be solved through primary health care.

Although the implementation methods vary from country to country, family health centers form the basis of primary health care services in most countries (Karaaslan, 2018). The risk of chronic diseases, such as diabetes and hypertension, increases with age, necessitating regular medical intervention and follow-up. Studies have shown that older people often struggle with their complex healthcare needs (WHO, 2015). Therefore, primary healthcare organizations are important for older adults. In this study, we used the Andersen Behavioral Model to evaluate the factors influencing the use of primary health care services by older adults. This model provides a framework for understanding the complex interactions that influence the use of health care services by older adults.

There is an extensive and diverse body of literature on healthcare utilization among older adults. The literature includes a variety of factors that influence access to and use of primary health care services. Many studies have examined the role of individual characteristics such as age, gender, socioeconomic status, and health status in shaping healthcare utilization. In addition, social factors have also been examined as determinants of healthcare utilization (Andersen & Newman, 1973; Korten et al., 1998; Man et al., 2018; Wright et al., 2008; Wolinsky et al., 2016). Andersen's model is valuable for understanding the healthcare preferences of older adults.

The model explains an individual's decision to use health services based on the following three main factors:

- Preparatory factors: These are the individual and environmental characteristics that affect the likelihood of using health services. For older adults, factors such as age, socioeconomic status, health beliefs, and functional status are included in this category.

- Enabling factors: Resources that facilitate or impede access to health care services. These include insurance coverage, transportation, availability of services, and family/social support.
- Need factors: Perceived or actual health problems that influence a person's motivation to seek health care. The severity of symptoms, presence of chronic conditions, and acute health problems are considered in this category.

Older people may prefer to use emergency services, hospitals, or family health centers providing primary health care services. One of the factors influencing this preference is the continuity and personalized care provided by primary health care services. Older patients value an ongoing relationship with their primary care provider, which ensures that they receive care in familiar and consistent settings. In addition, older people prefer primary care services because of their comprehensive and personalized services. These services proactively address the health concerns of older patients and help prevent situations that may require a visit to emergency services. In summary, primary care offers several advantages to the older population, including continuity of care, personalized services, comprehensive and preventive care, short wait times, flexible scheduling, and ease of access.

Methods

This study focused on the behavior of people aged ≥ 65 years in visiting primary healthcare facilities and the reasons for preferring these facilities. A purposive sample of 5 women and 5 men ("easily accessible" sampling technique) aged ≥ 65 years living in Kırklareli province and registered at family health centers in different neighborhoods was enrolled. The data were collected using a semi-structured interview form. The interview form included five sections, i.e., general information about the participants, symptoms, access to primary care, disease-related counseling processes, and recommendations.

Results

Trust

Participants expressed their trust or mistrust in the family health center and family physician. In particular, the issue of trust in the doctor's decisions regarding treatment procedures and medications was highlighted. The results suggested that a long-term relationship with the care provider helps inculcate a sense of trust. Some participants stated that they trust specialists more.

Service

The quality of healthcare delivery is a critical factor impacting patient satisfaction. Participants were generally satisfied with the services provided by the family health center and the family physician. In particular, the sincere attitude and helpfulness of the health workers toward the patients helped ensure a positive experience during their treatment process. This helped patients feel comfortable and receive the best service for their health problems.

Counseling

Counseling, which is an important component of healthcare, includes the process of informing, guiding, and answering patients' questions regarding their health problems. Participants spoke positively about the counseling services offered at family health centers and by family physicians. They stated that these services were effective and that patients were appropriately informed about their health problems.

Feeling of familiarity

Patients' feeling of familiarity with the family health center or general practitioner and perceived safety is an important factor in the provision of health services. Participants had become familiar with and trusted health professionals due to their regular visits to the same family health center and family physician over the years. This sense of familiarity allowed patients to feel comfortable sharing their health problems and to feel more at ease with their care.

Convenience

Convenience, simplicity, and practicality in accessing and using health services make up the convenience theme. Participants emphasized the ease of accessing and receiving services from a family health center or primary care physician. In particular, the simplicity and speed of the appointment process were found to facilitate patients' access to health services. This sense of convenience is an important factor in the accessibility and usability of health services.

Conclusion and Discussion

Several factors were found to influence the behavior of older people in seeking and using health services, including age, accessibility and availability of health facilities, mental health status, ability to seek and use health services, socioeconomic status, technological advances in health, and financial constraints.

For example, older people who lack social support and are geographically closer to health facilities tend to benefit more from primary health care services. However,

the lack of availability or inadequate coverage of health insurance were identified as barriers impeding older people's access to primary health care services.

Individual factors such as limited mobility or transportation, cognitive impairment, and lack of awareness of available health services also play an important role. However, health system-related barriers also influence the choice of services by older people. Examples of these barriers include long waiting times for appointments, poor coordination between healthcare providers, and limited availability of specialized geriatric services.

Socioeconomic factors such as the severity of the health problem, accessibility of primary healthcare services, income, insurance coverage, and ease of transportation were found to influence the healthcare choices of older people. The reasons for preferring emergency services included the perceived severity of the health problem, lack of access to primary health care services, income, insurance coverage, and ease of transportation.

In conclusion, several factors affect the healthcare preferences of older people. Strategies for planning and delivering healthcare services should take these factors into account to increase older people's access to health services and improve health outcomes.

Yaşlı Bireylerin Aile Sağlığı Merkezi Ziyaretlerinin Değerlendirilmesi

Yaşlı bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranı tüm dünyada giderek artmaktadır. Türkiye’de 2020’de %9,5 seviyesine yükselen yaşlı bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranı, 2023’te %10,2’ye çıkarak dikkate değer bir artış göstermiştir. Bu durumun sağlık sistemleri için önemli sonuçları ortaya çıkmaktadır. Etkili ve hasta merkezli sağlık bakımının sunulmasını sağlamak için bu demografik grubun sağlık hizmeti tercihlerini anlamak önemlidir. Öte yandan yaşlı bireyler arasında birinci basamak sağlık hizmetlerinin kullanımını etkileyen faktörlerin anlaşılması bu bireylerin sağlık hizmeti ihtiyaçlarının etkili bir şekilde karşılanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, yaşlıların birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunulduğu Aile Sağlığı Merkezleri’ne (ASM) başvurma nedenlerini saptamak ve acil servisi tercih nedenleri ile karşılaştırmaktır.

Birçok çalışma, yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerinin sunulduğu ortamlarındaki ihtiyaçlarının ve tercih nedenlerinin önemini vurgulamaktadır. Abdi ve arkadaşları (2019) bu çeşitliliğin tanınması gerektiğini, Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2015) ise sağlık hizmetlerinin yaşlı nüfusun özel gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarlanmasının önemini vurgulamaktadır. Johnson ve arkadaşları (2020) tarafından yürütülen bir çalışma, yaşlı bireylerin sağlık hizmetleriyle ilgili karar alma süreçlerine dâhil edilmelerinin önemini vurgulamaktadır. Temel olarak sağlık hizmetleri; birinci basamak, ikinci basamak ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinden oluşacak şekilde sınıflanmıştır. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin merkezi konumda olmasının sebebi; sağlığın teşviki ve koruyucu hekimlik hizmetlerinin veriliyor olmasıdır. 1978 Alma-Ata Bildirisi’nde sağlıkla alakalı sıkıntıların bu kurumlarda %85-%90 oranında çözülebilmesinden bahseder; hatta laboratuvar tetkiklerinin de eklenmesiyle bu oran %96’ya çıkar.

Uygulama teknikleri her ülkede farklı olsa da çoğu ülkede aile sağlığı merkezleri mevcuttur ve birinci basamak sağlık hizmetlerinin temel birimini oluşturur (Mücaz Karaaslan, 2018). Bireyler yaşlandıkça diyabet, hipertansiyon ve kalp hastalığı gibi kronik hastalıkların ortaya çıkma riski artmakta, bu da düzenli tıbbi müdahale ve takibe daha fazla ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır. Araştırmalar da yaşlı bireylerin genellikle kronik rahatsızlıklar, bilişsel ve işlevsel bozukluklar gibi karmaşık sağlık hizmeti ihtiyaçlarıyla mücadele ettiğini göstermektedir (WHO, 2015). Yaşlılığın getirdiği bu problemler nedeni ile başvuru kurumları arasında birinci basamak sağlık kuruluşları önemli bir yerdedir. Bu çalışmada, yaşlı yetişkinler tarafından birinci basamak sağlık hizmetlerinin kullanımına katkıda bulunan çeşitli faktörler “Andersen’in Davranışsal Modeli” bağlamında değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, yaşlıların sağlık hizmeti kullanım modellerini etkileyen bireysel, toplumsal ve sağlık sistemi faktörleri arasındaki karmaşık etkileşimi anlamak için bir çerçeve sunmaktadır.

Yaşlı bireyler arasında sağlık hizmetlerinin kullanımına ilişkin literatür çok geniş ve çeşitlidir. Literatür, birinci basamak sağlık hizmetlerine erişimi ve bu hizmetleri kullanımı etkileyen çok çeşitli faktörleri kapsamaktadır. Birçok çalışma yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve sağlık durumu gibi bireysel özelliklerin yaşlı yetişkinlerin sağlık hizmeti kullanım modellerini şekillendirmedeki rolünü incelemiştir. Ayrıca, sağlık tesislerinin mevcudiyeti ve ulaşım seçenekleri yanında toplumsal faktörler de yaşlılar arasında sağlık hizmeti kullanımının önemli belirleyicileri olarak araştırılmıştır (Andersen & Newman, 1973, Korten ve ark., 1998; Man ve ark., 2018; Wright ve ark., 2008, Wolinsky ve ark., 2016). Bu model; kişisel özellikler, sosyal ve çevresel faktörler ve nihayetinde yaşlı yetişkinler arasında sağlık hizmeti kullanımını etkileyen karmaşık etkileşimleri ele almakta faydalıdır (Babitsch ve ark., 2012). Andersen'in sağlık hizmetleri kullanımına ilişkin Davranışsal Modeli, yaşlı yetişkinlerin neden acil servise yerine birinci basamak sağlık hizmetlerini tercih ettiklerini anlamak için değerli bir çerçevedir.

Model, bir bireyin sağlık hizmetlerini kullanma kararını üç ana faktörün etkilediğini öne sürmektedir. Hazırlayıcı faktörler başlığı altında ele alınan, bireyin ve çevresinin sağlık hizmeti arama olasılığını arttıran veya azaltan özellikleridir. Yaşlı yetişkinler bağlamında, hazırlayıcı faktörler yaş (İnsanlar yaşlandıkça kronik sağlık sorunlarına daha duyarlı hâle gelir ve sağlık hizmetlerine olan ihtiyaçları artar.), sosyoekonomik durum (Gelir, eğitim düzeyi, sosyal destek sağlık hizmetlerine erişimi ve sağlık hizmetlerinden yararlanmayı etkileyebilir.), sağlık inançları (Hastalık, sağlık hizmetleri ve tedavinin etkinliği hakkındaki inançlar, bir kişinin bakım isteyip istemediğini etkileyebilir.), fonksiyonel durumlar. Etkinleştirici faktörler ise sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştıran veya engelleyen kaynaklardır. Yaşlı yetişkinler bağlamında etkinleştirici faktörler sigorta kapsamı (Sağlık sigortasına sahip olmak, bakıma erişimin önündeki mali engelleri azaltır.), ulaşım (Randevulara gitmekte zorluk çekmek, özellikle hareket kabiliyeti kısıtlı olanlar için önemli bir caydırıcı unsur olabilir.), hizmetlerin mevcudiyeti (Coğrafi yakınlık ve birinci basamak sağlık hizmeti sağlayıcılarının mevcudiyeti kullanımı etkileyebilir.), aile ve sosyal destek (Resmî olmayan destek ağları, yaşlı yetişkinlerin sağlık sistemine erişmesine ve bu sistemde kalmasına yardımcı olabilir.) olabilir. İhtiyaç faktörleri ise bir kişiyi sağlık bakımı aramaya motive eden, algılanan veya gerçek sağlık sorunlarıdır. Yaşlı yetişkinler bağlamında ihtiyaç faktörleri semptomların algılanan şiddeti (İnsanlar durumlarının ciddi olduğuna inanıyorlarsa bakım arama olasılıkları daha yüksektir.), kronik rahatsızlıkların varlığı (Birden fazla kronik durumu yönetmek genellikle sürekli birinci basamak bakım gerektirir.), akut sağlık sorunları gibi faktörler ele alınabilir.

Yaşlı bireyler, sağlık hizmetlerini karşılamak için çeşitli nedenlerle acil servisleri, hastaneleri ya da birinci basamak sağlık hizmeti verilen aile sağlığı merkezlerini tercih etmektedir. Bu çalışmanın konusu bakımından yaşlı bireylerin aile sağlığı merkezlerine

görmelerini etkileyen önemli faktörlerin başında birinci basamakta sağlanan sağlık bakımının sürekliliği gelmektedir (Huntley ve ark., 2014). Alanyazında belirtildiği üzere yaşlı hastalar, güven ve kişiselleştirilmiş bakımı teşvik eden birinci basamak sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla süregelen ilişkiye değer vermekte, bu da onları tanıdık ve tutarlı ortamlarda bakım aramaya yönlendirmektedir (Huntley ve ark., 2014). Ayrıca, yaşlı bireylerin kapsamlı ve kişiye özel hizmetler nedeniyle birinci basamak sağlık hizmetlerini tercih ettikleri de görülmektedir. Birinci basamak sağlık kurumları kimi ülkelerde acil tıbbi ihtiyaçların yanında yaşlı nüfusun uzun vadeli sağlık yönetimi hedefleriyle uyumlu önleyici bakım hizmetleri de sunmaktadır (Vogel ve ark., 2019). Birinci basamakta sunulan bu kişiselleştirilmiş yaklaşım, kendi sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için bireyselleştirilmiş bir ilgi ve kapsamlı bakım arayan yaşlı hastalarda karşılık bulmaktadır (Vogel ve ark., 2019). Birinci basamak sağlık hizmetlerinin yaşlı hastalar açısından erişilebilir olması ve sağladığı rahatlık, buraları tercih etmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Birinci basamak merkezler genellikle esnek programlama, daha kısa bekleme süreleri ve rutin randevulara daha kolay erişim gibi ayrıcalıklar sunar. Bu da zamanında ve acil olmayan bakım arayan yaşlı nüfus için caziptir (Pitts ve ark., 2010). Birinci basamak sağlık hizmetlerine erişimin kolaylığı, yaşlı hastaları proaktif bir şekilde sağlıklarını yönetmeye ve düzenli kontroller ile önleyici bakım almaya teşvik ederek acil müdahale ihtiyacını azaltmaktadır (Pitts ve ark., 2010). Birinci basamak sağlık hizmetlerinde önleyici bakım ve kronik hastalık yönetimine yapılan vurgu, yaşlı nüfusun sağlık hizmeti ihtiyaçlarıyla da örtüşmektedir. Birinci basamak sağlık hizmeti sağlayıcıları, yaşlı yetişkinlerde yaygın görülen kronik durumların erken tespiti, izlenmesi ve yönetimine odaklanarak genel refahı ve yaşam kalitesini artırıcı işlev görür (Vogel ve ark., 2019). Yaşlı hastaların sağlık sorunları birinci basamakta proaktif bir şekilde ele alınarak yaşlı bireylerin acil servisleri ziyaret etmelerini gerektirebilecek durumların önüne geçilebilir (Vogel ve ark., 2019). Kısacası birinci basamak sağlık hizmetleri, yaşlı nüfus için bakımın sürekliliği, kişiselleştirilmiş hizmetler, kapsamlı ve önleyici bakım, daha kısa bekleme süreleri, esnek programlama ve erişim kolaylığı gibi faydalar sunmaktadır (Peng ve ark., 2012; Reynolds, 2003).

Birinci basamak sağlık hizmetleri, yaşlıların uzun vadeli sağlık yönetimi hedefleriyle uyumlu olarak kronik hastalık yönetimi, erken teşhis ve kişiye özel bakım planlarını öne çıkarmaktadır. Ayrıca birinci basamak, ekonomik olarak da yaşlı nüfusu desteklemektedir (Hanratty ve ark., 2008). Bütün bunların yanında birinci basamak sağlık hizmetleri, yaşlıların özel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli fiziksel yapıların, sağlık ekiplerinin yeterliliği ile ilgili dezavantajlara da sahiptir (Neves, 2017). Öte yandan acil servisler, akut ve acil durumlar için acil bakım sağlamakta; yakın izleme ve hızlı müdahale sunmaktadır (Khan ve ark., 1997; Salvi ve ark., 2007). Özellikle acil tedavi veya değerlendirme gerektiren durumlarda kritik bir alan olarak hizmet vermektedir. Yaşlılıkla birlikte akut ve kronik sorunların daha fazla görülmeye başladığı göz önüne alınınca yaşlı nüfus için acil servisler de en az aile sağlığı merkezleri kadar

ziyaret edilen yerlere dönüşebilmektedir. Bununla birlikte, acil servisin yaşlılar için dezavantajları da bulunmaktadır. Potansiyel şiddet riski, ruh sağlığı ihtiyaçlarının ele alınmasındaki zorluklar ve kültürel olarak kabul edilebilirlik belli başlı sorunlar yanında (Ganzini ve ark., 1995; Garrett ve ark., 2008), sosyal izolasyon ve toplum desteğinin eksikliğiyle ilgili zorluklarla da karşılaşabilmektedir (Dove & Dave, 1986).

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, temel olarak 65 yaş ve üzeri bireylerin birinci basamak sağlık kuruluşlarını ziyaret etme davranışlarını ele almaktadır. Ayrıca, hastaların birinci basamak sağlık hizmetlerini tercih etme sebepleri ile acil servisleri tercih etme sebeplerini karşılaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, hastaların aile sağlığı merkezleri ile acil servisler arasındaki farkların farkında olup olmadıklarını belirlemektir. Araştırma, ziyaret nedenlerinin ve diğer sağlık hizmetlerinden ayıran özelliklerin, yerel deneyimlerin bağlamı, süreci ve farklılıklarıyla belirlenmesine odaklanmıştır (Punch, 2005). Ayrıca, araştırmada sağlık hizmeti olgusuna ilişkin bireysel algının anlaşılması ve yorumlanması amaçlandığından (Yıldırım ve Şimşek, 2011), nitel araştırma yöntemlerinden “olgubilim” yaklaşımına uygun olarak yapılandırılmıştır.

Katılımcılar

Bu çalışmada nitel araştırma geleneği içinde yer alan amaçlı örnekleme tekniklerinden “kolay ulaşılabilir” örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çalışma, Kırklareli’nde yaşayan ve çeşitli mahallelerdeki Aile Sağlığı Merkezleri’ne kayıtlı 65 yaş ve üzeri insanlardan seçilen 5 kadın 5 erkekle görüşme formunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın başında katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve çalışmaya katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olması gerektiği hatırlatılmıştır. Ayrıca, bu araştırmaya katılmış olmaları ve sorulara verdiği yanıtların bağlı oldukları Aile Sağlığı Merkezleri ile paylaşılmayacağı ve bu nedenle fikirlerini özgürce söylemeleri gerektiği açıklanmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler, nitel yöntemin veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla çalışılmıştır. Literatüre dayalı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Mülakat sorularının araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı kapsam geçerliliği yönünden değerlendirilmiştir. Soru formunda katılımcı kişilerin genel bilgileri, semptomlar, birinci basamağa erişim, hastalıkla ilgili danışma süreci ve öneriler başlığı altında 5 kısım vardır. Amaç, 65 yaş üzeri kişilerden Aile Sağlığı Merkezlerine yaptıkları ziyaretlerin nedenini ve acil servisle Aile Sağlığı

Merkezlerinin arasındaki ayrımın farkında olup olmadıklarını öğrenmektir. Bu çalışmadan elde edilen veriler “içerik analizi” tekniği ile analiz edilmiştir. Görüşmeler ses kaydına alınmış, görüşmeler ortalama 30-50 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerin dışardan müdahaleye imkân tanımayacak bir ortamda yapılması sağlanmıştır. Araştırma süreci için etik kurul onayı Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulundan (19 Ocak 2023; No: 37439) alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Yaşlılar ile görüşme yapabilmek için ilgili alanyazından yararlanılarak yapılandırılmış bir görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formu hazırlanırken, soruların açık uçlu olmasına, çok boyutlu olmamasına, katılımcıları yönlendirici nitelik taşımasına ve katılımcılar tarafından kolay anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Hazırlanan form konu ile ilgili uzmanlık ve deneyime sahip öğretim üyelerinin görüşlerine sunularak kapsam ve görünüş geçerliliğine bakılmıştır. Geri bildirimler temelinde soru formuna ön uygulama öncesi son biçimi verilmiştir. Hazırlanan form kişiyi tanımaya yönelik genel bilgiler ile başlar. Daha sonra “semptomlar” başlığı altında kişinin en son yapmış olduğu aile sağlığı merkezi ziyareti deneyimi ekseninde sorular yer almaktadır. Burada amaç kişinin hastalık semptomlarını kendince değerlendirmesi ve aile sağlığı merkezinden beklentisini dile getirmesidir. “Sizce durumunuz acil mi ya da acilen muayene edilmeniz gerekli mi” tarzındaki sorular ile kişinin semptomlarını aile sağlığı merkezi ya da acil servis arasından hangisine uygun göreceğini yani bu iki kurum arasındaki ayrımın farkında olup olmadığına yöneliktir. Birinci basamağa erişim başlığı altında; aile sağlığı merkezine gitme sıklığı, randevu alma süreci, aile hekiminden memnuniyet düzeyi ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu bölümde yer alan “Benzer şikayetleriniz olduğunda bir dahaki sefere nereye gitmek istersiniz? (Acil servise mi aile hekiminize/uzman polikliniğe mi? Neden?)” sorusu kişinin acil servis ve aile sağlığı merkezi arasındaki ayrımın farkında olup olmadığını değerlendirir. Hastalıkla ilgili danışma süreci/sosyal destek başlığı altında kişinin herhangi bir rahatsızlığı olduğunda neler yaptığı, nerelere başvurduğu gibi soruların yanında acil servisi tercih etmeme nedenleri gibi sorular da yer almaktadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu çalışmada, Lincoln ve Guba'nın (1985) geçerlik ve güvenirlik için önerdiği stratejiler benimsenmiştir. Araştırmada, iç geçerlik yerine “inandırıcılık”, dış geçerlik yerine ise “aktarılabirlik” kavramları tercih edilmiştir. İç geçerliliği sağlamak amacıyla, araştırmacılar şu stratejilere başvurmuşlardır: (i) Uzun süreli etkileşim: Araştırmacılar, aile sağlığı merkezi ortamında görüşmelerden önce ve sonra uzun süreler geçirerek ortamı tanımış ve katılımcılarla güvenilir ilişkiler kurmuşlardır. (ii) Derinlik odaklı veri toplama: Araştırmacılar, elde edilen verileri detaylı bir şekilde

analiz ederek metinler arası kavramları karşılaştırmış ve yorumlamışlardır. (iii) Çeşitleme: Farklı sağlık ocaklarından katılımcılarla örneklem çeşitliliği sağlanmış ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. (iv) Uzman incelemesi: Kodlama ve temalama aşamalarında başka bir uzmanın görüşü alınmış ve analiz sürecine katkı sağlanmıştır. (v) Katılımcı teyidi: Görüşmeler sesli olarak kaydedilmiş, ardından katılımcılara yazılı bir mektupla ses kayıtları gönderilmiş ve katılımcıların geri bildirimleri alınarak verilerin doğruluğu sağlanmıştır. Araştırmanın dış geçerliliğini sağlamak amacıyla ise şu stratejilere başvurulmuştur: (i) Veri özgünlüğü: Katılımcıların ifadelerinden alıntılar yapıp yorum eklenmeden kullanılmıştır. (ii) Amaçlı örnekleme yöntemi: Hem genelde karşılaşılan olayları hem de özgün değişkenlik gösteren özellikleri belirlemek için kullanılmıştır.

Araştırmanın iç güvenilirlik (tutarlık) boyutu değerlendirilirken, görüşmelerde kullanılan soruların benzer bir yaklaşımla sorulması, kayıtların tutulma şeklinin aynı olması ve veri kodlaması sürecinde tutarlılığın sağlanması için özen gösterilmiştir. Araştırmanın dış güvenilirliğini (teyit edilebilirlik) sağlamak amacıyla, elde edilen sonuçların araştırmacının kişisel yargılarından bağımsız olup olmadığını test etmek için bir uzmandan destek alınmıştır. Bu uzman, araştırma sonuçlarını ham verilerle karşılaştırarak teyit incelemesi yapmıştır. Ayrıca, araştırma süreci (araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci, verilerin analizi ve yorumlanması) detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Bulgular

Katılımcılarla aile sağlığı merkezini ziyaret etme nedenlerine ilişkin yapılan görüşlerin içerik analizi sonucunda beş temel temaya ulaşılmıştır. Bu temalar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Elde Edilen Kategoriler Tablosu

Kategoriler

Güven
Hizmet
Danışmanlık
Tanışıklık Hissi
Kolaylık

Tablo 1 incelendiğinde, 5 ana kategorinin çıktığı görülmektedir. Bunlar; güven, hizmet, danışmanlık, tanışıklık hissi ve kolaylık temalarıdır. Güven temasında, katılımcılar aile sağlığı merkezine ve aile hekimine olan güvenlerini ya da güvensizliklerini ifade etmiştir. Bu temadaki ana konu hastaların, tedavi süreçlerinde ve alınan ilaçlarda doktorlarının kararlarına olan güvenleridir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre güven duygusu, hasta ve aile sağlığı merkezi çalışanlarının uzun yıllardır devam eden ilişkisi sonucu güçlendiği görülmüştür.

Katılımcılar aile sağlığı merkezine ve aile hekimine olan güvenlerini açıkça ifade etmişlerdir. Az da olsa uzman hekimlere yani poliklinik muayenesine daha çok güvendiğini belirten katılımcılar da mevcuttur. Örneğin katılımcılardan biri bunu şöyle ifade etmiştir: “Ben uzman dahiliye doktoruna çıkıyorum. Kalp için de uzman kalp doktoruna gidiyorum.” (K1, Kadın). Öte yandan bazı katılımcılar, sağlık personeline olan güvenlerinin tedavi süreçlerinde kendilerini daha rahat hissettiklerini belirtmiştir. Örneğin, bir katılımcı şunları söylemiştir: “Ona her zaman güveniyorum çünkü bana doğru ilaçları veriyor ve sağlık sorunlarımla ilgili beni bilgilendiriyor.” (K2, Kadın). Başka bir katılımcı da şunları ifade etmiştir: “Aile sağlığı merkezinde sorunlarım daha öncesinde çözüldüğü için yine çözülür diye düşünüyorum yani onlara güveniyorum.” (K4, Kadın).

Hizmet teması, sağlık hizmetlerinin sunumunda hayati bir öneme sahiptir ve hastaların memnuniyetini etkileyen önemli bir faktördür. Aile sağlığı merkezine ve aile hekimine sunulan hizmetlerin kalitesi, hastaların tedavi süreçlerindeki deneyimlerini belirleyebilir ve sağlık hizmetlerinden ne kadar fayda sağladıklarını etkileyebilir. Bu nedenle, aile sağlığı merkezindeki ve aile hekimindeki hizmet teması, sağlık hizmetlerinin etkililiği ve hasta memnuniyeti açısından kritik bir öneme sahiptir. Yapılan görüşmelerde, katılımcılar aile sağlığı merkezindeki ve aile hekimindeki hizmetlerden genel olarak memnun olduklarını ifade etmiştir. Hizmet kalitesiyle ilgili olarak, katılımcılar uzun yıllardır devam eden sağlık hizmetlerinden aldıkları memnuniyeti ifade etmiştir. Özellikle, sağlık personelinin samimi tutumu, hastaların kendilerini rahat hissetmelerini sağlamış ve tedavi süreçlerinde olumlu bir deneyim yaşamalarına yardımcı olmuştur. Örneğin, bir katılımcı şunları belirtmiştir: “Buraya yıllardır geliyorum ve aile sağlığı merkezindeki hizmetlerden oldukça memnunum. Hemşireler ve doktorlar her zaman güler yüzlü ve yardımsever.” (K3 Kadın). Başka bir katılımcı da şunları ifade etmiştir: “Aile hekimim her zaman beni iyi dinler ve sağlık sorunlarımla ilgili en iyi hizmeti sunar.” (K5, Kadın). Bir diğer katılımcı ise şöyle ifade etmiştir: “Benzer şikayetler olduğunda cildiye de çıkabilirim ama doktorum bunu çözebildiği için önce yine bir buraya gelirim zaten çözemese beni başka bir yere yönlendiriyor.” (K1, Kadın).

Danışmanlık teması, sağlık hizmetlerinin önemli bir parçasıdır. Hastaların sağlık sorunlarıyla ilgili bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Aynı zamanda hastaların sorularının da cevaplanması danışmanlık temasının önemli parçalarından birisidir. Aile sağlığı merkezi ve aile hekiminde sunulan danışmanlık hizmetleri, hastaların sağlık durumları hakkında bilinçlenmelerini ve doğru kararlar almalarını sağlayabilir. Bu nedenle, danışmanlık teması, sağlık hizmetlerinin etkililiği ve hastaların sağlık sonuçları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yapılan görüşmelerde, katılımcılar aile sağlığı merkezi ve aile hekiminde sunulan danışmanlık hizmetlerinden olumlu bir şekilde bahsetmiştir. Danışmanlık hizmetlerinin etkili olduğunu ve hastaların

sağlık sorunlarıyla ilgili doğru bilgilendirildiğini belirtmişlerdir. Örneğin, bir katılımcı şunları ifade etmiştir: “Aile hekimim her zaman beni sağlık sorunlarım konusunda doğru bir şekilde bilgilendiriyor ve yönlendiriyor. Onun tavsiyeleri sayesinde doğru tedaviyi alıyorum ve sağlık durumumda olumlu bir gelişme görüyorum.” (K9, Erkek) Başka bir katılımcı da şunları söylemiştir: “Aile sağlığı merkezindeki hemşireler ve doktorlar her zaman sabırla sorularıma cevap veriyorlar ve sağlık sorunlarım konusunda bana yardımcı oluyorlar. Onların desteği sayesinde sağlık durumumla ilgili bilinçleniyorum.” (K10, Erkek).

Tanışıklık hissi teması, hastaların aile sağlığı merkezi veya aile hekiminde kendilerini tanıdık ve güvende hissetmelerini ifade eder. Bu his, hastaların sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarını ve daha etkili bir şekilde tedavi olmalarını sağlayabilir. Tanıdık hissi, sağlık hizmetlerinin sunumunda önemli bir faktördür ve hasta memnuniyetini artırabilir. Yapılan görüşmelerde, katılımcılar aile sağlığı merkezi veya aile hekimi ile tanışık hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu hissin oluşmasında mahallelerin ve köylerin kendi aralarında ayrılıp belli bir aile sağlığı merkezine ve aile hekimine kayıtlı olmalarının etkisi büyüktür. Hastalar, yıllar içerisinde her zaman aynı aile sağlığı merkezi ve aile hekimine düzenli olarak gittiğinden dolayı sağlık çalışanlarıyla tanışık olmuş ve onlara güven duymuşlardır. Örneğin, bir katılımcı şunları ifade etmiştir: “Aile sağlığı merkezine her gittiğimde aynı doktorla karşılaşıyorum ve onunla artık bir arkadaş gibi olduk. Ona güveniyorum ve sağlık sorunlarımı rahatça paylaşabiliyorum. Bu da beni tedavi sürecinde daha rahat hissettiriyor.” (K8, Erkek). Başka bir katılımcı da şunları belirtmiştir: “Aile hekimimle yıllardır tanışıyoruz ve ona her gittiğimde kendimi güvende hissediyorum. Onunla konuşurken rahatım ve sağlık sorunlarımı açıkça paylaşabiliyorum.” (K7, Erkek). Bir başka katılımcı ise bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Aile hekimimi iyi tanırım. Yıllardır ona gidiyoruz artık aileden biri gibi oldu. Adı boşuna aile hekimi değil. Evde ziyaret etmezler şükür öyle bir durumum yok. Ben yoldan geçerken bile selam vermeye uğrarım bazen.” (K1, Kadın).

Kolaylık teması, sağlık hizmetlerine erişimde ve kullanımında yaşanan rahatlık, basitlik ve pratikliği ifade eder. Aile sağlığı merkezi veya aile hekimine ulaşmanın ve hizmet almanın kolay olması, hastaların sağlık hizmetlerinden daha etkin bir şekilde yararlanmalarını sağlayabilir. Kolaylık hissi, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve kullanılabilirliği açısından önemli bir faktördür. Görüşmelerde, katılımcılar aile sağlığı merkezi veya aile hekiminden hizmet almanın kolaylığını ifade etmişlerdir. Özellikle, randevu alma sürecinin basit ve hızlı olmasının, hastaların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Örneğin, bir katılımcı şunları ifade etmiştir: “Aile sağlığı merkezine randevu almak çok kolay. Telefonla arayıp randevu talebinde bulunabiliyorum ve genellikle aynı gün veya bir sonraki gün randevu alabiliyorum. Bu da benim için büyük bir kolaylık.” (K6, Erkek). Başka bir katılımcı da şunları belirtmiştir: “Aile

hekimimizin poliklinik saatleri çok geniş ve randevu almak kolay. İnternet üzerinden veya telefonla randevu alabiliyorum ve zamanında muayene olabiliyorum. Bu da işlerimi planlamamı kolaylaştırıyor.” (K10, Erkek).

Sonuç ve Tartışma

Yaşlıların aile sağlığı merkezi ziyaretlerinin nedenlerinin başında yaş, sağlık tesislerinin erişilebilirliği ve mevcudiyeti, yaşlıların ruh sağlığı, sağlık hizmetlerini arama ve kullanma becerileri, sağlık alanındaki teknolojik gelişmeler, mali kısıtlamalar gelmektedir. Bununla beraber sağlık sigortasının mevcudiyeti veya kapsamının yetersiz olma durumu gibi yaşlılar için birinci basamak sağlık hizmetlerine erişimde engel olan faktörler de vardır. Sosyal destek konusunda sıkıntı çekmeyen ve coğrafi olarak sağlık kuruluşlarına daha yakın olan yaşlılar birinci basamak sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda daha avantajlıdırlar. Yaşlılar sağlık hizmeti almak için birinci basamak sağlık hizmetleri dışında acil servisleri de kullanmaktadır. Yaşlılar tarafından birinci basamak sağlık hizmetleri ve bunun karşısında acil servis kullanımının tercihlerinin çeşitli sebepleri vardır. Sağlık sorununun ciddiyeti, birinci basamak sağlık hizmetlerine erişilebilirlik, gelir, sigorta kapsamı ve ulaşım kolaylığı gibi sosyoekonomik faktörler, yaşlılar için sağlık hizmeti tercihinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bireysel faktörler arasında sınırlı hareketlilik veya ulaşım seçenekleri, bilişsel bozukluklar ve mevcut sağlık hizmetleri hakkında farkındalık eksikliği yer almaktadır. Aynı zamanda sağlık sistemiyle ilgili engeller de yaşlıların hangi hizmeti seçeceğini etkiler. Randevular için uzun bekleme süreleri, sağlık hizmeti sağlayıcıları arasındaki yetersiz koordinasyon ve uzmanlaşmış geriatrik hizmetlerin sınırlı mevcudiyeti bunlara örnek olarak verilebilir. Çeşitli çalışmalardan elde edilen veriler, yaşlıların birinci basamakta etkili bir şekilde yönetilebilecek sorunlar için sıklıkla acil servislere başvurduğunu gösterse de aksini iddia eden çalışmalar da vardır. Lonescu-Ittu ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan araştırma, birinci basamak sağlık hizmetlerinin erişilebilirlik ve süreklilik gibi özelliklerinin yaşlıların acil servisleri kullanımıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, birinci basamak sağlık merkezlerinin sağladığı erişim kolaylığı ve sürekli bakımın, yaşlı bireyleri acil servisleri tercih etmek yerine buralarda bakım aramaya teşvik edebileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, Sanders ve Morley (1993) tarafından yapılan çalışmalar, yaşlıların acil servislere, ofis ziyareti için bekleyemeyecek kadar hasta olduklarında veya kendi doktorları tarafından sevk edildiklerinde gittiklerini göstermektedir. Bu durum, birinci basamak sağlık merkezlerinin rutin bakım ve acil olmayan sağlık sorunlarının yönetimi için daha uygun bir ortam sunduğu ve acil servisler yerine bu tesislerin tercih edilmesine yol açtığı düşüncesiyle örtüşmektedir. Yapılan bir başka çalışmaya göre birinci basamak sağlık kuruluşlarında randevu sisteminin daha yavaş yürüdüğünü düşünen hastalar acil servislere yönelmektedir. Hastalardan bazıları ise aile sağlığı merkezlerinin acil olan şikayetlerine yardımcı olamayacağı düşüncesinde olduğundan acil servisi tercih

etmektedir (MacKichan ve ark., 2017). Kolaylık, sağlık sorununun algılanan ciddiyeti ve zamanında birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim eksikliği gibi faktörler bu tercihi etkileyen faktörler arasındadır. Fakat bazı durumlarda acil servise olan aşırı talep sadece sağlık hizmeti kaynaklarını zorlamakla kalmamakta, aynı zamanda yaşlılar için parçalı ve epizodik bakıma da yol açmaktadır. Bazı yaşlıların önünde bulunan erişim engeli ekonomik sebeplerden ötürüdür. Örneğin, Wang ve arkadaşları (2018) hastaneye erişim meselesinde yaşlıların acil servis ziyaretlerine kıyasla potansiyel olarak daha düşük maliyetler nedeniyle birinci basamak sağlık merkezlerini tercih edebileceğini göstermektedir. Ayrıca, Mahmud ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan araştırma, daha yüksek eğitim seviyesine sahip ve üst sosyoekonomik statülere mensup yaşlı bireylerin daha iyi sağlık hizmeti kullanımına sahip olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu durum, eğitim ve sosyoekonomik statü gibi faktörlerin, acil servisler yerine birinci basamak sağlık merkezlerinde bakım arama tercihini etkileyebileceğini ima etmektedir. Öte yandan acil servisler, akut ve acil durumlar için acil bakım sağlamakta; yakın izleme ve hızlı müdahale sunmaktadır (Khan ve ark., 1997; Salvi ve ark., 2007). Özellikle acil tedavi veya değerlendirme gerektiren durumlarda kritik bir alan olarak hizmet vermektedir. Yaşlılıkla birlikte akut ve kronik sorunların daha fazla görülmeye başladığı göz önüne alınınca yaşlı nüfus için acil servisler de en az aile sağlığı merkezleri kadar ziyaret edilen yerlere dönüşebilmektedir.

Bu çalışmanın bulguları, aile sağlığı merkezine ve aile hekimine duyulan güvenin, hastaların sağlık hizmetlerinden memnuniyetlerini artırdığını ve tedavi süreçlerinde olumlu bir etki yarattığını göstermektedir. Aile sağlığı merkezine ve aile hekimine güven, hastaların sağlık sorunlarını rahatça paylaşmalarını ve sağlık hizmetlerinden daha etkili bir şekilde faydalanmalarını sağlayarak sağlık sonuçlarını iyileştirebilir. Bu nedenle, aile sağlığı merkezine ve aile hekimine güven temasının sağlık hizmetlerindeki önemi ve etkisi, daha fazla araştırma ve dikkat gerektirmektedir. Aynı zamanda aile sağlığı merkezindeki ve aile hekimindeki hizmet kalitesinin hastaların memnuniyetini artırdığını ve tedavi süreçlerinde olumlu bir etki yarattığını göstermektedir. Sağlık hizmetlerinin etkili bir şekilde sunulması, hastaların güven duygusunu güçlendirir ve sağlık sonuçlarını olumlu yönde etkiler. Bu nedenle, aile sağlığı merkezindeki ve aile hekimindeki hizmet temasının daha da geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmak ve hastaların memnuniyetini sağlamak için önemlidir. Aile sağlığı merkezinde ve aile hekiminde sunulan danışmanlık hizmetlerinin hastaların sağlık durumlarıyla ilgili bilinçlenmelerini ve doğru kararlar almalarını sağladığı görülmektedir. Danışmanlık hizmetlerinin etkili bir şekilde sunulması, hastaların sağlık sonuçlarını olumlu yönde etkiler ve sağlık hizmetlerinin etkililiğini artırır. Bu nedenle, aile sağlığı merkezindeki ve aile hekimindeki danışmanlık hizmetlerinin daha da geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, hastaların sağlık sorunlarıyla daha iyi başa çıkmalarını sağlamak için önemlidir. Öte yandan hastaların kendilerini çalışanlar ile tanıdık hissetmelerinin önemi ve etkisi vurgulanmaktadır. Tanıdık hissi,

hastaların sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarını ve tedavi süreçlerinde daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Bu çalışmanın bulguları, aile sağlığı merkezi veya aile hekiminden hizmet almanın kolaylığının hastalar için önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Kolaylık hissi, hastaların sağlık hizmetlerine erişimini ve kullanımını artırarak sağlık sonuçlarını olumlu yönde etkileyebilir. Bu nedenle, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve kullanılabilirliğinin artırılması, hastaların sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarını sağlayacak ve sağlık hizmetlerinin etkinliğini artıracaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Etik Onay: Araştırma süreci için etik kurul onayı Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etik Kurulundan (19 Ocak 2023; No: 37439) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: M.G., A.B.; Veri Toplama: M.G.; Veri Analizi/Yorumlama: M.G., A.B.; Yazı Taslağı: M.G., A.B.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: M.G., A.B.; Son Onay ve Sorumluluk: M.G., A.B.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Ethical Approval: Ethics committee approval for the research process was received from Kırklareli University Scientific Research and Publication Ethics Committee (January 19, 2023; No: 37439).

Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants before the study.

Author Contributions: Conception/Design of study: M.G., A.B.; Data Collecting: M.G.; Data Analysis/Interpretation: M.G., A.B.; Drafting Manuscript: M.G., A.B.; Critical Revision of Manuscript: M.G., A.B.; Final Approval and Accountability: M.G., A.B.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Abdi, S., Spann, A., Borilovic, J., De Witte, L., & Hawley, M. (2019). Understanding the care and support needs of older people: a scoping review and categorisation using the WHO international classification of functioning, disability and health framework (ICF). *BMC Geriatrics*, *19*(1). <https://doi.org/10.1186/s12877-019-1189-9>
- Babitsch, B., Gohl, D., & Von Lengerke, T. (2012). Re-visiting Andersen's Behavioral Model of Health Services Use: a systematic review of studies from 1998-2011. *PubMed*. <https://doi.org/10.3205/psm000089>
- Dove, A. F., & Dave, S. (1986). Elderly patients in the accident department and their problems. *The BMJ*, *292*(6523), 807–809. <https://doi.org/10.1136/bmj.292.6523.807>
- Ganzini, L., Edwards, P., Surkan, P. J., & Drummond, D. J. (1995). Characteristics of violent elderly in the emergency department. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, *10*(11), 945–950. <https://doi.org/10.1002/gps.930101106>
- Garrett, P., Forero, R., Dickson, H. G., & Whelan, A. (2008). How are language barriers bridged in acute hospital care? The tale of two methods of data collection. *Australian Health Review*, *32*(4), 755. <https://doi.org/10.1071/ah080755>

- Hanratty, B., Jacoby, A., & Whitehead, M. (2008). Socioeconomic differences in service use, payment and receipt of illness-related benefits in the last year of life: findings from the British Household Panel Survey. *Palliative Medicine*, 22(3), 248–255. <https://doi.org/10.1177/0269216307087140>
- Huntley, A., Lasserson, D., Wye, L., Morris, R. W., Checkland, K., England, H., Salisbury, C., & Purdy, S. (2014). Which features of primary care affect unscheduled secondary care use? A systematic review. *BMJ Open*, 4(5), e004746. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2013-004746>
- Johnson, J. L., Rodriguez, M. A., & Snih, S. A. (2020). Life-Space Mobility in the Elderly: Current Perspectives. *Clinical Interventions in Aging, Volume 15*, 1665–1674. <https://doi.org/10.2147/cia.s196944>
- Khan, S., Millington, H., & Miskelly, F. (1997). Benefits of an accident and emergency short stay ward in the staged hospital care of elderly patients. *Emergency Medicine Journal*, 14(3), 151–152.
- Korten, A E., Jacomb, P A., Jiao, Z., Christensen, H., Jorm, A F., Henderson, A S., & Rodgers, B. (1998, October 1). Predictors of GP service use: a community survey of an elderly Australian sample. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 22(5), 609–615. <https://doi.org/10.1111/j.1467-842x.1998.tb01447.x>
- Ionescu-Ittu, R., McCusker, J., Ciampi, A., Vadeboncoeur, A., Roberge, D., Larouche, D., Verdon, J., & Pineault, R. (2007). Continuity of primary care and emergency department utilization among elderly people. *Canadian Medical Association Journal*, 177(11), 1362–1368. <https://doi.org/10.1503/cmaj.061615>
- MacKichan, F., Brangan, E., Wye, L., Checkland, K., Lasserson, D., Huntley, A., Morris, R., Tammes, P., Salisbury, C., & Purdy, S. (2017). Why do patients seek primary medical care in emergency departments? An ethnographic exploration of access to general practice. *BMJ Open*, 7(4), e013816. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-013816>
- Mahmud, S., Haq, A., Nahar, N., Rana, M., & Nahar, K. (2019). Utilization of healthcare facilities and associated factors among rural elderly in Kanyakumari district, Tamil Nadu. *Public Health Review International Journal of Public Health Research*, 6(1), 1–8. <https://doi.org/10.17511/ijphr.2019.i1.01>
- Man, J., Yang, G., Fang, L., Wan, J., Yang, Y., & Wang, Y. (2018). Factors associated with healthcare utilization among community-dwelling elderly in Shanghai, China. *PLOS ONE*, 13(12), e0207646–e0207646. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0207646>
- Mücaz Karaaslan, M. (2018). *Bir üniversite hastanesine başvuran hastaların aile sağlığı merkezlerini atlama sebepleri ve bunu etkileyen faktörler* (Tıpta Uzmanlık Tezi, Bezm-i Alem Vakıf Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Neves, M. (2017). Are the physical structures of health units and the primary health care teams adequate to receive and provide care for the elderly? *Journal of Dental Health Oral Disorders and Therapy*, 8(6). <https://doi.org/10.15406/jdhodt.2017.08.00306>
- Peng, T., Lin, M., Peng, L., Lee, W., Lin, F., Lee, C., ... & Chen, L. (2012). Reducing the burden of morbidity and medical utilization of older patients by outpatient geriatric services: implications to primary health-care settings. *Geriatrics and Gerontology International*, 12(4), 612–621. <https://doi.org/10.1111/j.1447-0594.2011.00823.x>
- Pitts, S., Carrier, E., Rich, E., & Kellermann, A. (2010). Where americans get acute care: increasingly, it's not at their doctor's office. *Health Affairs*, 29(9), 1620–1629. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2009.1026>

- Reynolds, C. (2003). Meeting the mental health needs of older adults in primary care: how do we get the job done? *Clinical Psychology Science and Practice, 10*(1), 109–111. <https://doi.org/10.1093/clipsy.10.1.109>
- Salvi, F., Morichi, V., Grilli, A., Giorgi, R., Tommaso, G., & Dessi-Fulgheri, P. (2007). The elderly in the emergency department: a critical review of problems and solutions. *Internal and Emergency Medicine, 2*(4), 292–301. <https://doi.org/10.1007/s11739-007-0081-3>
- Sanders, A. B., & Morley, J. E. (1993). The older person and the emergency department. *Journal of the American Geriatrics Society, 41*(8), 880–882. <https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.1993.tb06189.x>
- Vogel, J., Rising, K., Jones, J., Bowden, M., Ginde, A., & Havranek, E. (2019). Reasons patients choose the emergency department over primary care: a qualitative metasynthesis. *Journal of General Internal Medicine, 34*(11), 2610–2619. <https://doi.org/10.1007/s11606-019-05128-x>
- Wang, Z., Li, X., Chen, M., & Liu, S. (2018). Social health insurance, healthcare utilization, and costs in middle-aged and elderly community-dwelling adults in China. *International Journal for Equity in Health, 17*(1). <https://doi.org/10.1186/s12939-018-0733-0>
- Wolinsky, F D., Coe, R M., Miller, D K., Prendergast, J M., Creel, M J., & Chavez, M N. (2016, January 20). *Health services utilization among the noninstitutionalized elderly*. <https://www.jstor.org/stable/2136399?origin=crossref>
- World Health Organization. (2015). *World report on ageing and health*. <https://www.who.int/docs/default-source/mca-documents/ageing/9789240694811-eng.pdf>
- Wright, R., Berg, W. E., & Creecy, R. F. (1980). Health care utilization among the elderly. *Journal of Social Service Research, 3*(3), 253–265. https://doi.org/10.1300/j079v03n03_02
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş. Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Z. Etöz, çev.). Siyasal Kitapevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Andersen, R., & Newman, J. F. (1973, January 1). Societal and individual determinants of medical care utilization in the United States. *The Milbank Memorial Fund Quarterly, 51*(1), 95. <https://doi.org/10.2307/3349613>

Yaşlıların Kentsel Dönüşüm Sonrasına Yönelik Değişim Algıları: İstanbul Mahalleleri Üzerine Bir Karşılaştırma

Furkan Başarslan¹

Öz

Bu çalışma tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşüme konu olan kentlerin günümüzde karşı karşıya olduğu kentsel dönüşüm olgusunun toplumsal etkilerinin sosyokültürel değişim, yer değiştirme ve gençleşme bağlamında yaşlılar üzerindeki etkisini konu edinmektedir. Kentsel dönüşüm tarih içerisinde farklı tarzlarda uygulamaları içeren kenti dönüştürürken toplumsal düzeyde de çeşitli değişimler meydana getiren sosyal bir olgudur. Bu bağlamda kentsel dönüşüm sonrasında meydana gelen toplumsal değişim birçok disiplin gibi sosyolojinin de konusu olmuştur. Bu çalışmada kullanılan veri seti TÜBİTAK ARDEB 1001 programı kapsamına desteklenen “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” araştırmasına aittir. Çalışmada İstanbul’da ikamet eden 65 yaş üstü bireylerin kentsel dönüşümün meydana getireceği değişime dair algıları mahallelerin özelliklerine göre karşılaştırmalı analizler aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Araştırma bulgularına göre kentsel dönüşüm sonrasında meydana gelebilecek olan yer değiştirme, gençleşme ve sosyokültürel değişim henüz kentsel dönüşüm yaşanmadan yaşlı bireylerin zihninde oluşmaya başlamaktadır. Özellikle yaşlı nüfus oranı düşük, Mahalle sosyoekonomik düzeyi düşük, imar sorunu olan, göçle kurulmuş ve dönüşüm baskısı altında olan mahallelerde yaşlı bireylerin yer değiştirme eğilimlerinin daha yüksek olduğu ve gençlerin daha görünür olacağına dair bir kanaate sahip oldukları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm • Yaşlı • Mahalle • Yerinden edilme • Gençleşme

Elderly People’s Perceptions of Change after Urban Regeneration: A Comparison of Istanbul Neighborhoods

Abstract

This study investigates the social effects of urban regeneration, exploring how cities that have undergone historical changes and transformations are dealing with this phenomenon today. It attempts to reveal the effects of urban regeneration on the elderly concerning gentrification, displacement, and youthification by making comparisons at the neighborhood level. Urban renewal is a social phenomenon that transforms cities, involving different types of practices throughout history and bringing about different societal changes. In this context, the post-urban renewal social changes have gained attention from not only sociology but also several other disciplines. The data set used in this study belongs to the research project “Urban Transformation and Aging in the Metropolis: The Case of Istanbul,” which was funded by the TUBITAK ARDEB 1001 program. In this study, the perceptions of people, aged ≥65 and living in Istanbul, concerning the urban transformation were compared according to the neighborhood characteristics. The study reflects that displacement, youthification, and sociocultural changes occurring after urban renewal begin to shape the minds of the elderly before their urban renewal experience. Notably, in socioeconomically weak neighborhoods with a low elderly population, land use problems, and under the pressure of urban renewal, elderly people have a higher tendency to relocate, anticipating an increased presence of a younger demographic.

Keywords: Urban renewal • Elderly • Neighborhoods • Displacement • Youthification

¹ Sorumlu yazar: Furkan Başarslan, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Konya Türkiye. E-posta: basarslan.furkan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5170-8119

Açık: Başarslan, F. (2024). Yaşlıların kentsel dönüşüm sonrasına yönelik değişim algıları: İstanbul mahalleleri üzerine bir karşılaştırma. *Senectus*, 2(1), 45-68. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0019>

Extended Abstract

Cities are places of sociality that have been subject to change and transformation throughout history. As economic and social epicenters, cities directly affect and are affected by the flow of life. Robert Ezra Park, one of the thinkers of the Chicago School, describes the influence of cities on the residents: “Over time, each region and neighborhood of a city takes on some of the character and traits of its inhabitants. Each separate part of the city is inevitably adorned with sensitivities specific to the population it contains” (Park, 2015, p. 42). Through urban development and transformation studies, the social sciences in general, and the discipline of sociology in particular, have sought to examine how people and societies are affected by this transformation. In this context, the restructuring of European cities after the Second World War and the subsequent renewal of the worn urban fabric led to the development of the concept of urban regeneration in the literature. The urban transformation has led to the “commodification” of the urban space through its reproduction, and “space has lost its use value and has become an exchange value” (Şentürk, 2019, p. 379). Gentrification developed based on urban transformation and social change studies, which we define as two phenomena that influence each other. This concept was developed by Ruth Glass in 1963 to explain the societal response to the transformation in the city. In this study, we examine several studies on the results of the gentrification process. Peter Marcuse’s studies in New York City outline four factors: direct resident displacement, direct chain displacement, exclusionary displacement, and displacement pressure to accurately determine the extent of displacement. He states that the determination of these four factors can be calculated through demographic data, mobility data, and housing unit data (Marcuse, 2015, p. 213). Another study lists the characteristics of new residents coming to gentrifying neighborhoods as young, white-collar professionals, possessing middle- or upper-income brackets, and single individuals or two-person nuclear families (Legates & Hartman, 2015, pp. 240–245). Among the contemporary forms of gentrification, studentification (Smith, 2005) and youthification (Moos, 2016, p. 1055), which bring about age-based segregation, have explanatory power as a result of diverse geographical experiences.

Notably, Markus Moos’ 2016 article “From gentrification to youthification? The increasing importance of young age in delineating high-density living” conceptualizes a different form of gentrification. In developing this concept, Moos and colleagues noted that studies investigating inner-city residential neighborhoods have mostly focused on social class, ethnicity, race, and gender-based characteristics while disregarding age-based segregation in the discourse (Moos et al., 2019).

Within these conceptual and theoretical frameworks, the primary objective of this article is to show how older people’s views on urban transformation differ at the neighborhood level and according to neighborhood characteristics. This study draws

datasets derived from two separate studies that were conducted previously, making it a secondary analysis; such studies typically involve utilizing one or more data sources to answer a different research question that is defined independently from the research problem of the main research. Secondary analysis studies offer several advantages concerning resource conservation and allow various tests to be conducted on a large dataset with high collection costs. However, the researcher conducting the secondary analysis study should be familiar with the data set and should be able to anticipate the potential of the data set to answer the research question of the secondary analysis study (Kiecolt & Nathan, 1985, pp. 11–13). In “Urban Transformation and Metropolitan Aging: The Case of Istanbul,” a secondary analysis study, data was drawn from 1,384 participants from 44 neighborhoods, each with more than 20 participants. In addition, the “Change After Urban Transformation Scale” was developed based on the Urban Transformation Attitude Scale utilized in the original research project. The fact that the factor loadings of this new 11-item structure are greater than .500 for each item and that Cronbach’s alpha value is greater than .70 underscores the reliability and consistency of the scale (Cortina, 1993, p. 103).

The variables used in the analyses conducted within the framework of this study, which was designed to compare the perceptions of the elderly toward urban transformation across neighborhoods in Istanbul, are as follows:

A) Neighborhood characteristics compiled from the My Neighborhood Istanbul project report and TURKSTAT: Youth population ratio, elderly population ratio, Socio-Economic Development Index (SEGE) status, SEGE score, household size, population density, average years of education, and neighborhood access index scores

B) Participants’ opinions from the “Urban Transformation and Aging in the Metropolis: The Case of Istanbul” data set: Sociocultural change subdimension, rejuvenation subdimension, displacement subdimension

The results of the research reveal that the elderly in different neighborhoods of Istanbul possess differing perceptions regarding sociocultural change, displacement, and rejuvenation. Some neighborhoods displayed more potential in terms of displacement and rejuvenation. In this context, it is evident that displacement, rejuvenation, and sociocultural change, which may occur in the aftermath of urban transformation, begin to form in the minds of the elderly before experiencing urban transformation.

The correlation analysis conducted to examine the relationship between neighborhood characteristics and perceptions of sociocultural change shows a significant relationship between household size and perceptions of sociocultural change ($p < .05$). In addition, a relationship between the average educational level of the neighborhood and

perceptions of sociocultural change is determined ($p < .01$). The direction of the relationship is negative, with a moderate relationship. Evidently, as the average educational level of the residents of the neighborhood increases, their expectations of sociocultural change decrease. It can be assumed that the elderly living in highly educated neighborhoods will be able to adapt more easily to the forthcoming cultural change. However, this process of adaptation does not eliminate the possibility of the elderly experiencing feelings of isolation or alienation from the city.

Looking at the perception of rejuvenation after urban transformation in relation to the demographic characteristics of the neighborhoods, we find that the elderly population rate of the neighborhoods and the perception of rejuvenation are negatively correlated at a moderate level of $p < .05$. This correlation pattern suggests that as the elderly population rates of the neighborhoods increase, the perception of rejuvenation of the elderly decreases. On the contrary, no discernable relationship was found with the young population rates of the neighborhoods ($p > .05$).

A study of the relationship between neighborhood characteristics and the perception of displacement shows a significant and moderate relationship ($p < .001$) between the average duration of education and displacement scores across the 44 neighborhoods that constitute the sample. This relationship indicates that the perceived displacement of the elderly is lower in neighborhoods where the average years of education increase. Another variable with a significant relationship is the average household size of the neighborhoods ($p < .01$).

In neighborhoods that are particularly characterized by a low proportion of the elderly population, low socioeconomic status, and zoning problems, created by migration and under the pressure of transformation, it is observed that elderly people have a higher tendency to relocate and believe that younger demographic will have more visibility. Examples of these neighborhoods include Güleusu in Maltepe District, Kazım Karabekir and İnkılap in Ümraniye District, and Yeni Sahra, Fikirtepe, and Dumlupınar in Kadıköy District. Conversely, among the 44 neighborhoods included in the analysis, Suadiye, Caddebostan, Sahrayıcedit, and Fenerbahçe, located on Bağdat Street in Kadıköy District and Dikilitaş in Beşiktaş District, show the lowest values of displacement and rejuvenation.

The ongoing demographic change toward an increasing elderly population indicates that the relationship between the elderly and the city will be more on the agenda in the future. In this context, preparations should be made in advance to make housing, the residential environment, and cities age-friendly, accessible, and usable for everyone. Urban transformation practices offer an opportunity for facilitating such preparatory ventures.

Yaşlıların Kentsel Dönüşüm Sonrasına Yönelik Değişim Algıları: İstanbul Mahalleleri Üzerine Bir Karşılaştırma

Tarihsel süreç içerisinde kent, zamanın getirdiği çeşitli değişimleri bünyesine katarak bugün üzerinde çeşitli bağlamlarda araştırmalar yürütmemize imkân tanıyan bir fenomen olarak karşımızda durmaktadır. Kentlerin içerisinde geçtiği değişimi anlamak ve açıklamak üzere çeşitli disiplinler içerisinde yeni kavramlar ve teoriler ortaya konmuştur. Genelde sosyal bilimler ve özelde sosyolojinin kentlere olan ilgisi ise kentin üzerinde akıp giden hayata bir *mahal* olmasından ileri gelmektedir. Nitekim sosyoloji literatürü içerisinde modern kent, insanların ekonomik ve toplumsal organizasyonunun temel yapı taşı olarak konumlandırılmakta ve tarımsal üretim yerine sanayi ve ticaretin merkezde olduğu yerleşim yeri olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2012, s. 88).

Ekonomik ve toplumsal organizasyonun merkezinde yer alan kent, üzerinde akıp giden hayata doğrudan etki etmekte ve hatta etkilenmektedir. Kentlerin üzerinde yaşayan insanlardan etkilenişini Chicago Okulu düşünürlerinden Robert Ezra Park, “Zaman içinde şehrin her bölgesi ve mahallesi, içinde yaşayanların karakterinden ve özelliklerinden bir şeyler alır. Şehrin her bir ayrı parçası kaçınılmaz olarak, içerdiği nüfusa özgü hassasiyetlerle bezenir.” cümlesiyle anlatır (Park, 2015, s. 42). Park’ın yaklaşımı çerçevesinde bakıldığında toplumsal değişim ve dönüşüm ile kentin değişim ve dönüşümünü birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen iki olgu olarak ele alınmalıdır.

Bu iki olgudan ilki olan kentin dönüşümünü anlamak üzere özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıpranan kentsel dokunun yeniden kurulması ile literatüre girmiş olan kentsel dönüşüm kavramı incelenmelidir. Kentsel dönüşüm, kentsel alanın yeniden üretimi aracılığıyla “metalaştırılmasına” ve “mekânın kullanım değerini yitirerek değişim değerine sahip olmasına neden olmuştur” (Şentürk, 2019, s. 379). Kentsel dönüşüm kavramının sahip olduğu anlam, zaman içerisinde farklı özelliklere sahip olsa da 1980 sonrası dönemde yaşanan küreselleşme ve sanayi kentinin tasfiyesi, kavramın günümüzdeki yansımalarının anlaşılmasında önemli bir yerde durmaktadır. Bu dönem itibarıyla kentsel dönüşüm kavramı bir devlet politikası olarak daha örgütlü ve sistematik bir şekilde, kentleri hizmet sektörünün hâkim olduğu bir yapıya dönüştürmede ve “arazi geliştirmede” (redevelopment) bir araç olarak kullanılmıştır (Duman & Coşkun, 2015, s. 27). 1990 ve sonrasında ise daha bütüncül bir yaklaşımla “kentsel yeniden yapılanma” (regeneration) yoluyla bir kentsel dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır (Şahin, 2015, s. 58–59). Günümüzde yaşanan kentsel dönüşüm süreçlerini bu tarihsel arka planıyla birlikte incelemek toplumsal düzeydeki yansımalarının anlaşılmasında önemli bir yerde durmaktadır.

Birbirinden etkilenen ve birbirini etkileyen iki olgu olarak tanımladığımız kentsel dönüşüm ve toplumsal değişimin birlikte incelenmesinden hareketle geliştirilen kavramlardan biri olan soylulaştırma (gentrification), kentte yaşanan dönüşümün toplumsal düzeydeki karşılığını açıklamak üzere Ruth Glass tarafından 1963 yılında geliştirilmiştir. Glass kavramı ortaya koyarken Londra’da hayata geçirilen yeniden canlandırma çalışmalarının kent merkezini nasıl değiştirdiğinin üzerinde durmuş ve işçi sınıfının kent merkezinden banliyölere taşınmasına dikkat çekmiştir. Soylulaştırma kavramıyla Glass, kent merkezinde hâkim olan hizmet sektörünü ve etrafında kümeleşmeye başlayan orta sınıf yerleşimlerini açıklamak istemiştir (Glass, 2010, s. 20). Soylulaştırma kavramının tarihsel gelişimini ve dönüşümünü açıklamaya çalışan Smith ve Hackworth üç dalga olarak dönemleştirdikleri soylulaştırmayı 1950-1973 yılları arasında daha lokal ve dağınık olarak tanımlarken, 1980’lerde küçük kentlere sıçramış ve ekonomik süreçlerle daha fazla iç içe geçmiş bir soylulaştırma olarak dönemleştirebilirler. 1993 yılından başlayarak ve günümüzü de kapsayan üçüncü ve son dalga soylulaştırma ise devlet eliyle veya kamu eksenli olarak yaygınlaşmaya başlamış bir soylulaştırma anlamına gelmektedir (Hackworth & Smith, 2002). Soylulaştırmanın geleneksel ve çağdaş formları arasındaki farklılığı ortaya koymak üzere Williams ve Smith, çağdaş soylulaştırmanın temel dinamiğinin “mekânsal ayrışma” olduğunu belirtmişlerdir (Williams & Smith, 2015, s. 274). Burada ifade edilen mekânsal ayrışma hem gündelik hayat pratikleri düzeyinde hem de kentsel mekânın kullanımıyla ilgili bir ayrışmadır.

Soylulaştırma sürecinin sonuçlarıyla ilgili çalışmalara bakıldığında New York City’de yürüttüğü çalışmalar sonucunda Peter Marcuse, yer değiştirmenin tam olarak tespiti için “doğrudan oturanın yer değiştirmesi”, “doğrudan zincir yer değiştirme”, “dışlayıcı yer değiştirme” ve “yer değiştirme baskısı” olarak adlandırdığı dört faktörden bahseder. Bu dört faktörün tespitinin ise demografik veriler, hareketlilik verisi ve konut birimi verileri üzerinden hesaplanabileceğini ifade eder (Marcuse, 2015, s. 213). Başka bir çalışmada ise soylulaşan bölgeye gelen yeni sakinlerin özellikleri genç, beyaz yakalı profesyonel meslek sahibi, orta veya üst gelirli, tek kişilik veya çift kişilik çekirdek aile formuna sahip bireyler olarak sıralanmıştır (Legates & Hartman, 2015, s. 240–245). Ayrıca yerinden edilme, artan vergiler, artan gelir çeşitliliği, yoksulluğun azaltılması ve artan mülkiyet değerleri de soylulaştırmanın çeşitli yansımaları arasındadır (Kennedy & Leonard, 2001). Esas itibarıyla yeni gelen sakinlerin özellikleri ve yaşanan dönüşümün etkileri soylulaştırmanın nasıl bir formda gerçekleştiğiyle yakından ilişkilidir. Literatürde soylulaştırma biçimleri incelenirken yeni kavramlar gelişmiş ve bu kavramlar kentsel dönüşümün toplumsal düzeydeki yansımalarını anlamada önemli rol oynamıştır. “Kırsal soylulaşma” (rural gentrification) (Philips, 1993), “yeniden inşa ile soylulaşma” (new built gentrification) (Davidson & Lees, 2005), “süper soylulaşma” (super gentrification) (David, 1986), turizm soylulaşması (tourism-gentrification) (Gotham, 2005), “ticari soylulaşma” (commercial

gentrification), “öğrencileşme” (studentification) (Smith, 2005) ve “gençleşme” (youthification) (Moos, 2016, s. 1055) kavramları soylulaştırmanın farklı biçimlerini açıklamak üzere farklı coğrafyalardaki deneyimlerden hareketle açıklama gücüne sahip kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kavramsal ve kuramsal çerçeve içerisinde “öğrencileşme” ve “gençleşme” kentsel dönüşüm sonrası yaşanan soylulaştırmanın yaş temelli bir ayrışmayı da beraberinde getirdiğini açıklamaya çalışan bir yaklaşıma sahiptir. Öğrencileşme özellikle üniversite etrafında hızlı bir şekilde artan genç nüfus ve yeni gelişen yerleşim yerlerini ifade etmektedir. Geleneksel olmayan bu yerleşim yerlerini tanımlarken Smith yaşanan dönüşümü Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Fiziksel olmak üzere dört boyutta inceler. Ekonomik perspektiften bakıldığında genç nüfusun arttığı bu bölgelerde konut stokunun yeniden yapılanmasıyla kiralık evlerin sayısında bir artış yaşanır ve konutların fiyatlaması yeniden gerçekleşir. Sosyal boyut ise eski sakinlerin yerinden edilmesi ve tek kişilik genç ve orta sınıf özelliklerine sahip bir öğrenci grubunun bölgeye gelmesi ile gerçekleşen bir dizi dönüşümü imler. Kültürel boyuttan bakıldığında gençler için yeniden örgütlenmiş hizmetler tüketim merkezli bir yaşam biçiminin yerleşime hâkim olmasıyla dönüşüme uğrar. Fiziksel anlamda yaşanan dönüşüm ise daha küçük ölçülerde çok kullanıcı yapıya uygun konutların artması yönünden etkilenir (Smith, 2005). Türkiye ölçeğinde öğrencileşme üzerine yapılan çalışmalarda çoğunlukla Anadolu kentlerinde 1980 sonrasında yaygınlaşan üniversiteler ve üniversite çevresinde öğrencileşen mahalleler incelenmiştir. Isparta (Yılmaz, 2011) ve Konya (Tuncer & İslam, 2017) şehirleri üzerine yürütülen araştırmalarda en çok dikkat çeken bulgular, mahallelerde eski sakinler ile yeni gelenler arasında yaşanan gerilimdir. Her grup kendiyle benzer bir profil ile mahallesini paylaşmak istemekte ve dolayısıyla yaşam tarzına dayalı gerilimler yaşanmaktadır. Tuncer ve İslam’ın kavramsallaştırmasıyla sakinler ve öğrenciler birbirleriyle nadiren kesişen “paralel hayatlar” yaşamaktadırlar (Tuncer & İslam, 2017).

Soylulaştırmanın çağdaş formlarından biri olarak öğrencileşme ile yakın ilişkide olan bir başka kavram da Markus Moos’un 2016 yılında “From gentrification to youthification? The increasing importance of young age in delineating high-density living” isimli makalesinde geliştirdiği ve soylulaştırmanın farklı bir formu olarak kavramsallaştırdığı “gençleşme” (youthification) kavramıdır. Moos ve arkadaşları kavramı geliştirirken kent içi yerleşim bölgelerini araştıran çalışmaların çoğunlukla sosyal sınıf, etnik köken, ırk ve cinsiyet temelli özelliklere odaklandığını, yaş temelli ayrışmanın ise literatürde kendine pek yer bulamadığından bahsetmektedirler (Moos ve ark., 2019). Bu kapsamda Moos, Kanada’nın Vancouver, Toronto ve Montreal üzerine yürüttüğü araştırmada gençleşmiş bölgelerin; genç nüfus (24-35) oranı yüksek, yaşam pahalılığı yüksek, gelir spektrumu geniş ve çeşitli, tek yatak odalı apartman dairesi sayısı yüksek bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde

yürünebilirlik, ulaşım, kültürel çeşitlilik, parklar, doğal imkanlar, gece hayatı, yalnız yaşamak gibi karakteristik özelliklerinden bahsetmektedir (Moos, 2016, s. 2910). Moos'un hipotezi en temelde kentsel alanda genç yetişkinlerin payının giderek artacağı ve özellikle yüksek yoğunluklu bölgelerde genç yetişkinlerin varlığının ve görünürlüğünün artacağıdır. Dolayısıyla kentsel mekânda kentsel dönüşüm ve soylulaşmanın bir sonucu olarak yaş temelli bir ayrışma gerçekleşmektedir. Genç yetişkinler özellikle kent merkezlerinde küçük hane halkı büyüklüğü ve profesyonel meslekler dolayısıyla kent merkezine yakın yüksek yoğunluklu yaşam merkezlerinde geleneksel konut anlayışının aksine küçük konutlarda yerleşmeye devam edecektir.

Kentsel mekânda yaşanan yaş temelli bu ayrışma zaman içerisinde yaşlı sakinlerin kent merkezlerinden uzaklaşması ve kentsel dönüşüm sonucunda yer değiştirmelerini beraberinde getirecektir. Bu bağlamda kentsel dönüşümün yaşlılara olan etkisinin en başında sosyokültürel değişimden kaynaklı bir yer değiştirme baskısı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim Handler (2015) günümüz kentlerinin iş gücü piyasasına entegre genç nüfus dikkate alınarak tasarlandığını ve yaşlıların kent içerisinde marjinal konumda kaldığını ifade etmektedir (Handler, 2014, s. 12). Kentsel dönüşümün beklenmedik bir çıktısı olarak karşımıza çıkan bu olgu, Dünya Sağlık Örgütü'nün 2007 yılında "yaş dostu kentler" prensiplerini açıklamasını beraberinde getirmiştir (Buffel & Phillipson, 2016).

Bu teorik zeminden hareketle son yirmi yıl içerisinde İstanbul'da yaşanan kentsel dönüşüm süreci kent demografyasında çeşitli değişiklikler meydana getirmiş ve yaşlı bireyler bu değişimden etkilenmişlerdir. Bu çalışmanın konusu da yaşanan bu demografik dönüşümde yaşlı bireylerin kentsel dönüşüme dair nasıl bir bakış geliştirdiklerini anlamaktır. Özellikle mahalle düzeyinde, mahallelerin sahip oldukları özellikler dikkate alınarak yapılan karşılaştırmalar yaşlı bireylerin kentsel dönüşüme dair görüşlerini daha iyi analiz etmemize imkân tanıyacaktır. Bu anlamda araştırmada yaşlı bireylerin kentsel dönüşüme dair görüşleri ve mahallelerin özellikleri bir arada analize dahil edilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Problemi ve Veri Setlerinin Özellikleri

Bu makalenin ana problemi yaşlı bireylerin kentsel dönüşüm sonrasında meydana gelecek olan değişikliklere dair görüşlerinin mahalle düzeyinde ve mahallelerin özelliklerine göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada İstanbul'da kentsel dönüşüm yaşamış ve yaşamaya devam eden mahallelere odaklanılmıştır. Bu sebeple bu çalışmada yaşlı katılımcıların görüşlerinin alındığı bir araştırmadan edilen verilere ve İstanbul mahallelerinin özelliklerini içeren ayrı bir veri setine başvurulmuştur.

Ayrıca mahalle düzeyinde demografik yapıyı anlamak üzere TÜİK'ten yaş grupları ayırımında nüfus verisi de analizlere dahil edilmiştir.

Bu çalışmada daha önce yürütülmüş olan iki ayrı araştırmanın veri seti kullanılmıştır. Bu sebeple çalışma bir ikincil analiz niteliği arz etmektedir. İkincil analiz çalışmaları genellikle ana araştırmanın araştırma probleminden bağımsız olarak tanımlanan bir başka araştırma sorusunun cevabına ulaşmak amacıyla bir veya biden fazla veri kaynağı kullanılarak yürütülen araştırmalardır. İkincil analiz çalışmaları kaynak tasarrufu bakımından çeşitli avantajlara sahiptir. Ayrıca ikincil analizler toplama maliyeti yüksek olan büyük ölçekteki bir veri seti üzerinde çeşitli sınamalar yapmayı mümkün kılar. Bununla birlikte ikincil analiz çalışmasını yürüten araştırmacının veri setine aşina olması ve veri setinin ikincil analiz çalışmasının araştırma problemine cevap verebilme potansiyelini kestirebilmesi gerekmektedir (Kiecolt & Nathan, 1985, s. 11–13).

Bu çalışmada kullanılan veri setlerinden ilki 65 yaş üstü katılımcı görüşlerinin alındığı, 2018-2019 yılları arasında TÜBİTAK ARDEB 1001 programı kapsamında desteklenen ve İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi tarafından Prof. Dr. İsmail Coşkun yürütücülüğünde gerçekleştirilen “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” isimli araştırma projesinin veri setidir. Bu araştırma kapsamında İstanbul’da ikamet eden 65 yaş üstü 1818 katılımcıya yüz yüze anket uygulanmıştır. Araştırma projesi kapsamında “Kentsel Dönüşüm Tutum Ölçeği”, “Mekânsal Aidiyet Ölçeği”, “Sosyal Ağ Ölçeği” ve “Kentsel Dönüşüm Algı Ölçeği” geliştirilmiştir (Coşkun, Şentük, Duman Bay, Güler, & Otrar, 2019). Bizim de bursiyer olarak görev aldığımız araştırma kapsamında veri toplama ve analiz süreçlerinde yer almış olmamız bu ikincil analiz çalışması için büyük bir avantaj sağlamıştır. Bununla birlikte birincil araştırmanın veri setinde yer alan 1818 katılımcının tümü bu çalışmanın analizlerine dahil edilmemiştir. Bu çalışmanın konusu mahalle düzeyinde analizleri gerektirdiğinden “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” araştırmasında örnekleme dahil olan ve katılımcı sayısı 20’nin üzerinde olan (n>20) mahalleler bu çalışmada analizlere dahil edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında analize dahil edilen ikinci veri seti ise mahalle özelliklerinin alındığı, İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen ve Prof. Dr. Murat Şeker tarafından yürütülen “Mahallem İstanbul” araştırmasıdır. Mahallem İstanbul Araştırması İstanbul’un 959 mahallesini mercek altına alan birçok kamu kurum ve kuruluşundan veri sağlanarak geliştirilen endeksler üzerinden mahalleri A+ ve E arasında 8 kategoride gruplayan kapsamlı bir araştırmadır. Araştırma kapsamında 959 mahallenin her birine dair Mahalle Sosyoekonomik Statü grubu, Mahalle Sosyoekonomik Statü Puanı, Mahalle Yaşam Endeksi, Mahalle Kültürel Aktivitelere Erişim Endeksi, Mahalle Eğitime Erişim Endeksi ve Mahalle Ulaşım Erişim Endeksi belirlenmiştir. Endeks

puanları 1 ile 5 arasındadır (Şeker, 2017). Mahallem İstanbul verilerine web sitesi üzerinden paylaşılan rapor aracılığıyla ulaşılmıştır.

Kullanılan Verinin Kapsamı ve Ölçek Yapısı

“Mahallem İstanbul” verisi 2016 yılında “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” araştırmasının verisi ise 2018 yılında toplanmıştır. İki veri seti arasındaki yıl farkı kentsel değişimin etkileri dikkate alındığında ihmal edilebilecek düzeydir. Çünkü kentin dönüşümü sonrasında yaşanan etki yıllar içerisinde gözlemlenebilmektedir.

İkincil analiz çalışmalarında araştırma problemine uygun olarak, birincil analiz neticesinde elde edilen ölçek yapısı yeniden faktör analizine tabi tutularak ve güvenilirliği denetlenerek yeniden ölçek geliştirilebilir (Widaman ve ark., 2011, s. 57). Bu çalışma kapsamında “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” araştırmasının veri setinde yer alan “Kentsel Dönüşüm Tutum Ölçeği”nden hareketle “Kentsel Dönüşüm Sonrası Değişim Ölçeği” geliştirilmiştir. Ölçek maddelerine faktör analizi uygulanmadan önce örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığını sınamak üzere Kaiser- Meyer- Olkin değeri hesaplanmıştır. KMO değeri 1’e yaklaştıkça örneklem büyüklüğünün faktör analizi için o denli yeterli olduğu anlaşılmaktadır (Kaiser, 1974, s. 35). KMO ölçümü sonucunda elde edilen ,817 değeri örneklemin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 1

Kentsel Dönüşüm Sonrası Değişim Ölçeği Kaiser Meyer- Olkin Testi

KMO and Bartlett’s Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,817
Bartlett’s Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3022,526
	df	55
	Sig.	0,000

Bununla birlikte birincil analiz sonucunda elde edilen 25 madde ve 7 alt boyutlu “Kentsel Dönüşüm Tutum Ölçeği”nden hareketle geliştirilen Kentsel Dönüşüm Sonrası Değişim Ölçeği’nin yapısına baktığımızda ise üç alt boyutta toplanan 11 maddelik bir yapı ortaya çıkmıştır.

Tablo 2

Kentsel Dönüşüm Sonrası Değişim Ölçeği Faktör Analizi

Alt Boyut	Ölçek İfadeleri	Ortalama	S.S.	Faktör Yükleri
Sosyokültürel Değişim Alt Boyutu	Kentsel dönüşüm sonrasındaki yaşam tarzına alışmak zordur	2,14	,915	,688
	Kentsel dönüşümle birlikte yeni gelen sakinler beni rahatsız eder	1,89	,800	,665
	Kentsel dönüşüm beni kaygılandırır	2,17	,933	,668
	Yeni gelenlerle birlikte mahallenin güvenliği azalır	1,88	,876	,671
	Kentsel dönüşüm anılarımı/hatıralarımı yok eder	2,26	,922	,646
	Kentsel dönüşümün yaşlılara bir faydası yoktur	2,11	,910	,581
Yer Değiştirme Alt Boyutu	Kentsel dönüşüm sonrasında memleketime dönerim	1,30	,650	,825
	Kentsel dönüşümle birlikte mahallemden ayrılıyorum	1,46	,755	,791
Gençleşme Alt Boyutu	Kentsel dönüşümle birlikte mahalle nüfusu gençleşir	2,38	,773	,808
	Kentsel dönüşüm sadece gençler için faydalıdır	1,75	,872	,720

Oluşan 11 maddelik bu yeni yapının faktör yüklerinin her maddede ,500'den büyük ve Cronbach's Alpha değerinin ,70'ten büyük olması ölçeğin güvenilir ve tutarlı bir yapıda olduğunu göstermektedir (Cortina, 1993, s. 103).

Tablo 3

Ölçek Cronbach Alpha Değeri

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N
,725	,715	11

Faktör analizi sonrası yeni oluşan 3 faktörlü yapıdaki her bir faktörün eigen değerlerine bakıldığında ise üç faktörün de eigen değerinin 1'den büyük olduğu görülmektedir. Eigen değeri faktörlerin temsil düzeyine dair bir çıkarım yapmamızı sağlayan değerdir. Kaiser (1960), bir faktörün yapı içerisinde bulunması için eigen değerinin 1'den büyük olması gerektiğini ve bu şekilde kurulan yapının varyansının büyüyeceğini ifade etmektedir (Field, 2009, s. 640).

Tablo 4

Ölçek Faktör Yapısı ve Eigen Değerleri

Total Variance Explained							
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	3,131	28,465	28,465	3,131	28,465	28,465	3,065
2	1,244	11,309	39,773	1,244	11,309	39,773	1,505
3	1,184	10,761	50,535	1,184	10,761	50,535	1,300

İstanbul mahalleleri düzeyinde yaşlıların kentsel dönüşüme yönelik değişim algılarını karşılaştırmak üzere tasarlanmış olan bu çalışma kapsamında yapılan analizlerde kullanılmış olan değişkenler şu şekildedir;

A- Mahallelerin özellikleri: Genç nüfus oranı, yaşlı nüfus oranı, Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Statüsü (SEGE), SEGE puanı, hane halkı büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, ortalama eğitim süresi ve mahalle erişim endeksi puanları.

B- Katılımcı Görüşleri: Sosyokültürel Değişim Alt Boyutu, Gençleşme Alt Boyutu, Yerinden Edilme Alt Boyutu.

Örnekleme

Bu ikincil analiz çalışması kapsamında “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” araştırmasında örnekleme dahil edilen ve katılımcı sayısı 20’nin üzerinde olan 44 mahalleden 1384 katılımcının verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada verisi kullanılan ve TÜBİTAK ARDEB 1001 kapsamında desteklenmiş olan, “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” isimli araştırma için çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam ve etik kurul izni İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan alınmıştır (26.12.2016; Karar No: :2016/164).

Tablo 5

Örnekleme Dağılımı

İlçe/Mahalle	Katılımcı Sayısı	İlçe/Mahalle	Katılımcı Sayısı	İlçe/Mahalle	Katılımcı Sayısı	İlçe/Mahalle	Katılımcı Sayısı	İlçe/Mahalle	Katılımcı Sayısı
Ataşehir		Beşiktaş		Caddebostan	25	Kartalteppe	28	İnkılap	31
Barbaros	22	Dikilitaş	26	Sahrayıcedit	23	Maltepe		Hekimbaşı	32
Yeni Sahra	21	Gayrettepe	25	Suadiye	24	Başibüyük	40	Üsküdar	

Esatpaşa	21	Abbaasağa	25	Fenerbahçe	23	Zümrütevler	39	Kirazlıtepe	24
Bağcılar		Fatih		Caferağa	23	Gülsuyu	21	Mehmet Akif E.	23
Merkez	22	Karagümrük	59	Kartal		Gülensu	21	Mimar Sinan	23
Hürriyet	21	Balat	58	Kordonboyu	33	Sarıyer		Zeytinburnu	
Bakırköy		Güngören		Orhantepe	32	Çamlıtepe	38	Sümer	33
Zuhuratbaba	41	Tozkoparan	59	Yunus	33	Armutlu	39		
Yeşilköy	44	Kadıköy		Küçükçekmece		Sultangazi			
Bayrampaşa		Fikirtepe	39	Fatih	29	Cumhuriyet	54		
Vatan	27	Merdivenköy	39	Kanarya	30	Ümraniye			
İsmetpaşa	27	Dumlupınar	37	Atatürk	29	Kazım Karabekir	31		

İşlem

Araştırma kapsamında farklı mahallelerden araştırmaya katılmış olan 65 yaş üstü katılımcılar arasında karşılaştırmalar yapmak amacıyla bağımsız değişken alt gruplarının 3 ve 3'ten fazla olduğu durumlarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA), iki alt grubun olması durumunda ise t test fark analizi uygulanmıştır. Bu iki analiz türü bir metrik değişken bakımından gruplar arasında oluşan farkın anlamlı olup olmadığını göstermek üzere uygulanır. Bu çalışmada kullanılan bağımlı değişken 3'lü Likert tipi üzerinden edilen metrik Sosyokültürel Değişim, Gençleşme ve Yerinden Edilme alt boyutlarıdır. Bununla beraber iki metrik değişkenin birbiriyle ilişkisini ortaya koymak üzere de korelasyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Sosyokültürel Değişim Alt Boyutu

Ölçeğin Sosyokültürel Değişim alt boyutunda önermeler katılımcılara üçlü Likert tipinde “katılıyorum (3)” “ne katılıyorum ne katılmıyorum (2)” ve “katılmıyorum (1)” şeklinde sorulmuştur. Araştırma kapsamında incelemeye tabi tutulan 44 mahallede ikamet eden 65 yaş üstü katılımcıların kentsel dönüşüm sonrası sosyokültürel değişim algılarının belirlenmesi için 7 ayrı maddeden oluşan alt boyuta verdikleri cevaplar incelendiğinde Maltepe ilçesi Gülensu Mahallesi (2,45), Sarıyer İlçesi Derbent Mahallesi (2,32), Ateşehir İlçesi Esatpaşa Mahallesi (2,31), Kadıköy ilçesi Dumlupınar Mahallesi (2,29) ve Kartal İlçesi Yunus Mahallesi (2,27) en yüksek skora sahip mahalleler olarak dikkat çekmektedir.

Bu alt boyut için en düşük ortalamaya sahip mahalleler ise Bakırköy İlçesi Zuhuratbaba Mahallesi (1,76), Kadıköy İlçesi Suadiye Mahallesi (1,77) ve Bağcılar İlçesi Merkez Mahallesi (1,78) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mahallelerin ise ortak özellikler barındıran üst sosyoekonomik gruptaki mahalleler olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 6

Kentsel Dönüşüm Sonrası Sosyokültürel Değişim Alt Boyutu ve Mahallelerin Özellikleri ile Korelasyon Analizi

Değişkenler	N	r	p
Nüfus Yoğunluğu	44	,023	,882
Ortalama Eğitim Süresi	44	-,519	,000
Ortalama Hane halkı Büyüklüğü	44	,310	,041
Mahalle SEGE Puanı	44	-,520	,000
Mahalle Yaşam Endeksi Puanı	44	-,298	,049
Mahalle Eğitime Erişim Endeksi Puanı	44	,061	,694
Mahalle Kültürel Faaliyetlere Erişim Endeksi Puanı	44	-,280	,065
Mahalle Ulaşım Erişim Endeksi Puanı	44	-,257	,092
Mahalle Genç Nüfus Oranı	44	,236	,122
Mahalle Yaşlı Nüfus Oranı	44	-,489	,001

Mahallelerin özellikleri ile sosyokültürel değişim algısı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan korelasyon analizinin sonuçlarına göre hane halkı büyüklükleri ile sosyokültürel değişim algıları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < .05$). İlişkinin yönü pozitif olmakla beraber orta düzeyde bir ilişki söz konusudur.

Mahallelerin ortalama eğitim süreleri ile sosyokültürel değişim algıları da ilişki içerisinde görülmektedir ($p < .01$). İlişkinin yönü negatif ve orta şiddettedir. Bu bakımdan mahallelerde yaşayanların ortalama eğitim süreleri arttıkça sosyokültürel değişim beklentilerinin de azaldığı görülmektedir.

Tablo 7

Mahallelerin SEGE Kategorileri ile Sosyokültürel Değişim Alt Boyutu ANOVA Fark Analizi

	f , \bar{X} ve S Değerleri				ANOVA Sonuçları				
	Grup	\bar{X}	S	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Mahalle Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi	Yüksek	1,9585	,14251	G.Arası	,294	2	,147	8,364	.001
	Orta	2,1198	,13675	G.İçi	,720	41	,018		
	Düşük	2,1663	,11732	Toplam	1,014	43			

Tablo 8

Mahallelerin SEGE Kategorileri ile Sosyokültürel Değişim Alt Boyutu LSD Testi

Gruplar (i)	Gruplar (j)	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	$Sh_{\bar{X}}$	P
Yüksek	Düşük	-.19917	.04721	.000
	Orta	-.17941	.03671	.000

Mahallelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Puanlarına göre sosyokültürel değişim algıları incelendiğinde SEGE puanlarına göre mahallelerin sosyokültürel değişim algıları arasında $p < .001$ düzeyinde negatif yönde orta şiddette anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Bu bağlamda yapılan ANOVA testinin sonuçlarına bakıldığında ise yüksek SEGE kategorisinde olan mahallelerin orta ile düşük SEGE kategorisinde olan mahallelerden anlamlı bir şekilde farklılık gösterdikleri görülmüştür ($F = 5,163, p < .05$).

Sosyoekonomik düzeyi yüksek mahallelere bakıldığında yaşlıların sosyokültürel değişim algısının daha az olduğunun görülmesi, bu mahallelerde yaşayan yaşlıların öngörülen değişikliklere cevap verecek gelir ve kentsel tecrübeye sahip olduklarıyla açıklanabilir. Nitekim bu mahallelerde yaşanan dönüşüm çoğunlukla apartmandan apartmana bir dönüşümdür. İşaret edilmesi gereken başka bir nokta da bu mahallelerde yaşlı nüfus oranının yüksek olmasıdır ki yaşlıların kendi aralarında kurdukları dayanışma bu mahallelerde daha fazladır. Bu da değişime uyum sağlamada yaşlıların organize hareket edebileceğini ve bu birlikte hareket edişin uyumu kolaylaştırabileceği yorumunu yapmamıza olanak vermektedir.

Gençleşme Alt Boyutu

Ölçeğin Gençleşme alt boyutunda önermeler katılımcılara üçlü Likert tipinde “katılıyorum (3)” “ne katılıyorum ne katılmıyorum (2)” ve “katılmıyorum (1)” şeklinde sorulmuştur. Araştırma kapsamında incelemeye tabi tutulan 44 mahallede ikamet eden 65 yaş üstü katılımcıların kentsel dönüşüm sonrası gençleşme algılarının belirlenmesi için 2 ayrı maddeden oluşan alt boyuta verdikleri cevaplar incelendiğinde mahalle ortalamalarında Ataşehir İlçesi Yeni Sahra (2,50), Ümraniye İlçesi Kazım Karabekir (2,47), Maltepe İlçesi Gülensu (2,40), Kadıköy İlçesi Dumlupınar (2,39) ve Ümraniye İnkılap (2,49) mahalleleri en yüksek ortalamaya sahip mahalleler olarak dikkat çekmektedir. Bu mahallelerin diğer alt boyutlarda da yüksek skorlara sahip mahalleler olarak dikkat çektiğini de ifade etmek gerekir. Yüksek skora sahip Yeni Sahra ve Dumlupınar Mahalleleri e-5 güzergahı üzerinde olmakla beraber yakınlarında iki devlet üniversitesinin yerleşkeleri bulunmaktadır. Üniversite yerleşkelerinin bu mahallelerdeki demografik yapıya etki ettiği ifade edilebilir.

Tablo 9

Mahallelerin Demografik Özellikleri ve Gençleşme Alt Boyutu Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	N	r	p
Nüfus Yoğunluğu	44	,083	,594
Ortalama Eğitim Süresi	44	-,360	,016
Ortalama Hane halkı Büyüklüğü	44	,307	,043
Mahalle SEGE Puanı	44	-,334	,027
Mahalle Yaşam Endeksi Puanı	44	-,299	,049
Mahalle Eğitime Erişim Endeksi Puanı	44	,015	,992
Mahalle Kültürel Faaliyetlere Erişim Endeksi Puanı	44	-,132	,393
Mahalle Ulaşım Erişim Endeksi Puanı	44	-,276	,070
Mahalle Genç Nüfus Oranı	44	,230	,134
Mahalle Yaşlı Nüfus Oranı	44	-,371	,013

Mahallelerin demografik özelliklerine göre kentsel dönüşüm sonrası gençleşme algılarına bakıldığında ise mahallelerin yaşlı nüfus oranları ile gençleşme algısının negatif yönde orta şiddette $p < .05$ düzeyinde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumda mahallelerin yaşlı nüfus oranları artarken yaşlıların gençleşme algılarının azaldığı ifade edilebilir. Mahallelerin genç nüfus oranlarıyla ise bir ilişki tespit edilememiştir ($p > .05$).

Mahallelerin hane halkı büyüklükleri için yapılan korelasyon analizinde ise mahallelerin hane halkı büyüklükleri ile yaşlıların gençleşme algıları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < .05$). İlişkinin yönü pozitif olmakla beraber orta düzeyde bir ilişki söz konusudur. Bununla beraber mahallelerin nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p > .05$).

Mahallelerin ortalama eğitim sürelerine bakıldığında yaşlıların gençleşme algıları ilişkisi içerisinde görülmektedir ($p < .05$). İlişkinin yönü negatif ve zayıf şiddette bir ilişki söz konusudur. Bu bakımdan mahallelerde yaşayanların ortalama eğitim süreleri arttıkça gençleşme algılarının azaldığı görülmektedir.

Tablo 10

Mahalle SEGE Kategorileri ve Gençleşme Alt Boyutu ANOVA Analizi

	f, \bar{X} ve S Değerleri			ANOVA Sonuçları					
	Grup	\bar{X}	S	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Mahalle Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi	Yüksek	1,9585	.11732	G.Arası	,183	2	,091	3,238	.049
	Orta	2,1198	.13675	G.İçi	1,156	41	,028		
	Düşük	2,1663	.14251	Toplam	1,339	43			

Mahallelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Puanlarına göre gençleşme algıları incelendiğinde SEGE puanlarına göre mahallelerin gençleşme algıları arasında $p < .05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bağlamda mahallelerin SEGE kategorilerine göre nasıl farklılaştıklarına bakıldığında ise yüksek SEGE kategorisinde olan mahallelerin orta ile düşük SEGE kategorisinde olan mahallelerden anlamlı bir şekilde farklılık gösterdikleri görülmüştür ($F = 3,268, p < .05$).

Tablo 11

Mahalle SEGE Kategorisi ve Gençleşme Alt Boyutu LSD testi Sonuçları

Gruplar (i)	Gruplar (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	P
Yüksek	Düşük	-.16719	.07281	.027
	Orta	-.12391	.05874	.041

Analizlerden anlaşılacağı üzere yüksek Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi Puanına sahip mahallelerle orta ve düşük SEGE puanına sahip mahalleler arasında

gençleşme algısı bakımından fark görülmektedir. SEGE puanı arttıkça gençleşme algısında azalma görülmektedir.

Yaşlılara göre kentsel dönüşüm sonrasında bir gençleşmenin yaşanacağına yönelik bir beklentinin olduğu ifade edilmelidir. Bu durum sosyoekonomik düzeyi düşük olan mahallelerde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Görece daha yerleşik ve eğitim seviyesi yüksek olan mahallelerde ise gençleşme algısı var olmakla beraber yeni kurulmuş ve eğitim seviyesi düşük mahallelere nazaran daha azdır. Bu bakımdan mahalleler düzeyinde yaşlıların gençleşme algılarının diğer alt boyutlara göre daha homojen bir yapıya sahip olduklarını ifade etmekte yarar vardır.

Yer Değiştirme Alt Boyutu

Ölçekte iki önerme ile ölçülmüş yer değiştirme algısı önermeleri, üçlü Likert tipinde “katılıyorum (3)” “ne katılıyorum ne katılmıyorum (2)” ve “katılmıyorum (1)” şeklinde sorulmuştur. Bu önermelerden hareketle katılımcıların kentsel dönüşüm sonrası mahallelerinden ayrılma ve memleketlerine dönme durumları sorgulanmıştır.

Mahalleler düzeyinde bakacak olursak yer değiştirme puanının en yüksek olduğu mahalleler, Ümraniye İlçesi Kazım Karabekir (1,87), Kadıköy İlçesi Fikirtepe (1,86), Ataşehir ilçesi Yeni Sahra (1,76), Kadıköy İlçesi Dumlupınar (1,69) ve Maltepe İlçesi Gülensu (1,57) mahalleleridir.

En yüksek yer değiştirme puanına sahip mahallelerin özelliklerine bakıldığında çoğunlukla mahallelerin Anadolu’dan gelen göçle kuruldukları görülmektedir. Ayrıca mahallelerin büyük oranda kent merkezine yakın ve ulaşım imkanlarının fazla olduğu bölgeler olduğu ifade edilebilir. Nitekim Kazım Karabekir Mahallesi dışındaki diğer mahallerin E5 karayoluna yakınlığı dikkat çekmektedir. Bu mahallelerde yaşayan yaşlılar göçün ilk kuşağı olarak kabul edildiğinde, memleketleriyle kurdukları bağı halen sürdürdükleri ve olası bir kentsel dönüşüm halinde uyum sağlayamama durumunda memleketlerine dönme ihtimalleri bulunmaktadır.

Yer değiştirme puanları bakımından en düşük puanlara sahip mahallelere bakıldığında ise, Kadıköy ilçesi Caddebostan (1,14), Suadiye (1,15), Caferağa (1,15), Sahrayıcedit (1,17) ve Fenerbahçe (1,20) mahalleleri en düşük puana sahip mahallelerdir. Bu mahallelerin özellikleri ise görece daha yerleşik ve daha erken apartmanlaşma deneyimi yaşamış mahalleler olmalarıdır. Bu mahalleler ulaşım aksı bakımından E5 karayolunun alt kısmında ve tren yoluna paralel bir şekilde kurulmuş mahallelerdir. Ayrıca bu mahallelerdeki yaşlı nüfus oranı ve eğitim seviyeleri yüksektir. Dolayısıyla sosyokültürel değişim ve yer değiştirme bakımından daha az etkilenecekleri yönündeki kanaat kabul edilebilir.

Kentsel dönüşüm ile birlikte yer değiştirme pratiğinin önce yakın çevrede bir konuta taşınma ve ardından yeni konuta geçiş şeklinde düşünebiliriz. Bununla beraber kentsel dönüşüm sonrasında oluşan yeni kentsel dokunun durumu yaşlı bireyin, kentin o mahallesinde kalıp kalmayacağını belirleyen önemli bir faktördür. Ortadan kaybolan hatıralar, mahalleye yeni gelen sakinler ve yeniden organize olan ekonomik hayat yaşlıların yer değiştirmesinde etkili olgular olarak ifade edilebilir. Bununla beraber yeni gelen sakinlerin özellikleri önceki sakinlerden farklı olmaktadır.

Tablo 12

Yer Değiştirme Altı Boyutu ve Mahalle Özelliklerinin İlişkisi

Değişkenler	N	r	p
Nüfus Yoğunluğu	44	,091	,559
Ortalama Eğitim Süresi	44	-,538	,000
Ortalama Hane halkı Büyüklüğü	44	,449	,002
Mahalle SEGE Puanı	44	-,538	,000
Mahalle Yaşam Endeksi Puanı	44	-,211	,169
Mahalle Eğitime Erişim Endeksi Puanı	44	,064	,679
Mahalle Kültürel Faaliyetlere Erişim Endeksi Puanı	44	-,157	,307
Mahalle Ulaşım Erişim Endeksi Puanı	44	-,281	,064
Mahalle Genç Nüfus Oranı	44	,353	,019
Mahalle Yaşlı Nüfus Oranı	44	-,531	,000

Mahallelerin özellikleriyle yer değiştirme algısı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise örnekleme dahil olan 44 mahallede ortalama eğitim süresi ile yer değiştirme puanları arasında anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki ($p < .001$) olduğu ifade edilebilir. Eğitim süresinin ile yer değiştirme puanının negatif yönde bir ilişkisinin olduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan ortalama eğitim süresinin arttığı mahallelerde yaşlıların yer değiştirmesinin daha az görülebileceği ifade edilebilir. Anlamlı ilişki görülen bir diğer değişken ise mahallelerin ortalama hane halkı büyüklüğüdür ($p < .01$). Mahallelerin ortalama hane halkı büyüklüğü ile yer değiştirme puanları arasında pozitif yönlü orta kuvvette bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan mahallelerdeki ortalama hane halkı büyüklüğü arttıkça yaşlıların yerinden edilme algıları da artmaktadır. Bir başka değişken olan Mahalle SEGE puanı değişkeni ile yer değiştirme puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise negatif yönlü orta kuvvette bir ilişkinin söz konusu olduğu ifade edilebilir ($p < .001$). Bu bakımdan mahallelerin SEGE puanları artarsa yer değiştirme puanları da azalmaktadır. Mahallelerin demografik özelliklerine bakıldığında genç nüfus oranı ($p < .01$) ve yaşlı nüfus oranı ($p < .001$), yer değiştirme puanları ile ilişki içerisindedir.

Tablo 13

Yer Değiştirme Alt Boyutu ile Mahallelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) Puanlarına Göre ANOVA Analizi

	ANOVA Sonuçları					Sd	KO	F	P
	Grup	\bar{X}	S	Var. K.	KT				
Mahalle Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi	Yüksek	1,2607	.19500	G.Arası	,315	2	,157	6,997	.002
	Orta	1,4480	.15197	G.İçi	,922	41	,022		
	Düşük	1,4407	.10508	Toplam	1,236	43			

Analiz sonuçlarına bakıldığında, mahallelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine göre yaşlıların yer değiştirme algıları farklılaşmakta ve mahallenin SEGE puanı arttıkça orada yaşayan yaşlıların yerinden edilme puanları düşmektedir.

Tartışma

Literatürde özellikle 2000’li yıllardan sonra İstanbul’da kentsel dönüşüm farklı yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle prestijli konut alanları üzerine yürütülen çalışmalar kentsel ayrılmaya dikkat çekerek soylulaştırıcı unsurlar olarak ele alınmıştır (Erkilet, 2017, s. 15). Bu çalışmalar çoğunlukla sınıf temelli açıklamalara dayanmakta ve yeni orta sınıf ile profesyonel meslek sahiplerinin soylulaştırma süreciyle beraber kentsel mekânda kendileriyle benzer özelliklere sahip bireylerle homojen bir konut bölgesi elde ettiklerine dikkat çekilmektedir (Kurtuluş, 2016, s. 113–116). Bu homojenleşme süreci kentin farklı mahallelerinde farklı biçimlerde gerçekleşmektedir.

Araştırmanın konusu bağlamında yaşlı bireylerin bu süreçten nasıl etkilendiklerine bakıldığında mahalleler düzeyinde yaşanan farklılaşmalar en temelde iki ayrı tipolojide toplanmaktadır. Araştırmanın bulguları göz önüne alındığında bazı mahallelerde yaşayan yaşlıların sosyokültürel değişim, yer değiştirme ve gençleşme bağlamında daha hassas bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada incelenen üç alt boyut çerçevesinde *birinci tip* mahalleler yaşlıların kentsel dönüşümden en çok etkileneceklerini düşündükleri mahallelerdir. Bu tip mahalleler Ümraniye Kazım Karabekir ve İnkılap Mahalleleri, Kadıköy Fikirtepe, Yeni Sahra ve Dumlupınar Mahalleleri ve Maltepe Gülensu mahalleleridir. Bu mahallelerde hem yer değiştirme hem de gençleşme bakımından yaşlılar yüksek puana sahiptir. Bu mahallelerin ortak özelliklerine bakıldığında henüz kentsel dönüşüm yaşamamış mahallelerin de burada yer alması dikkat çekicidir. Dolayısıyla yaşlıların kentsel dönüşüm sonrası yer değiştirme ve gençleşme algılarının kentsel dönüşümü deneyimlemeden önce oluşmaya başladığı ifade edilebilir. Ayrıca bu mahallelerden kentsel dönüşüm deneyimi yaşamamış olan mahallelerin çoğunlukla imar sorunu yaşanan mahalleler olması da gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca bu mahallelerde ikamet eden yaşlıların memleketleriyle kurdukları ilişkinin devam etmesi ve “memleketime dönerim” seçeneğinin bir ihtimal olarak geçerliliğini koruduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda zikredilen mahalleler

veri setinde yer alan 44 mahalleden bahsettiğimiz ölçütler çerçevesinde bariz bir şekilde farklılaşmaktadır.

Çalışmanın bulgularından hareketle alt boyutlar çerçevesinde *birinci tip* mahallelerin tam karşısında yer alan *ikinci tip* mahallelerden bahsetmek de mümkündür. Kadıköy ilçesi Bağdat Caddesi üzerinde yer alan Suadiye, Caddebostan, Sahrayıcedit, Fenerbahçe mahalleleri ile Beşiktaş ilçesi Dikilitaş gibi mahalleler bu grupta yer almaktadır. Bu mahallelerde sosyokültürel değişim, yer değiştirme ve gençleşme puanları anlamlı bir şekilde düşük olarak görülmektedir. Halihazırda iki uç noktayı oluşturan bu gruplamada dikkat çeken bir nokta büyük projelerle dönüşümlerin yaşandığı ve arasında Üsküdar İlçesi Kirazlıtepe Mahallesi, Maltepe Başbüyük Mahallesi ve Fatih Balat mahallerinin yer aldığı bir grup mahallede yer değiştirme ve gençleşme bağlamında yüksek puana sahip olmaları beklenirken uç grupta yer almamışlardır.

Bulgulardan hareketle sosyokültürel değişim alt boyutunda, özellikle Gülenso Mahallesinden araştırmaya katılan katılımcıların ortalamalarının anlamlı bir şekilde yüksek çıkması, mahallenin gecekondulardan oluşan ve kentsel dönüşümün bölgesel olarak yaşanacağı bir mahalle olmasından dolayıdır. E-5 güzergahının üst kısmında Adalar'a nazır konumuyla rant makasının fazla olduğu mahalle, dönüşüm yaşanırsa sosyokültürel değişimin ciddi bir şekilde yaşanacağı mahallelerden biridir.

Yaşlılara göre kentsel dönüşüm sonrasında bir gençleşmenin yaşanacağına yönelik bir beklentinin olduğu ifade edilmelidir. Bu durum sosyoekonomik düzeyi düşük olan mahallelerde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Görece daha yerleşik ve eğitim seviyesi yüksek olan mahallelerde ise gençleşme algısı var olmakla beraber yeni kurulmuş ve eğitim seviyesi düşük mahallelere nazaran daha azdır. Bu bakımdan mahalleler düzeyinde yaşlıların gençleşme algılarının diğer alt boyutlara göre daha homojen bir yapıya sahip olduklarını ifade etmekte yarar vardır.

Buna ek olarak mahallelerin demografik yapılarına göre yaşlıların yer değiştirme puanlarına bakıldığında genç nüfus oranı fazla olan mahallelerdeki yaşlıların yer değiştirme puanları daha yüksek görünmektedir. Yaşlı nüfus oranı yüksek olan mahallelerde ise durum tam tersidir. Genç nüfus oranının yüksek olmasıyla ilişkili olarak yaşlıların kentsel dönüşüm sonrası yerlerini gençlere bırakacakları yorumu yapılabilir. Kentsel dönüşüm sonrası artan kira fiyatları ve yenilenen kentsel mekânın tüketim merkezli kurgulanışı yaşlıların kentin dışına doğru itilmesine sebep olabilecektir. Bu durum kentsel dönüşüm sonrasında yaş temelli bir ayrışmayı da beraberinde getirmiş olacaktır. Moos'un (2016, s. 2909) tanımladığı haliyle kentsel yaşam tarzı tercihleri, hane halkı kompozisyonu, konut maliyetlerindeki artış ve değişen ekonomik beklentiler bu bölgelerde yaşanacak kentsel dönüşümün olası sonuçları arasında sayılabilir.

Eğitim seviyesi yüksek mahallelerde yaşayan yaşlıların meydana gelecek olan kültürel dönüşüme daha kolay uyum sağlayabilecekleri düşünülebilir. Ancak bu uyum süreci, yaşlıların yalnızlaşması ve kentten soyutlanma ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır. Nitekim kentsel dönüşüm sonrasında yaşlılar aynı mahallede yaşamaya devam etseler de ortadan kaybolan tanıdıklıklar, yeni gelen yabancılar ve taşınma gibi süreçler yaşlıların yerinde yaşlanma pratiğini sekteye uğratmaktadır (Aksürmeneli, 2017, s. 713). Özmete ve Dinç (2020) Beykoz İlçesi Paşabahçe Mahallesi yürüttükleri araştırmada yaşlıların yaşadıkları evlerin mülkiyetiyle ilgili sorunlar yaşamaları ve kendilerine dönüşüm sonrasında konut verilemeyeceği veya başka yere taşınmaları isteneceği kaygısıyla kentsel dönüşümü istemediklerini belirtmişlerdir (Özmete & Dinç, 2020, s. 228–229).

Bulgular kapsamında *ikinci tip* mahalleler olarak sınıflandırılmış olan yüksek sosyoekonomik statü değerine sahip mahallelerde kentsel dönüşüm sonrası değişim algısının düşük olması ile ilgili olarak, Şentürk ve Kurtkapan'ın Kadıköy Moda Mahallesi yürüttükleri araştırma sonrasında geliştirdikleri “Yaşlılığın Mekânsallaşması” kavramı da açıklamamızı güçlendirecek bir niteliğe sahiptir. Buradan hareketle ikinci tip mahallelerde yaşlıların uzun süredir o mahallede yaşadığı ve yakın çevrede/aynı apartmanda oturan diğer yaşlılar ile gündelik hayat pratikleri bakımından ve sosyal destek anlamında bir dayanışma içerisinde oldukları ifade edilmektedir (Şentürk & Kurtkapan, 2017, s. 15).

Sonuç

Sonuç olarak kentsel dönüşümün toplumsal düzeyde meydana getirebileceği değişikliklerden biri de yaş temelli kentsel ayrışmadır. Bu çalışma kapsamında kentsel alanda yaş temelli ayrışma, yaşlı katılımcıların görüşleri çerçevesinde mahalle düzeyinde ele alınmıştır. Mahallelerin demografik özellikleri üzerinden yapılan analizler üzerinden örnekleme dahil edilen 44 mahallenin yaşlı nüfus oranı, hane halkı büyüklüğü, genç nüfus oranı, ortalama eğitim süresi ve sosyoekonomik gelişmişlik endeksi puanlarına göre alt boyutlarla çeşitli düzeylerde ilişki içerisinde görülmektedir. Bu durumun örnekleme dahil olan mahallelerin bir kısmının benzer demografik özellikler taşımasıyla ilişkili olduğu düşünülmekle beraber İstanbul kent coğrafyasında demografik dağılımın belirli hususiyetler taşıyarak gerçekleştiği saptanmıştır. Buna ek olarak kent coğrafyasının demografik dağılımının karakteristik bir yanının olduğu ve bu karakteristik yapının kentsel dönüşüm sonrasında meydana gelecek olan değişiklikleri de farklılaştıracağı ifade edilebilir.

Araştırmanın bulguları kapsamında yaşlıların kentsel dönüşümden en çok etkileneceklerini düşündükleri mahallerin; a) *Yaşlı nüfus oranı düşük*, b) *Mahalle SEGE puanı düşük*, c) *İmar sorunu olan*, d) *Dönüşüm baskısı altında olan (Kent*

merkezine yakın olmasından kaynaklı arazi değerinin yüksek olduğu bölgeler ve kent çeperinde olup gecekondulu yapılaşması dolayısıyla) mahallelerdir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları eskimiş kentsel öğelerin yeniden kurulması ve depreme dayanıklı konut stokunun geliştirilmesi için bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Bu zorunluluk kendi içerisinde kentlerin herkes için erişilebilir ve kullanılabilir olması için bir imkân da barındırmaktadır. Ancak bu imkânın değerlendirilebilmesi için farklı demografik grupların ihtiyaçlarını merkeze alarak, eski kent dokusunu muhafaza yerinde dönüşüm uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kentsel alanın her ölçeğinde herkes için tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak kentsel yenileme ve dönüşüm çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaşlıların sosyal çevrelerinin ve mekânsal aidiyetlerinin de korunması adına, yerinde dönüşüm uygulamalarıyla kamusal alanların ve mahalle dokusunun korunması gerekmektedir. Bu suretle toplumsal hayata *mahal* olan *şehri* inşa edebiliriz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu makale 117K296 numaralı “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” başlıklı TÜBİTAK projesinden üretilmiştir.

Etik Onay: Bu çalışmada verisi kullanılan ve TÜBİTAK ARDEB 1001 kapsamında desteklenmiş olan, “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” isimli araştırma için etik kurul izni İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 26/12/2016 tarihinde alınmıştır (Karar No :2016/164).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır

Teşekkür: Projenin destekleyicisi TÜBİTAK’a, Proje Yürütücüsü Prof. Dr. İsmail Coşkun’a, Proje Araştırmacıları Prof. Dr. Murat Şentürk’e, Doç. Dr. Betül Duman Bay’a, Doç. Dr. Mustafa Otrar’a ve Dr. Öğr. Üyesi Zuhul Güler’e ve araştırmanın başından sonuna birlikte çalıştığım bursiyer ekip arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bilgilendirme: Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Nacak danışmanlığında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD bünyesinde yürütülen “Yaşlıların Kentsel Dönüşüm Sürecine Yönelik Algıları: İstanbul mahalleleri Üzerine Bir Karşılaştırma” başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: This article was produced from the TÜBİTAK project number 117K296 titled “Urban Transformation and Aging in the Metropolis: The Example of Istanbul”.

Ethical Approval: Ethical approval for the research titled “Urban Transformation and Aging in the Metropolis: The Case of Istanbul”, which was supported by TUBITAK ARDEB 1001 was obtained from Istanbul University Social Sciences and Humanities Scientific Research Ethics Committee on 26/12/2016 (Decision No: 2016/164).

Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants before the study

Acknowledgments: I would like to thank TÜBİTAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey), İsmail Coşkun (Project Manager), Project Researchers Murat Şentürk, Betül Duman Bay, Mustafa Otrar, and Zuhul Güler, and my project fellows.

Disclosure: This article is derived from the author’s master’s thesis (Perceptions of the Elderly towards the Urban Transformation Process: A Comparison on Istanbul Neighborhoods) at Selçuk University under the supervision of İbrahim Nacak.

Kaynakça/References

- Aksürmeneli, Z. S. (2017). Yaşlılık ekseninde Türkiye’de iç göç ve kent. *Akademik Bakış Dergisi*, 64, 703–716.
- Buffel, T., & Phillipson, C. (2016). Can global cities be ‘age-friendly cities’? Urban development and ageing populations”. *Cities*, 55, 94–100.
- Coşkun, İ., Şentürk, M., Duman Bay, B., Güler, Z., & Otrar, M. (2019). *Kentsel dönüşüm ve metropolde yaşlanmak: İstanbul örneği*. TÜBİTAK.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? examination of theory and applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98–104.
- David, L. (1986). Alternative explanations for inner-city gentrification: a Canadian assessment. *Annals of the Association of American Geographers*, 76(4), 521–535.
- Davidson, M., & Lees, L. (2005). New-build ‘gentrification’ and London’s riverside renaissance. *Environment and Planning A*(37), 1165–1190.
- Duman, B., & Coşkun, İ. (2015). Kentsel dönüşüm: temel meseleler üzerine. B. Duman, & İ. Coşkun (Ed.), *Neden nasıl ve kim için kentsel dönüşüm* (s. 21–52). Litera Yayıncılık.
- Erkilet, A. (2017). *Kenti dinlemek*. Büyüyenay Yayınları.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage.
- Glass, R. (2010). Aspects of change. In J. B. Saracino (Ed.), *The gentrification debates* (pp. 19–30). Routledge.
- Gotham, K. (2005). Tourism gentrification: the case of New Orleans’ Vieux Carre (French Quarter). *Urban Studies*, 7(42), 1099–1121.
- Hackworth, J., & Smith, N. (2002). The changing state of gentrification. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 92(4), 464–477.
- Handler, S. (2014). *An alternative age-friendly handbook*. University of Manchester Library.
- Kaiser, H. F. (1974). An index factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36.
- Kennedy, M., & Leonard, P. (2001). *Dealing with neighborhood change: a primer on gentrification and policy changes*. A Discussion Paper Prepared for the Brooking Institution Center on Urban and Metropolitan Policy.
- Kiecolt, K. J., & Nathan, L. E. (1985). *Secondary analysis of survey data*. Sage.
- Kurtuluş, H. (2016). Bir ütopya olarak Bahçeşehir. H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul’da kentsel ayrışma içinde* (s. 77–126). Bağlam Yayınları.
- Legates, R. T., & Hartman, C. (2015). Birleşik Devletlerde yer değiştirmenin anatomisi. N. Smith, & P. Williams (Ed.), *Kentin mutenalaştırılması içinde* (s. 238–267). Yordam Kitap.
- Marcuse, P. (2015). Terk etme, mutenalaştırma ve yerinden edilme. N. Smith, & P. Williams (Ed.), *Kentin mutyenalaştırılması içinde* (s. 207–237). Yordam Kitap.
- Moos, M. (2016). From gentrification to youthification? the increasing importance of young age in delineating high-density living. *Urban Studies*, 56(6), 2903–2920.
- Moos, M., Revington, N., Wilkin, T., & Andrey, J. (2019). The knowledge economy city: gentrification, studentification and youthification, and their connections to universities. *Urban Studies*, 56(6), 1075–1092.
- Özmete, E., & Dinç, B. (2020). Yaşlıların göç ve yerinde yaşlanma bağlamında kentsel dönüşüm ile ilgili değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 46, 197–234.

- Park, R. E. (2015). Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler. R. E. Park, & E. W. Burgess (Ed.), *Şehir* içinde (s. 37–85). Heretik Yayınları.
- Philips, M. (1993). Rural gentrification and the process of class colonization. *Journal of Rural Studies*, 9(2), 123–140.
- Smith, D. P. (2005). “Studentification”: The gentrification factory? R. Atkinson, & G. Bridge (Eds.), *Gentrification in a global context: the new urban colonialism* (pp. 73–90). Taylor & Francis.
- Şahin, S. Z. (2015). Uluslararası örnekler ışığında bir kavram ve kamu politikası olarak kentsel dönüşüm. B. Duman, & İ. Coşkun (Ed.), *Neden nasıl ve kim için kentsel dönüşüm* içinde (s. 53–81). Litera Yayıncılık.
- Şeker, M. (2017). *Mahalle İstanbul*. İstanbul Kalkınma Ajansı.
- Şentürk, M. (2019). Kentsel dönüşümün sosyolojisi. K. Alver (Ed.), *Kent sosyolojisi* (s. 377–392). Çizgi Kitabevi.
- Şentürk, M., & Kurtkapan, H. (2017). Yaşlılığın mekansallaşması: Kadıköy Moda’daki bir apartman üzerine nitel bir çalışma. *Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1, 4–19.
- Tuncer, T., & İslam, T. (2017). Yeni bir soylulaştırma formu olarak öğrencileştirme(studentification): Bosna Hersek Mahallesi’nde (Konya) değişen mahalle içi dinamikler. *Planlama Dergisi*, 27(3), 303–313.
- Weber, M. (2012). *Şehir modern kentin oluşumu*. Yarın Yayınları.
- Widaman, K. F., Little, T. D., Preacher, K. J., & Sawalani, G. M. (2011). On creating and using shot forms of scales in secondary research. In K. H. Trzesniewski, M. B. Donnellan, & R. E. Lucas (Eds.), *Secondary data analysis: an introduction for psychologists* (pp. 39–63). American Psychological Association Press.
- Williams, P., & Smith, N. (2015). “Rönesans”tan yeniden yapılandırmaya: çağdaş kentsel gelişimin dinamikleri. N. Smith, & P. Williams (Ed.), *Kentin mutenalaştırılması* (s. 271–297). Yordam Kitap.
- Yılmaz, C. (2011). Anadolu kentlerinde öğrencileşme: Başka bir kentleşme deneyimi. *Sosyoloji Dergisi*, 25, 1–17.

Senectus

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yaş Dostu Kentler

Hamdüsena Eşrefoğlu¹

Öz

Bu makale, yaş dostu kentlerin geliştirilmesi yoluyla kentsel çevrelerin yaşlanan nüfusun artan ihtiyaçlarına uyum sağlama zorunluluğunu tartışmaktadır. Yaşlı bireyleri kapsayıcı girişimlere duyulan ihtiyacın altını çizmekte, demografik değişimin yaşlı bir küresel nüfusa doğru olduğunu ve uygun kentsel tasarım ve politika ile desteklendiğinde yaşlı yetişkinlerin topluma yapabileceği katkıyı kabul etmektedir. Yapılan çalışmalar, yaşlı yetişkinlerin gelişebileceği ortamlar yaratma konusunda hem başarıları hem de zorlukları ortaya koymaktadır. Yerel yönetimler ve bir dizi paydaş arasındaki iş birlikleri, yerel yönetim görevlilerinin kapasitesini geliştirme çalışmaları, yaşlanmayla ilgili etkili hizmetler ve toplum altyapısı oluşturma konusunda bilgi paylaşımına odaklanmaktadır. Gençler ve ailelere yönelik köklü planlama süreçleri ile yaşlanan nüfusa yönelik planlama süreçleri arasında belirgin bir fark olduğu ortaya konmuş, daha kapsamlı ve ölçülebilir yaş dostu politikalara ve altyapıya duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır. Ayrıca makale, hükümet bütçeleri üzerindeki mevcut ekonomik kısıtlamaların, yerinde yaşlanmayı arttırabilecek müdahalelerin tasarlanması için yenilikçi yaklaşımlar gerektirdiğinin üzerinde durmakta ve yaşam boyu mahalleler ve yaş dostu toplulukların bu tür müdahaleler için model oluşturabileceğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaş dostu kentler • Kentsel planlama • Yaşlı savunuculuğu • Toplumsal gelişim • Kuşaklar arası iş birliği

Age-Friendly Cities

Abstract

This paper discusses the need to adapt urban environments to the growing needs of an aging population through the development of age-friendly cities. The article highlights the need for initiatives that are inclusive of older people, recognizing that the demographic shift is towards an older global population and that older adults can contribute better to society when supported by appropriate urban designs and policies. Those studies have revealed both the successes and challenges that have occurred when creating environments where older adults can thrive, as well as how collaboration between local governments and a range of stakeholders have focused on building the capacity of local government officials and sharing knowledge about building effective age-related services and community infrastructure. The study has revealed a marked difference between the well-established planning processes for young people and families and those for the aging population, highlighting the need for more comprehensive and measurable age-friendly policies and infrastructure. The paper also highlights that current economic constraints on government budgets require innovative approaches to designing policies that can promote aging in place and suggests that lifelong neighborhoods and age-friendly communities can serve as models for such policies.

Keywords: Age-friendly cities • Urban planning • Elderly advocacy • Community development • Intergenerational cooperation

¹ Sorumlu yazar: Hamdüsena Eşrefoğlu (Arş. Gör.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: hamdusenaesrefoglu@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-3696-324X

Atf: Eşrefoğlu, H. (2024). Yaş dostu kentler. *Senectus*, 2(1), 69-87. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0022>

Extended Abstract

The world's population is aging at an unprecedented rate, and adapting urban environments to the needs of older adults is critical. Age-friendly cities actively promote the well-being and quality of life of older citizens through policies, services, and structures that support and enable their aging in place. This brief explores the concept of age-friendly cities and the importance of creating inclusive and supportive urban environments for older adults.

Age-friendly cities encompass a wide range of issues that contribute to the well-being of older adults. The World Health Organization (WHO, 2007) has outlined eight key elements that meet the needs of an aging population. These elements include physical environment factors such as land use, urban design, and transportation systems, and social inclusion factors such as respect, participation, and civic engagement. Communication, information, community support, and health services also play an important role in age-friendly cities.

Transportation is an important aspect of age-friendly cities. Public transport should be easily accessible, affordable, and frequent, with priority seating for older adults. It should also provide comfortable boarding and alighting experiences, with polite and friendly drivers. Safety from crime and adequate waiting space at stops are essential, as well as clear information about routes and schedules. Other transportation options such as taxi services and city shuttles should also be available (Kerbler, 2015).

Age-friendly housing should be affordable and allow older people to stay in their homes as long as possible. Necessary renovations or regular maintenance should be provided to support aging in place. Housing should be safe and close to important amenities such as hospitals and parks. Housing should also be designed to be climate-friendly and include age-appropriate features (Kerbler, 2015).

Collaborative partnerships play a critical role in the successful implementation of age-friendly city initiatives. Engaging a range of stakeholders, including older people, community organizations, and local governments, is essential to creating inclusive and supportive urban environments. Collaborative partnerships ensure that the needs and perspectives of older adults are considered throughout the planning and implementation process (Garon et al., 2013).

Creating age-friendly cities is not without its challenges. Negative attitudes, economic and political barriers, and the limitations associated with the term "age-friendly" can hinder the progress of age-friendly initiatives. However, significant opportunities are also found for improvement. Age-friendly cities can benefit from the skills, experience and commitment of older people and contribute to the economic vitality of cities. By addressing challenges and capitalizing on strengths, cities can

create age-friendly environments that improve the quality of life for all residents (Buffel et al., 2014).

Several case studies have provided insights into the development and implementation of age-friendly initiatives in different cities. For example, Manchester has successfully developed policies to support an aging population by taking into account the specific needs of older residents, including those from ethnic minorities and deprived urban areas. The city has embraced the concept of “neighborhoods for life” and actively promotes an age-friendly approach through public events and official documents. On the other hand, Brussels has been facing challenges in involving older people in decision-making processes related to housing and neighborhood planning. However, both cities have the potential to strengthen their age-friendly initiatives by addressing these challenges and capitalizing on their respective strengths (Buffel et al., 2014).

Evaluating the effectiveness of age-friendly initiatives is critical for measuring their impact and identifying areas for improvement. Robust and transparent indicators should be developed to assess the success of age-friendly policies and interventions. These indicators should be sensitive to different criteria such as gender, age, and socioeconomic status. Regular monitoring of these indicators allows for the identification of trends and for progress toward more inclusive and age-friendly environments. The assessment process should also take into account the specific challenges governments and local authorities face in managing an aging population in resource-constrained environments (Steels, 2015).

Age-friendly cities are essential for supporting the well-being and active participation of older adults in urban environments. Creating age-friendly cities requires a comprehensive approach that addresses the physical and social environment, transportation, housing, and community support services. Collaborative partnerships between stakeholders play a crucial role in the successful implementation of age-friendly initiatives. Challenges such as agist attitudes and economic barriers need to be addressed, while opportunities such as older people’s contributions to the economic vitality of cities should be capitalized on. Evaluating the effectiveness of age-friendly initiatives is critical for measuring their impact and identifying areas for improvement. By embracing the concept of age-friendly cities and by actively involving older people in decision-making processes, cities can create inclusive and supportive environments that improve the lives of all residents and leave a sustainable legacy for future generations.

Yaş Dostu Kentler

Küresel nüfus yaşlandıkça yaş dostu kentler giderek daha önemli hale gelmektedir. Yaş dostu bir kent, insanların yerinde yaşlanmalarını destekleyen ve mümkün kılan politikalar, hizmetler, ortamlar ve yapılar aracılığıyla yaşlı vatandaşlar için yaşam kalitesini ve refahı aktif olarak teşvik eder. Bu kavram, barınma ve ulaşımdan sosyal katılım ve sivil katılıma kadar sayısız hususu kapsar ve yaşlı yetişkinlerin hak ettikleri destek ve saygıyı görürken toplumlarına katkıda bulunmaya devam edebilmelerini sağlar.

Kent nüfusları arttıkça ve demografik değişimler yaşlı bireylerin oranında önemli bir artışa işaret ettikçe, kentsel politikaların ve tasarımın yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlanmasına yönelik aciliyet de artmaktadır. Bu makale, yaşlı nüfusu sadece barındıran değil aynı zamanda yücelten kentsel çevreler yaratmanın doğasında var olan zorlukları ve fırsatları araştırmaktadır. Yaşlanan bireyler ve içinde yaşadıkları kentsel ortamlar arasındaki karmaşık etkileşimi vurgulayan uluslararası vaka çalışmaları, politika yönelimleri ve toplum tepkilerini incelemektedir. Birleşik Krallık'taki yaşlanan farklı nüfusları içeren kapsayıcı kentsel yenileme stratejilerine duyulan acil ihtiyaçtan, Melbourne'un büyüme koridorları gibi hızlı kentsel genişleme yaşayan bölgelerde gerekli olan daha geniş planlama çerçevelerine kadar, bu makale yaş dostu kent girişimlerinin çok yönlü bir analizini sunmaktadır. Kentlerimizi, hangi yaşta olurlarsa olsunlar kent sakinlerinin tatmin edici ve bağlantılı yaşamlar sürebilecekleri yerler haline nasıl getirebileceğimiz konusunda bir tartışma başlatmaktadır.

Bu makalede, yaşlılara uygun olarak tasarlanmış kentlere ilişkin kapsamlı bir literatür taraması sunulmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün bu kavramı nasıl ele aldığı ve Batı ülkelerinden, İran gibi Batı dışı örneklerden ve Doğu Asya merkezli karşılaştırmalı çalışmalardan yaş dostu kentlere ilişkin uygulama örnekleri aktarılmaktadır. Tartışmada ayrıca, yaş dostu kentlerin karşılaştığı sınırlamalar ve engeller ile bunların geliştirilmesi için önerilen adımlar ve politikalar da ele alınmaktadır. Son olarak, kapsamlı literatür taramamıza dayanarak yaş dostu kentlerin ayrıntılı bir değerlendirmesini sunuyoruz. Literatür taramamızın bulguları, yaşlı yetişkinlerin refahını ve yaşam kalitesini arttırmada yaş dostu kentlerin önemini vurgulamaktadır.

Yaş dostu kentler, yaşlı yetişkinlerin refahını ve aktif katılımını teşvik etmeyi amaçlar, ancak bu kavram için tek bir tanım yoktur. Yaş dostu bir kenti neyin oluşturduğu fikri kültürel, coğrafi ve yaşla ilgili faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü'nün Küresel Yaş Dostu Kentler Rehberi, yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayan sekiz temel unsuru ana hatlarıyla belirtmektedir. Bunlar arasında arazi kullanımı, ayrıntılı düzeyde kentsel tasarım ve ulaşım sistemleri gibi fiziksel çevreyle ilgili unsurların yanı sıra; saygı ve katılım, sivil katılım ve istihdam gibi

sosyal katılım unsurları da yer almaktadır. Ayrıca iletişim ve bilgi ile toplum desteği ve sağlık hizmetleri hayati rol oynamaktadır (WHO 2007'den akt., Kerbler 2015). Bu ilkeler sadece yaşlıların ihtiyaçlarına özel değildir ve tüm kent sakinlerine de fayda sağlayabilir fakat yaş dostu kentler, temelde yaşlı yetişkinlerin refahını ve aktif katılımını destekleyen ortamlar yaratmayı amaçlamaktadır. Yaş dostu kentler, genel yaşam kalitelerini destekleyen ortamlar yaratarak yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarına ve refahına öncelik verir. Yaşlı yetişkinlerin karşılaştığı benzersiz ihtiyaç ve zorlukların farkındadır ve erişilebilir altyapı, yaş dostu ulaşım sistemleri, kaliteli sağlık tesisleri, kapsayıcı sosyal katılım fırsatları ve yaşa uygun konut seçenekleri gibi çeşitli önlemlerle bunları ele almaya çalışır.

Uluslararası Alanda Yaş Dostu Kent rnekleri

“Nüfusun Yaşlanması ve Kentsel Mekn” başlıklı çalışmada, DSÖ tarafından çizilen yaş dostu kentler çerçevesinde yaşlanan nüfusun kentsel ihtiyaçlarını anlamak için literatür taraması ve nüfus istatistik raporları kullanılarak kapsamlı bir analiz yapılmıştır (Kerbler, 2015). Çalışmada ayrıca Slovenya rneği incelenerek bu konuya ilişkin i gr sağlanmıştır. Yaş dostu kentlerde ulaşımla ilgili ayrıntılı bir açıklama yapılmıştır. Toplu taşımının kolay erişilebilir, uygun fiyatlı, sık, yaşlılar için oturma önceliği ile binif ve iniş için rahat olması gerektiği vurgulanmıştır. Kibar ve güler yüzlü şoförlerin yanı sıra suçlara karşı güvenliğin sağlanması ve olumsuz hava koşullarından korunmak için duraklarda yeterli bekleme alanının sağlanması önemlidir. Taksi hizmetleri ve şehir içi servisler gibi diğer imknların yanı sıra gzerghlar ve zaman çizelgeleri hakkında açık bilgiler de vurgulanmıştır. Ayrıca, uygun barınma koşulları ile yaşlı bireylerin yaşam kalitesi arasında güçlü bir ilişki vardır. Yaş dostu konutlar uygun fiyatlı olmalı, gerekli tadilatlar veya düzenli bakım yoluyla yaşlıların evlerinde mümkün olduğunca uzun süre kalmaları sağlanmalıdır. Çok kalabalık veya suça eğilimli olmayan hastane, park gibi önemli noktalara yakın ve güvenli bir şekilde konumlandırılmalıdır (Kerbler, 2015, s. 42, 44). Yaş dostu kentler üzerine yapılan çalışma, yaşlanan nüfus için elverişli bir ortam yaratılmasında altyapı, yaş dostu ulaşım sistemleri, kaliteli sağlık tesisleri, kapsayıcı sosyal katılım fırsatları ve yaşa uygun konutların önemini vurgulamaktadır. Slovenya örneğini inceleyen ve DSÖ tarafından çizilen yaş dostu kentler çerçevesinden yararlanan araştırmada, kentsel alanlarda yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam kalitesinin arttırılmasında ulaşım ve konutun önemi ne çıkmaktadır.

Yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına yönelik kentsel planlama, sağlıklı yaşlanmanın teşvik edilmesinde ve sağlık kaynaklarına eşit erişimin sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır. Dünya Sağlık rgt'nün yaş dostu kentler stratejisi çerçevesinde başarılı bir uygulama rneği, Palo Alto, Kaliforniya'da yrtlen “Bir değerlendirme erevesi ve vaka çalışması uygulaması” konulu makalede ayrıntılı olarak açıklanan

bir vaka çalışmasında bulunabilir. Bu değerlendirme modeli, DSÖ'nün yaş dostu kentlere yönelik kılavuz ilkelerinden türetilmiş, mevcut literatürden ve uzman görüşlerinden elde edilen bilgilerle desteklenmiştir (Ruza vd. 2014, s. 391). Çalışma iki temel odak alanını vurgulamaktadır: Nüfus ihtiyaçlarının ele alınması ve hizmet kapasitesinin değerlendirilmesi. Nüfus ihtiyaçları; yaşlı demografisi, sosyoekonomik durum, obezite/diyabet/yüksek tansiyon gibi kronik rahatsızlıkların yaygınlığı, doktor ziyaretlerinin sıklığı ve reçeteli ilaç kullanımı gibi sağlık hizmetlerinden yararlanma alışkanlıkları gibi faktörleri kapsamaktadır. Hizmet kapasitesi hem evde hem de dışarıda konut altyapısına erişilebilirlik, ulaşım seçenekleri ve toplum katılımı, saygı, dahil etme, sivil katılım ve bilgi-iletişim ile ilgili konuların yanı sıra çeşitli toplumsal destek hizmetleri gibi hususların değerlendirilmesini içerir (Ruza ve ark. 2014, s. 391). Çalışma, yaş dostu kentsel çevrelerin oluşturulmasında altyapı, ulaşım sistemleri, sağlık tesisleri ve sosyal katılım fırsatlarının önemini vurgulamaktadır. Özetle, yaş dostu kentsel çevrelerin oluşturulması, kentsel alanlardaki yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam kalitesini arttırmak için altyapı, ulaşım sistemleri, sağlık tesisleri ve sosyal katılım fırsatlarının dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

“21. Yüzyılda Yaşlanan Bir Toplumda Kentsel Yenileme Stratejileri - Polonya Kentlerinin Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı çalışmada, yaş dostu kentler yaratmak için sosyal, ekonomik ve mekânsal yönleri kapsayan kapsamlı kentsel yenileme çabalarına duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır (Labus, 2012). Ayrıca, yaşlı bireylerin sosyal içerilmelerinin ele alınmasının genel yaşam kalitesinin arttırılması için çok önemli olduğunun üzerinde durulmaktadır. Yaş dostu kent kavramı, entegre kentsel yenileme projelerinin ötesine geçerek ekonomik ve sosyal canlandırmanın yanı sıra mevcut yapı çerçevesi içinde yeni yapıların restorasyonu ve entegrasyonunu da içermektedir (Labus, 2012, s. 159-160). Sonuç olarak, yaş dostu kentsel çevrelerin oluşturulması sosyal, ekonomik ve mekânsal boyutları dikkate alan kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu kapsamlı yaklaşım, altyapı geliştirme, ulaşım iyileştirmeleri, sağlık tesisleri, sosyal katılım fırsatları ve yaşlı yetişkinler için sosyal içermeye odaklanmayı öncelimeridir. Yaş dostu kentsel çevreler yaratmak için kentin sosyal, ekonomik ve mekânsal boyutlarını ele alan ve yaşlı yetişkinlerin ihtiyaç ve tercihlerini göz önünde bulunduran kapsamlı bir yaklaşım benimsemek çok önemlidir.

Batı şehirleriyle karşılaştırmalı olarak Tahran'daki yaş dostu kent potansiyelinin değerlendirilmesinde, uygulama sonrasında yaş dostu bir kent ortamının kalitesini ölçmek için kullanılan küresel bir endeksin değerlendirilmesine odaklanılmıştır. Çalışma, böyle bir kent için gerekli olan 8 temel faktöre ilişkin önerileri vurgulamıştır: temiz açık alanların korunması, yeşil alanların arttırılması, dış mekân mobilyalarının özenle düzenlenmesi, tekerlekli sandalye erişimine ve uygun aydınlatmaya sahip güvenli yürüyüş yolları ve kaymaz kaldırımlar inşa edilmesi, güvenli geçitler ve bisiklet

şeritleri oluşturulması, yeterli işaretlemenin yanı sıra umumi tuvalet bakımının sağlanması. Ulaşım önerileri arasında uygun maliyetli, şehrin tüm bölgelerini kapsayan, kolay aktarma yapılabilen, temiz, erişilebilir ve bakımlı istasyonlarda yaşlı bireylere yönelik oturma yerleri sunan kapsamlı bir ağ kurulması yer almaktadır. Konutların iklim dostu ve uygun fiyatlı olması, yaşlanan sakinlerin ihtiyaçlarına uygun tasarımlar içermesi önerilmiştir. Yaşlılar arasında sosyal katılımı arttırmak için çok çeşitli ilgi alanlarını kapsayan iyi aydınlatılmış etkinlikler düzenlenmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca, yaşlıların sağlık koşullarını iyileştirmeye yönelik çabaların yanı sıra çalışma saatlerini ve koşullarını buna göre değiştirerek ve kamuya açık alanlarda daha fazla bilgisayar ve internet erişimi sağlayarak işyeri ortamlarına uyum sağlamaları önerilmiştir - bunların tümü, şu anda Tahran’da ortalamanın altında performans gösteren yaş dostu kentler için önemli faktörleri ele almaktadır (Sharqi ve ark., 2016, s. 49). Bu kentler, yaşlanmanın sosyal, fiziksel ve çevresel yönlerini ele alan kapsamlı bir yaklaşım benimseyerek yaşlı yetişkinlerin özel ihtiyaç ve tercihlerini karşılayan yaş dostu çevrelerin geliştirilmesine öncelik vermelidir. Önerilen bu stratejilerin ve iyileştirmelerin uygulanması, yaşlı yetişkinlerin refahını ve yaşam kalitesini önemseyen yaş dostu kentlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir (Mouratidis, 2021).

Tayvan’da yürütölen “Doğu Asya Yaş Dostu Kentlerinin Tanıtımı - Tayvan Deneyimi ve Oryantal Paradigma İhtiyacı” başlıklı bir çalışma, Doğu Asya ölkelerindeki yaş dostu kent girişimlerini, bu ölkelerin Batı’ya kıyasla benzersiz niteliklerini vurgulayarak tanıtmayı amaçlamaktadır (Chao & Huang, 2016). Araştırma, oryantal paradigma kavramını incelerken Doğu ile Batı arasındaki kültürel farklılıklara dayanan üç temel unsur sunmakta ve bu unsurların Tayvan’da yaş dostu kentlerin uygulanmasını bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeylerde nasıl etkileyebileceğine odaklanmaktadır. Ayrıca, kolektivizmin Doğu Asya kültürlerini güçlü bir şekilde etkilediğini; bu nedenle, devlet nüfus sayımlarının ve aile üyelerinden alınan bilgilerin, yüz yüze etkileşimler sırasında akran baskısı nedeniyle Tayvanlı yaşlılardan doğrudan girdi almaktan daha güvenilir ihtiyaç değerlendirmesi veri kaynakları olabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte kökleri eski inanç sistemlerine dayanan liderler, kendi toplumlarında eylem planının uygulanmasında önemli roller oynayabilir. Otoriteye itaat Doğu Asya kültürünün önemli bir özelliğidir ve politika geliştirme ve uygulama için yukarıdan aşağıya yaklaşımların aşağıdan yukarıya yaklaşımlardan daha etkili olabileceğini düşündürmektedir (Chao & Huang, 2016, s. 87-88). Tayvan gibi Doğu Asya ölkelerinde yaş dostu ortamları etkili bir şekilde teşvik etmek için kültürel farklılıkları göz önünde bulundurmak ve stratejileri buna göre uyarlamak önemlidir (Hung & Lu, 2013). Politika yapımcılar, Tayvan gibi Doğu Asya ölkelerindeki kültürel farklılıkları tanıyarak ve bu farklılıklara saygı duyarak, bu kültürlerdeki yaşlı yetişkinlerin özel ihtiyaçlarına ve tercihlerine göre uyarlanmış yaş dostu ortamlar geliştirebilirler ve nihayetinde yaşam kalitelerini arttırabilirler. Kolektivizm ve otoriteye saygı gibi kültürel unsurları dahil ederek, bu kültürlerdeki yaşlı yetişkinlerin benzersiz ihtiyaçlarını ve tercihlerini etkili

bir şekilde ele alabilir, refahlarını teşvik eden ve yaşam kalitelerini arttıran yaş dostu ortamlar yaratabilirler. Bu bulgulardan hareketle araştırma, yaş dostu kentlere yönelik girişimlere Doğu değerlerinden etkilenen bir bakış açısıyla yaklaşmanın önemini ve Doğu ve Batı kültürleri arasındaki değer farklılıklarının aile, yaşlılar ve ilgili konulardaki algıları etkileyeceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, kamu kaynaklı verilerin yaşlıların bakış açılarına kıyasla gerçeği daha doğru yansıtabileceğini ve yukarıdan aşağıya bir yaklaşımın daha başarılı olabileceğini göstermektedir.

Yaş dostu kentler ve kentsel uygulamalar incelenirken katılımcılığa yapılan vurgu çok önemlidir. “Yaş Dostu Kentlerde İşbirliğine Dayalı Ortaklık: Quebec, Kanada’da İki Vaka Çalışması” katılımcılığa, özellikle de iş birliğine dayalı ortaklığa odaklanması nedeniyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır (Garon ve ark., 2013). Bu çalışma, yaş dostu kent girişimlerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında iş birliğine dayalı ortaklığın önemini iki karşıt vaka çalışması üzerinden göstermektedir (Garon ve ark., 2013, s. 74). Birincisi (A) yapılandırılmış bir hizmet yelpazesine (toplu taşıma gibi) sahip olan ancak politik katılımı düşük olan büyük bir kentsel alanı içeren “toplum temelli vaka”dır. İkinci vaka (B) görece az bir hizmet ağına sahip fakat politik katılımı yüksek olan ortalama bir kent olarak “beledi liderlik iş birliği vakası (Municipal Leadership Collaboration Case)”dır. A vakası güçlü topluluk temelli olan bir ekipten oluşmaktadır. Bu durum sosyal katılımın, sosyal teşhis adımını atlayarak daha çok eylem planı oluşturma ve uygulama adımlarında geçerli olmasıyla sonuçlanmaktadır. B vakasında ise belediye liderliği ve onun katılımcı iş birliği anlayışı görece güçlüdür. Bu durumda tüm süreçler katılımcı bir ortaklıkla yürütülmektedir. Bir başka deyişle A vakasının eylem planı ve uygulamalar için ulaştığı veriler daha çok örgütlerin ve derneklerin gündemine dayanırken B vakası doğrudan yaşlıları sürece dahil etmiştir (Garon ve ark., 2013, s. 79). Quebec’in yaş dostu kentlerinde, topluluk oluşturma yaklaşımı, üç temel adımdan oluşan uygulama süreci boyunca iş birliğine dayalı ortaklıkların önemini vurgulamaktadır: 1- Yaşlıların ihtiyaçlarının sosyal değerlendirmesi; 2- Mantık modeline dayalı bir eylem planının geliştirilmesi ve 3- İş birliğine dayalı uygulama. Quebec’teki yaşlı dostu kentler (AFC-QC), yaşlı bireylerin yanı sıra onları temsil eden kuruluşların ve diğer kent sakinlerinin her aşamada aktif katılımını teşvik etmektedir (Garon ve ark., 2013, s. 77-78). Bu sebeple, AFC-QC’yi koordine etme ve paydaşlar arasında iş birliğine dayalı ortaklıkları teşvik etme çabalarının önemi vurgulanmalıdır. Yaşlı örgütleri bu sürece dahil olmakta fakat yaş dostu çevre uygulamalarına yönelik kapasitede kayda değer sınırlamalar bulunmaktadır. Yaş dostu kentlere yönelik girişimler, yalnızca aşağıdan yukarıya bir yaklaşımı teşvik ederek değil, aynı zamanda iş birliğine dayalı ortaklıkları veya Garon ve arkadaşlarının “küçük yönetim yaklaşımı” olarak adlandırdığı yaklaşımı teşvik ederek geleneksel yukarıdan aşağıya yaklaşımları dönüştürmeyi amaçlamalıdır (s. 84).

Bu sınırlar, yaş dostu kentlerin geliştirilmesi konulu bir çalışmanın bulguları da dahil edilerek genişletilebilir: Her iki kentteki yaşlılık girişimlerini ve ilgili programları karşılaştıran “Brüksel ve Manchester’da Vaka Çalışmaları ve Politika ve Uygulama Çıkarımları”. Her iki kentte de yaşlıların yaşam kalitesini arttırmayı amaçlayan ortaklıkları desteklemek için özel ekipler bulunmaktadır (Brüksel’de yaşlılar servisi ve Manchester’da Yaşlılara Değer Verme ekibi) ve bu da kent genelinde yaş dostu olma yaklaşımlarını geliştirme fırsatı sunmaktadır. Bununla birlikte, yaşçı tutumlar, ekonomik/politik engeller ve “yaş dostu” kavramıyla ilişkili sınırlamalar gibi potansiyel engeller de tespit edilmiştir (Buffel, ve ark., 2014, s. 66-67).

Karşılaştırma, Manchester’ın Brüksel’e kıyasla yaşlanan nüfusu destekleyen politikalar geliştirme konusunda daha güçlü bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum birkaç faktöre bağlanmaktadır: Manchester’ın azınlık etnik kökenli yaşlılara ve yoksun kentsel alanlara yönelik kültürel açıdan duyarlı olması, hedefe yönelik stratejileri, yaş dostu ilkeleri kentsel yeniden yapılanmaya entegre eden ‘yaşam boyu mahallelerin’ oluşturulması ve Manchester’ın halka açık etkinlikler ve belediye meclisi web sitesindeki resmî belgeler aracılığıyla yaş dostu bir yaklaşımı aktif olarak teşvik etmesi. Bununla birlikte Manchester, kentsel topluluklardaki farklı yaşlı gruplarının katılımını sağlamaya yönelik metodolojiler geliştirerek yaş dostu bir yaklaşımın şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayan Belçika Yaşlanma Çalışmaları’ndan faydalanabilir (Buffel ve ark., 2014, s. 69). Brüksel ve Manchester’daki yaş dostu girişimleri karşılaştıran çalışmadan elde edilen bulgular, yaş dostluğunu teşvik etmek için kent çapında bir yaklaşımın önemine odaklanmaktadır. Çalışma hem Brüksel hem de Manchester’da yaşlıların yaşam kalitesini iyileştirmek için çalışan özel ekipler olduğunu ve bu durumun yaş dostu girişimleri ve ortaklıkları güçlendirme fırsatı sunduğunu ortaya koymuştur. Her iki kent de yaş dostu programların uygulanmasında yaş temelli tutumlar ve klişeler, ekonomik ve siyasi engeller ve “yaş dostu” kavramıyla ilişkili potansiyel sınırlamalar gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Çalışma hem Brüksel hem de Manchester’ın bu zorlukları ele alarak ve Manchester’ın azınlık etnik kökenli yaşlılara ve yoksun kentsel alanlara kültürel açıdan duyarlı yaklaşımları ve Brüksel’in Belçika Yaşlanma Çalışmaları deneyimi gibi kendi güçlü yönlerinden yararlanarak yaş dostu girişimlerini geliştirme potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır.

“Yaşlanmak için Mükemmel Bir Yer: Manchester’ın Nasıl Yaş Dostu Kent Olduğuna Dair Bir Vaka Çalışması” başlıklı araştırma kentsel alanlarda yaşlıların karşılaştığı zorlukları ve Manchester’ın DSÖ’nün yaş dostu kentler yaklaşımına uygun olarak bu sorunları nasıl ele aldığını incelemektedir. Çalışma, yaş dostu girişimlerin teşvik edilmesinde engellerin aşılması gerektiğini vurgulamakta ve gelişim için dört temel alana odaklanmaktadır. Bu alanlar eşitlik odaklı ikna edici bir anlatı oluşturmak, yerel yönetimler bünyesinde yeni halk sağlığı ekipleri kurmak ve aynı zamanda sakinleri girişimlerin ortak tasarımına dahil etmek, ön saflardaki personeli harekete geçirmenin

yanı sıra yaşlı sakinlerin toplumsal eyleme katılmalarını teşvik etmek ve Ulusal Sağlık Hizmetini yaşlı bireylere yönelik ayrımcılığı ele alacak şekilde yeniden düzenlemek olarak belirtilir (Safilou-Rothschild, 2009'dan akt., McGarry & Morris, 2011, s. 44-45). Bu zorlukların ele alınması ve güçlü yönlerden yararlanılması, Brüksel ve Manchester'da yaş dostu girişimlerin geliştirilmesini sağlayabilir. Hem Brüksel hem de Manchester, bu zorlukları ele alarak ve kendilerine özgü güçlü yönlerinden yararlanarak yaş dostu girişimlerini önemli ölçüde geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu girişimler, kentsel alanlardaki yaşlıların, özellikle de azınlık etnik kökenli ve yoksun bölgelerdeki yaşlıların özel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Çalışmada özetlenen tavsiyeleri uygulayan Manchester, yaşlı nüfusunun kendine özgü ihtiyaçlarını karşılayarak kendisini başarılı bir şekilde yaş dostu bir kente dönüştürmüştür (Williams, 2000). Hem Brüksel hem de Manchester, zorlukları ele alarak ve güçlü yönlerinden yararlanarak, kentsel alanlardaki yaşlıların özel ihtiyaçlarını karşılayan, eşitliği ve sosyal adaleti teşvik eden ve aynı zamanda yaşlı sakinlerinin genel refahını arttıran yaş dostu girişimleri başarıyla uygulamıştır. Bu tavsiyelerin uygulanması ve hem Brüksel hem de Manchester'ın kendine özgü güçlü yönlerinden yararlanılması yaş dostu girişimlerin başarılı bir şekilde geliştirilmesine ve uygulanmasına yol açmıştır.

Küresel olarak Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar bağlamında, yaş dostu kent hareketinin uzun vadeli sonuçları sağlıklı, yaratıcılık ve beceri gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Birçok girişimin henüz ilk aşamalarında olması nedeniyle, yaşlı bireylerin toplum yaşamına katılma fırsatlarının artırılması için önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Yaşlıların farklı ilgi alanları ve becerileri, genişletilebilecek alanlara ilişkin iç görü sağlamaktadır. Ayrıca, bu yaş dostu çabalar, bazı toplumlarda çocuklar ve engelli yetişkinler gibi diğer hassas gruplara da ışık tutmaktadır. Ulaşım erişilebilirlik, bakımlı yaya tesisleri ve toplu taşımaya erişim yaşlı bireyler ve çocuklar için ortak bir endişe kaynağıdır. Ayrıca, yerel parklara önem verilmekte ancak tercihler nüfus içindeki farklı demografik gruplar arasında farklılık göstermektedir. Yaş dostu girişimlerin, "özel bir nüfusun" parçası olarak etiketlenmeyle ilişkili engelleri yıkmak için tarihsel olarak ötekileştirmeye karşı karşıya kalanlar da dahil olmak üzere tüm demografik grupların ihtiyaçlarını dikkate alması önemlidir (Fitzgerald & Caro, 2014, s. 16-17). Yaş dostu kent girişimleri, yaşlı sakinlerin özel ihtiyaçlarını ele alarak yaşam kalitelerini büyük ölçüde artırma potansiyeline sahiptir. Yaş dostu girişimler sadece yaşlı sakinlere fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kapsayıcılığı teşvik ederek ve daha eşitlikçi ve sosyal olarak adil bir toplum yaratarak toplumdaki herkes için genel yaşam kalitesini artırma amacıyla hareket eder.

Yaş Dostu Kent ve Toplulukların Temel Özellikleri

"Yaş dostu" girişimlere ilişkin literatür incelenerek kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda bazı eksiklikler ortaya çıkmıştır; çoğu çalışma

gelişmiş ülkelerdeki kentsel ortamlara odaklanırken, çok azı gelişmekte olan ülkelerdeki, özellikle de düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırılan ülkelerdeki yaş dostu programlara odaklanmıştır. Yaşlanmaya ilişkin benzer zorluklar, gelişmekte olan ülkelerdeki yaş dostu çabalarda da kaydedilmiştir; ancak bu sorunların ele alınması için sınırlı kaynak ayrılmaktadır. Kültürel ve sosyoekonomik faktörlerin düşük ve orta gelirli ülkelerdeki yaş dostu programların etkinliğini önemli ölçüde etkileyebileceği açıktır (Ambigga ve ark., 2011; Cheng ve ark., 2011; Glass ve ark., 2013; James ve ark., 2012; Rose ve ark., 2008). Örneğin Glass ve arkadaşları, tek çocuk politikası, kırsaldan kente göç ve artan sayıda profesyonel kadın gibi toplumsal değişimler nedeniyle Çin’de aile temelli uzun süreli bakımın artık sürdürülebilir olmadığını tespit etmiştir. Geleneksel aile bakıcılarının mevcudiyetinin azalması, uzun süreli bakım hizmetlerinin sağlık ve sosyal yardımla resmi olarak desteklenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, yaşlı hizmet kullanıcıları ve aileleri için kapsamlı bir destek sağlamak amacıyla hizmetler geliştirilirken dindarlık gibi kültürel etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır (Glass ve ark., 2013). Gelişmekte olan çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalar, politika yapımcıların ve sağlık çalışanlarının eğitim düzeyi düşük veya bilişsel bozukluğu olan yaşlı bireylere bilgi sağlarken dikkatli olmaları gerektiğini göstermektedir. Yaş dostu müdahaleleri planlarken yerel nüfusun kültürel ve sosyoekonomik özelliklerini göz önünde bulundurmak çok önemlidir (Steels, 2015, s. 49). Dolayısıyla, gerçek anlamda yaş dostu kentler ve toplumlar yaratmak için, her bir nüfusun kendine özgü kültürel ve sosyoekonomik bağlarını dikkate almak gerekmektedir. Genel olarak, “yaş dostu” girişimlere ilişkin literatür öncelikle gelişmiş ülkelerdeki kentsel çevrelere odaklanmış olup, gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bu nedenle, kültürel ve sosyoekonomik faktörleri dikkate alarak düşük ve orta gelirli ülkelerdeki yaşlanan nüfusun kendine özgü zorluklarını ve ihtiyaçlarını daha fazla araştırmak ve ele almak önemli gelişmeler kaydedilmesini sağlayacaktır.

“Yaş dostu toplumlar” hakkındaki uluslararası literatürün büyük bir kısmı “yaşam boyu evler” ve “yaşam boyu mahalleler” yaratma kavramı etrafında dönmektedir. Örneğin, AdvantAge Girişimi ve Doğallaştırılmış Emeklilik Toplulukları gibi, yaşlanan bireylerin mobil ve bağımsız kalmalarını desteklemek için kentsel ortamları değiştirmeyi amaçlayan programlar bulunmaktadır (Buffel ve ark., 2012). Bu girişimler genellikle hükümet politikalarıyla uyumludur ve yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya çeşitli yaklaşımlar kullanmaktadır. Ayrıca yetkililer, yerel topluluklar ve diğer paydaşlar arasında sektörler arası iş birliğini vurgularken fiziksel ve sosyal ortamlar gibi çeşitli yönleri de kapsamaktadırlar (Steels, 2015, s. 49).

Yaşlanma girişimleri üzerine yapılan araştırmaların çoğu tanımlayıcı çalışmalara dayanmaktadır. Yaş dostu topluluklar hakkındaki tartışmalar, yaşlı bireylerin farklı ortamlardaki gereksinimlerini ve yaşam koşullarını anlamak için farklı yöntem ve yaklaşımların araştırılmasına yol açmıştır. Politika uygulaması etkinliğinin

değerlendirilmesi ve belirlenmesi, kullanılan değerlendirme türüne veya değerlendirme sürecine bağlıdır. Bununla birlikte, bu belirli stratejilerin etkinliği ve yaş dostu politika ve müdahalelerin spesifik değerlendirmeleri ile ilgili dokümantasyon eksikliği göze çarpmaktadır. Kapsamlı değerlendirmeler olmadan bu programların etkinliğini ölçmek zordur (Steels, 2015, s. 49).

Literatür, değerlendirme zorluklarına ek olarak yaşlılara yönelik müdahalelerin değerlendirilmesi için bazı öneriler de sunmaktadır. Örneğin, AdvantAge Girişimi, ABD'deki yaşlı bireyler ve toplum liderleri ile odak gruplarından girdi toplayarak bir izleme çerçevesi geliştirmişlerdir. İzleme ve kıyaslama yoluyla girişimleri değerlendirmek için 33 göstergeden oluşan bir set oluşturulmuştur (Feldman & Oberlink, 2003). Çeşitli kaynaklarda belirtilen başka değerlendirme kriterleri de vardır (Beard & Petitot, 2010; Lui ve diğerleri, 2009; Plouffe & Kalache, 2011'den akt., Steels, 2015, s. 49-50). Muhtelif çabalar, yaşlanmayla ilgili sonuçları değerlendirmek için gelişmiş ölçütlerin uygulanmasıyla sonuçlanmıştır. Kanada Mortgage ve Konut Kurumu konut araştırmasında, yapılı çevrenin yaşlı bireylerin bağımsızlığını, sağlığını, yaşam kalitesini ve refahını nasıl etkilediğini değerlendirmek için bir dizi önlem formüle etmiştir. Bu ölçütler, Kanada genelindeki yerel planlamacılar için yaşlanan nüfusun gereksinimlerine ilişkin hedeflerin izlenmesi ve oluşturulmasına yönelik bir kaynak olarak tasarlanmıştır. Bu göstergelerin odaklandığı alanlar arasında mahallenin yürünebilirliği, ulaşım seçenekleri, hizmetlere erişim, konut seçenekleri, güvenlik ve toplumun sivil faaliyetlere katılımı yer almaktadır (CMHC 2008'den akt., Steels, 2015). Yeni Zelanda Sosyal Kalkınma Bakanlığı, Yeni Zelanda Pozitif Yaşlanma Stratejisi kapsamında yaşlı nüfus için bir gözlem sistemi uygulamıştır. Bu çerçevede gelir, sağlık, barınma, ulaşım, toplumsal yaşam, Māori kültürel kimliği ve tesis ve hizmetlere erişim gibi on spesifik alanı izlemek için nüfus sayımı verileri de dahil olmak üzere çeşitli veri kaynakları kullanılmaktadır (Development, 2007'den akt., Steels, 2015, s. 50).

Yaş dostu girişimlerin değerlendirilmesine yönelik göstergelerin sağlam, iyi geliştirilmiş ve şeffaf olması; karar alıcılar, topluluklar ve kuruluşlar için uzun vadede etkili ve kullanışlı olması gerekmektedir. Bu göstergelerin nasıl yorumlanacağı konusunda açık bir rehberlik çok önemlidir ve yanlış anlamaları önlemek için veri kaynaklarıyla birlikte yöntemler de kamuya açık olmalıdır. Kolay erişilebilir verilerin kullanılması göstergelerin güvenilirliğini teyit etmek açısından faydalıdır ve yeni veri toplama ihtiyacını ortadan kaldırabilir. Üst düzey ölçümler genel bir bakış sağlar ancak bazen belirli kent bölgelerindeki ayrıntılı sorunları gözden kaçırabilir. Bu nedenle, göstergeler cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik durum gibi farklılıklara duyarlı olacak şekilde tasarlanmalı ve ilgili konuların ele alınmasını sağlamalıdır. Tekrarlanan ölçümlerin yapılabilmesi, zaman içindeki eğilimlerin tespit edilmesini ve daha kapsayıcı, yaş dostu ortamlar yaratma yolunda kaydedilen ilerlemenin izlenmesini

sağladığından önemlidir. Bu kriterlerin uygulanması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere yayılmalı ve kentsel alanlarla birlikte benzer demografik değişimler yaşıyan kırsal alanlar da dikkate alınmalıdır. Hükümetlerin ve yerel yönetimlerin kaynakların kısıtlı olduğu ortamlarda yaşılanan nüfusu yönetirken karşılaştıkları zorlukları ve önlemlerin yaşı nüfusu etkileyen mevsimsel ve iklimsel değişikliklere nasıl uyarlanacağını anlamak için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (Steels, 2015, s. 46-51). Yaş dostu girişimleri etkili bir şekilde değerlendirmek için titizlikle geliştirilmiş sağlam ve şeffaf göstergeler kullanmak çok önemlidir. Bu göstergeler, farklı kent bölgelerindeki belirli sorunları ele almak için cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik durum gibi farklı kriterlere duyarlı olmalıdır (Lee & Chan, 2010). Ayrıca, eğilimleri belirlemek ve yaş dostu ortamlar yaratmaya yönelik ilerlemeyi takip etmek için göstergeler düzenli olarak izlenmelidir. Kapsamlı, farklı kriterlere duyarlı ve düzenli olarak izlenen göstergeler kullanarak karar vericiler, topluluklar ve kuruluşlar yaş dostu girişimlerin başarısını etkili bir şekilde değerlendirebilir ve yaşıların refahını teşvik etmek için bilinçli kararlar alabilir. Genel olarak, yaş dostu girişimlerin değerlendirilmesinde sağlam, titizlikle geliştirilmiş ve şeffaf göstergelerin kullanılması esastır.

Yaşıları desteklemeyi amaçlayan politikalara ilişkin bilimsel literatüre yapılan kapsamlı bir katkı da doğal afet durumlarının ele alınmasına odaklanmıştır. Yaş dostu politikalar ve kılavuzlar, kentsel rehabilitasyon çalışmalarında afet sonrasını genellikle göz ardı etmiş olsa da Annear ve arkadaşları (2014) tarafından yürütölen benzersiz bir çalışma, Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde meydana gelen bir depremin ardından yaşı sakinlerle odak grupları oluşturarak afet sonrası kentsel iyileştirme önerilerini yaşıllık bağlamında ele almıştır. Politika yapıcılar ve şehir planlamacılarının afet sonrası kentsel iyileştirme çalışmalarında yaşı yetişkinlerin özel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Genel olarak, yaş dostu girişimlerin ve politikaların kapsamlı, kapsayıcı ve kentsel ve kırsal alanların yanı sıra afet sonrası durumlar da dahil olmak üzere çeşitli bağlamlara uyarlanabilir olmasını sağlamak hayati önem taşımaktadır. Genel olarak, politikalar ve girişimler oluşturulurken ve uygulanırken engelliler, kadınlar, gençler ve yaşılar da dahil olmak üzere farklı nüfusların özel ihtiyaçlarının ve kırılganlıklarının dikkate alınması önemlidir.

Brüksel ve Manchester'daki yaş dostu stratejilerin karşılaştırılması, yaşı bireylerin genellikle önyargılı inançlar ve onları bakıma aşırı bağımlı olarak gösteren stereotipler nedeniyle politika oluşturma sürecinden dışlanma ile karşı karşıya kalabildiğini ortaya koymuştur. Brüksel'de yaşı sakinler konut ve mahalle planlamasıyla ilgili kararlarda sıklıkla marjinalleşme yaşarken, bakımla ilgili politikalar (evde bakım, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri gibi) üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Vanmechelen ve ark., 2012'den akt., Buffel ve ark., 2014). Buna karşılık, Manchester'dan elde edilen kanıtlar, kentsel yenileme girişimlerinin yaşı insanların becerilerinden, deneyimlerinden ve

kendilerini toplumlarına adanmalarından büyük fayda sağladığını göstermektedir (Scharf ve ark., 2003'ten akt., Buffel ve ark., 2014). Bununla birlikte, bu tür programların uygulanması sırasında yaşlı bireylerin genellikle göz ardı edildiği belirtilmiştir (Buffel ve ark., 2014, s. 66-67). Bu nedenle, politika yapımcıların ve şehir planlamacılarının yaşlıları karar alma süreçlerine aktif olarak dahil etmeleri ve afet sonrası kentsel rehabilitasyon çalışmalarında onların ihtiyaçlarının ve bakış açılarının dikkate alınmasını sağlamaları büyük önem taşımaktadır.

Küresel kentler, yaşlı sakinler için destekleyici kentsel topluluklar kurma zorunluluğuna odaklanarak “yaş dostu kentlere” dönüşebilir mi? Bu anlamda Buffel ve Phillipson (2016), kentsel gelişim ve yaşlanan nüfusun kesişimi, küreselleşme, yeniden canlandırma çabaları ve mali kısıtlamalar nedeniyle değişen kentsel peyzajlar çerçevesinde politikaları inceleyerek, ‘yaş dostu kentler ve topluluklar’ ile yaşam boyu mahallelerin ilerlemesine ilişkin önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışma, “yaş dostu” paradigmayı destekleyen gerekçeleri, bu söylemle ilişkili olarak kentsel ortamları etkileyen baskıları ve yaşlı bireyler için kent ortamlarının iyileştirilmesinde karşılaşılan engelleri incelemektedir. Esasen, “yaş dostu” kavramsal bir modeli, bu kentsel alanları şekillendiren ekonomik ve sosyal dinamiklerin bir değerlendirmesiyle harmanlayarak, “yaş dostu” bir yaklaşımın gelişmekte olan küresel metropoller için uygulanabilir olup olmadığını düşünmektedir (Buffel & Phillipson, 2016, s. 94).

Yaşlı yetişkinleri destekleyen politikaların uygulanması üç ana faktör açısından incelenmelidir: 1) bütçe kesintilerinin sosyal programlar üzerindeki etkileri, 2) kentsel gelişim özellikleriyle ilgili zorluklar ve 3) kentsel alanların özelleştirilmesine yönelik eğilim. Yaş dostu kentler, yaşlanma politikalarının sağlık ve sosyal bakım odaklı olmaktan çıkıp kültürel faaliyetler, eğitim ve çevresel hususları da içeren bir yapıya dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, yaşlanan nüfusun kentlerin ekonomik canlılığına nasıl katkıda bulunabileceği konusunda tartışmalara yol açmışlardır (Cox ve ark., 2014). Bununla birlikte, kentler için yaş dostu bir yaklaşım teşvik edilirken, kentsel ortamlardaki eşitsizlikleri önlemeye veya azaltmaya yönelik politika geliştirme eksikliği yaşanmıştır (Buffel & Phillipson, 2016, s. 98).

Yaş dostu politikaların uygulanması, kentsel peyzajı şekillendiren güç dinamiklerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir. Araştırmalar, yaşlanan nüfus için kentsel yaşam koşullarının değiştirilmesinde küresel ekonomik güçlerin rolünü genellikle göz ardı etmiştir. Kent sosyolojisi, ekonomi, tasarım ve beşerî coğrafyayı içeren disiplinler arası bir yaklaşım, yaşlanmanın çevresel etkilerini tam olarak anlamak ve yaşlı bireyler arasında kentsel yoksulluk, gençleşme ve göç gibi zorluklarla yüzleşmek için gereklidir. Küresel olarak kentleşme örüntülerinin çeşitliliği, özellikle de Güney Asya ve Sahra altı Afrika gibi bölgelerdeki kayıt dışı yerleşimlerin varlığı göz önüne alındığında kentsel ortamlarda yaşlı bireylerin karşılaştığı eşitsizliklerin

ele alınması için özel müdahale modelleri öne çıkmaktadır (Buffel & Phillipson, 2016, s. 98). Yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesini arttıran yaş dostu kentler yaratmak için, sosyal programlara yönelik mali kesintiler, kentsel gelişim baskıları, kentsel alanın özelleştirilmesi ve kentsel yaşamdaki eşitsizlikler gibi temel zorlukları göz önünde bulundurmak ve ele almak gerekmektedir.

Birleşik Krallık'ta Riseborough ve Sribjilanin (2000) ve Simpson (2010) tarafından yapılan araştırmalar, yaşlı bireylerin kentsel dönüşüm politikalarında sıklıkla göz ardı edildiğini ortaya koymuştur. Yazarlar, yaşlıların deneyimlerini, komşuluk bağlarını ve sosyal gruplara katılımlarını yenileme çabalarına dahil etmenin potansiyel faydalarını vurgulamaktadır. Çeşitli etnik grupların, farklı fiziksel veya zihinsel sağlık gereksinimleri olan bireylerin ve ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı bölgelerde ikamet edenlerin karşılaştığı zorlukları ele alan kentsel yeniden canlandırma stratejileri geliştirmek esastır. Kentsel dönüşüm girişimlerinin “yaşam boyu mahalleleri”¹ (Bevan & Croucher, 2011) veya “yaş dostu toplulukları” (Scharlach & Lehning, 2013) destekleyen yaklaşımlarla uyumlu hale getirilmesine acil ihtiyaç vardır. Bu modeller, her yaşta sakinin temel ihtiyaçlarını karşılamasını, önemli bağlantılarını sürdürmesini ve yaş aldıkça topluma anlamlı bir şekilde katılmalarını sağlar. Bu, mahalledeki tüm yaş gruplarından sakinlerin endişelerini ve eylem önceliklerini belirlemek için kamu, özel ve gönüllü kuruluşların ortak çabalarını gerektirir (Buffel & Phillipson, 2016, s. 98). Yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına hitap eden yaklaşımların geliştirilmesine rağmen, yaşlılar toplulukları gençleştirmeyi amaçlayan stratejilerde nadiren dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, yaşlılar kentsel dönüşümü engelleyen çok sayıda mücadele ve anlaşmazlık sergilemektedir (Buffel ve ark., 2012, s. 611).

Yaş dostu kentler üzerine başka önemli bir çalışmada Melbourne'un büyüme alanlarındaki yaşlılar için planlamaya yönelik farklı yaklaşımlar, kuzeybatı banliyölerindeki hızlı kentsel genişleme bağlamında incelenmiştir. Makalede, projenin uygulanmasından elde edilen önemli iç görüşler, özellikle de hızla büyüyen kentsel alanlarda yaşlı bireyler için uygun bir ortam yaratılmasını engelleyen tutumlar ve altyapı ile ilgili zorluklar tartışılmaktadır (Ozanne ve ark., 2014, s. 148). Proje, dört Kuzey Batı büyüme belediyesinde yeni atanan altı yerel yönetim kalkınma görevlisi ile iş birliği yapmayı amaçlamıştır: Whittlesea, Wyndham, Melton ve Hume. Büyüme Alanı Yönetimi, Planlama ve Toplumsal Kalkınma Departmanı, Yaşlı Victorialılar Ofisi, Victoria Belediye Birliği, Bölgesel Hükümet Forumu ve Yaşlanma Konseyi gibi savunuculuk grupları da dahil olmak üzere çeşitli paydaşlarla kapsamlı bir iş birliği gerçekleştirilmiştir. Bu proje süresince üç yönetim grubuna - Melbourne Üniversitesi; Sağlık Bakanlığı Ortaklık Komitesi; Aktif Yaşlanma Danışma Komitesi - güncellemeler sağlanmış, ardından proje görevlileri tarafından yerel yönetim idarecilerine ve bölgesel

1 Yaşam boyu mahalleler, yaşları veya engelleri ne olursa olsun sakinleri için kapsayıcı olacak şekilde tasarlanmış yerlerdir.

Sağlık Bakanlığı Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğüne raporlar sunulmuştur (Ozanne ve ark., 2014, s. 153).

Proje, Melbourne Üniversitesi'ndeki Proje Geliştirme Görevlileri (PDO) ile aylık 2 saatlik atölye çalışmaları yapılmasını içermektedir. Bu çalıştaylar, ilk yıl boyunca yaşlı savunuculuğundaki rollerinde PDO'lar için önemli olan temel bilgi alanlarını kapsamayı amaçlamıştır. Çalıştay konuları arasında yaşlanma dinamikleri, aktif yaşlanma perspektifleri, yaş dostu topluluklar için altyapı planlaması, yaşlı savunuculuğu ve ihtiyaç temelli planlama yöntemleri, toplum hizmeti kuruluşlarını bölgeye çekme ve Medicare Locals ile iş birliği gibi çeşitli hususlar yer almıştır. İkinci yılda, PDO'lar stratejik planlama, sağlığın teşviki ve işgücü hizmetlerinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere yıl boyunca geliştirdikleri belirli program girişimlerine odaklanmışlardır. Bu çalıştaylardan elde edilen transkripsiyonlar, tekrar eden temaları belirlemek için analiz edilmiştir (Ozanne ve ark., 2014, s. 153-154).

Proje, Avustralya'nın yaşlanan nüfusa verdiği yanıtın, yaş dostu toplum perspektifinden bakıldığında, henüz kurumsal çerçeveler içinde tam olarak yerleşmediğini göstermektedir. Bu tutarsızlık, çocuklar ve aileler için kapsamlı planlama göstergeleri ile karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar hükümetlerin yerinde yaşlanma ve aktif yaşlanmaya ilişkin önemli politika ilkeleri mevcut olsa da Avustralya'nın hâlâ tanımlanmış ve ölçülebilir yaş dostu altyapıya ihtiyacı vardır (Wiles ve ark., 2012; WHO, 2002'den akt., Ozanne ve ark., 2014, s. 161).

Yaş dostu topluluklar çerçevesi bu proje için değerli ve kapsamlı bir perspektif sunarken, Sağlık Bakanlığı'nın hizmetlere dar bir şekilde odaklanması ve diğer devlet kurumlarının yalnızca yapısal kentsel planlama gündemleri daha geniş kapsamlı yaşam planlama girişimlerini engellemiştir. Bu yönde son zamanlarda atılan adımlara rağmen, Avustralya'da Quebec'te görüldüğü gibi yaş dostu topluluklara ilişkin tutarlı bir federal veya eyalet politikası liderliği bulunmamaktadır (Garon ve ark., 2013). Ayrıca, bu tür bir gelişmeyi yönlendirecek ulusal bir uygulama veya araştırma ağı da bulunmamaktadır. Hükümetler mali açıdan daha kısıtlı zamanlarla karşı karşıya kaldıkça, Birleşik Krallık'taki "yaşam boyu mahalleler" kavramına benzer nesiller arası bir planlama çerçevesi eyalet ve yerel yönetimler için daha uygulanabilir olabilir (Ozanne ve ark., 2014, s. 161-162). Proje, Avustralya'da yaş dostu toplum girişimlerinin daha fazla kurumsallaşması gerektiğini vurgulamaktadır; zira şu anda yaşlı yetişkinler için kapsamlı ve etkili program ve politikaların geliştirilmesini engelleyen belirli ve ölçülebilir yaş dostu altyapı eksikliği bulunmaktadır. Proje bulguları, Avustralya'nın yaş dostu topluluklar için güçlü bir kurumsal çerçeveye ve özel bir altyapıya sahip olmadığını ve bunun da yaşlı yetişkinlerin refahını ve özerkliğini desteklemeyi amaçlayan kapsamlı program ve politikaların geliştirilmesini engellediğini

göstermektedir. Bu eksikliği gidermek için, Avustralya'nın yaş dostu topluluklarla ilgili olarak tutarlı federal ve eyalet politikalar oluşturması çok önemlidir. Spesifik ve ölçülebilir yaş dostu altyapı eksikliği, Avustralya'da yaşlı yetişkinlere yönelik kapsamlı program ve politikaların geliştirilmesini engellemektedir. Avustralya'da yaş dostu topluluklar oluşturmak için, yaşlı yetişkinlerin refahını ve özerkliğini destekleyebilecek güçlü bir kurumsal çerçeve ve belirli bir altyapı oluşturulması gerekmektedir.

Sonuç Yerine

Yaş dostu kentlerin geliştirilmesi, yaşlı nüfusa doğru demografik geçişle ilgili zorlukların ele alınmasında ve fırsatlardan yararlanılmasında kilit bir stratejidir. Birleşik Krallık'ın kentsel dönüşüm politikalarında yaş dostu girişimlerin uygulanmasından Melbourne'de yaşlı savunuculuk rollerinin geliştirilmesini amaçlayan projeye kadar çeşitli uluslararası örneklerden elde edilen bilgiler bağlama duyarlı, kapsayıcı ve uyarlanabilir yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Kentlerin yaşlanan sakinlerini sadece barındırmakla kalmayıp aynı zamanda güçlenmelerini sağlamak için politika yapımcılar, toplum liderleri, akademisyenler ve yaşlı yetişkinler arasında sürekli iş birliğine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

“Yaşam boyu mahalleler” ve “yaş dostu toplumlar” gibi yaş dostu çerçevelerin kentsel politika ve uygulamalarla sentezlenmesi, yerinde yaşlanmayı ve aktif yaşlanmayı destekleyen yolların oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte hem Avustralya hem de uluslararası bağlamda karşılaşılan kurumsal zorlukların örneklediği gibi, yapılması gereken daha çok iş vardır. Yaş dostu ilkelerin hem politika formülasyonuna hem de kentsel tasarıma daha iyi entegre edilmesi için açık bir zorunluluk ortaya çıkmıştır ve bu da tüm hükümet düzeylerinde liderlik ve yenilikçilik gerektirmektedir.

İleriye dönük olarak, kentler nesiller arası dayanışmayı kolaylaştıran ve yaşlanan bir demografinin sunduğu geniş ihtiyaç yelpazesine saygı duyan bir vizyonu benimsemelidir. Yaşlı vatandaşların paha biçilmez katkılarını sadece kabul etmekle kalmayıp aktif bir şekilde devreye sokan ve böylece kentsel dokuya sundukları zengin deneyim, bilgelik ve kabiliyet dokusunu ören araştırma ve uygulamaların takip edilmesi elzemdir. Bu sayede kentler, tüm vatandaşların yaşamlarını iyileştiren ve gelecek nesiller için sürdürülebilir bir miras yaratan, gerçekten kapsayıcı ve destekleyici ortamlara dönüşebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu makale 117K296 numaralı “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” başlıklı TÜ-BİTAK projesinden üretilmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: This article is derived from TUBITAK project number 117K296 titled “Urban Transformation and Aging in the Metropolis: The Case of Istanbul.”

Kaynakça/References

- Ambigga, K., Ramli, A. S., Ariaratnam, S., Tauhid, N., Clearihan, L., & Browning, C. J. (2011). Bridging the gap in ageing: Translating policies into practice in Malaysian Primary Care. *Asia Pacific Family Medicine, 10*(1), 2. <https://doi.org/10.1186/1447-056x-10-2>
- Annear, M., Keeling, S., & Wilkinson, T. (2014). Participatory and evidence-based recommendations for urban redevelopment following natural disasters: older adults as policy advisers. *Australasian Journal on Ageing, 33*(1), 43–49.
- Bevan, M., & Croucher, K. (2011). *Lifetime neighbourhoods*. Department for Communities and Local Government.
- Buffel, T., & Phillipson, C. (2016). Can global cities be ‘age-friendly cities’? urban development and ageing populations. *Cities, 55*, 94–100.
- Buffel, T., McGarry, P., Phillipson, C., De Donder, L., Dury, S., De Witte, N., Smetcoren, A. S., & Verté, D. (2014). Developing age-friendly cities: case studies from Brussels and Manchester and implications for policy and practice. *Journal of Aging & Social Policy, 26*(1-2), 52–72.
- Buffel, T., Phillipson, C., & Scharf, T. (2012). Ageing in urban environments: developing “age-friendly” cities. *Critical Social Policy, 32*(4), 597–617.
- Chao, T. S., & Huang, H. (2016). The East Asian age-friendly cities promotion – Taiwan’s experience and the need for an oriental paradigm. *Global Health Promotion, 23*, 85–89.
- Cheng, Y., Rosenberg, M. W., Wang, W., Yang, L., & Li, H. (2011). Ageing, health and place in residential care facilities in Beijing, China. *Social Science and Medicine, 71*, 365–372.
- Feldman, P. H., & Oberlink, M. R. (2003). The AdvantAge Initiative: Developing community indicators to promote the health and well-being of older people. *Family & Community Health, 26*, 268–274.
- Fitzgerald, K. G., & Caro, F. G. (2014). An overview of age-friendly cities and communities around the world. *Journal of Aging & Social Policy, 26*, 1–18.
- Garon, S., Paris, M., Beaulieu, M., Veil, A., & Laliberté, A. (2014). Collaborative partnership in age-friendly cities: two case studies from Quebec, Canada. *Journal of Aging & Social Policy, 26*(1-2), 73–87.
- Glass, A. P., Gao, Y., & Luo, J. (2013). China: Facing a long-term care challenge on an unprecedented scale. *Global Public Health, 8*(6), 725–738. <https://doi.org/10.1080/17441692.2013.782060>

- Hung, J., & Lu, K. (2013). Research on the healthy lifestyle model, active ageing, and loneliness of senior learners. *Educational Gerontology, 40*(5), 353–362. <https://doi.org/10.1080/03601277.2013.822200>
- James, K., Holder-Neivins, D., Morris, C., Eldemire-Shearer, D., Powell, J., & Laws, H. (2012). Ageing in place: Implications of morbidity patterns among older persons – Findings from a cross-sectional study in a developing country (Jamaica). *Australasian Journal on Ageing, 31*, 170–175.
- Kerbler, B. (2015). Population ageing and urban space. *Annales Series Historia Et Sociologia, 25*(1), 33–48.
- Labus, A. (2012). Concepts of urban renewal in an aging society in the XXI century – case studies in Polish cities. In M. Schrenk, V. V. Popovich, P. Zeile, & P. Elisei (Eds.), *REAL CORP 2012. Re-Mixing the City. Towards Sustainability and Resilience?* (pp. 151–160). CORP.
- Lee, G. K., & Chan, E. H. (2010). Evaluation of the urban renewal projects in social dimensions. *Property Management, 28*(4), 257–269. <https://doi.org/10.1108/02637471011065683>
- Mcgarry, P., & Morris, J. (2011). A great place to grow older: a case study of how Manchester is developing an age-friendly city. *Working With Older People, 15*(1), 38–46.
- Mouratidis, K. (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being. *Cities, 115*, 103229. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103229>
- Ozanne, E., Biggs, S., & Kurowski, W. (2014). Competing frameworks in planning for the aged in the growth corridors of Melbourne. *Journal of Aging & Social Policy, 26*(1-2), 147–165.
- Riseborough, M., & Sribjilanin, A. (2000). *Overlooked and excluded? Older people and regeneration: A review of policy and practice*. Age Concern England.
- Rose, A. M., Hennis, A. J., & Hambleton, I. R. (2008). Sex and the city: Differences in disease and disability-free life years, and active community participation of elderly men and women in 7 cities in Latin America and the Caribbean. *BMC Public Health, 8*, 127.
- Ruza, J.; Kim, J. I.; Leung, I.; Kam, C. & Ng, S. Y. M. (2014). Sustainable, age-friendly cities: An evaluation framework and case study application on Palo Alto, California. *Sustainable Cities and Society, 14*, 390–396.
- Scharlach, A. E., & Lehning, A. J. (2013). Ageing-friendly communities and social inclusion in the United States of America. *Ageing and Society, 33*, 110–136. <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X12000578>
- Sharqi, A., Zarghami, E., Olfat, M. & Salehi Kousalari, F. (2016). Evaluating status of global indices of age-friendly city in Tehran metropolis (AFC). *Architecture Civil Engineering Environment, 3*, 35–52.
- Simpson, C. (2010). *Older people and engagement in neighbourhood renewal: A qualitative study of stoke-on-trent* (Doctoral Dissertation, Keele University).
- Steels, S. (2015). Key characteristics of age-friendly cities and communities: a review. *Cities, 47*, 45–52.
- Williams, G. A. (2000). Rebuilding the Entrepreneurial City: The Master Planning response to the bombing of Manchester City Centre. *Environment & Planning. B, Planning & Design/Environment and Planning. B, Planning and Design, 27*(4), 485–505. <https://doi.org/10.1068/b2626>

Medyada Yaşlı Temsili: Yaşlılık Temalı Kısa Film Yarışmasından Örnekler

Merve Ayar Yılmaz¹ , Büşra Turan Tüylüoğlu²

Öz

Bu çalışmada yaşlılık konulu kısa filmler incelenerek Türkiye’de olumlu yaşlılık temsiline dair bir tartışma yürütülmüştür. 65+ Yaşlı Hakları Derneği tarafından 2015 yılında düzenlenen Kısa Film Yarışması’nda dereceye giren kısa filmler yaşlılık temsilleri açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. 2015 yılında düzenlenen yarışmada dereceye giren “Altın Kızlar”, “Misafir”, “Lübbeyin Yaşlıları”, “Deneyim”, “Bir Anı” ve “Üreten Yaş Almaz” filmleri araştırmaya konu edilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında, söz konusu kısa film yarışmasına katılmış yönetmenlerle derinlemesine mülakat yapılmış; sinemada yaşlı ve yaşlanmanın nasıl temsil edildiği ve edilebileceği ile ilgili veri toplanmıştır. Böylece ulusal medya sektöründe yaşlılık temsiline toplumsal gerçeklikle görece uyumlu ve yaygın olana kıyasla olumlu bir nitelik kazanmasının imkânı sorgulanmıştır. Sonuç olarak yaşlı temsiline medya içerik üreticilerinin algılarından ziyade tercihleriyle şekillendiğine ve bu tercihlerin piyasa mantığıyla belirlendiğine yönelik kanıtlar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık • Yaşlı temsili • Medya temsilleri • Kısa film • Yaşlı hakları • Film yarışması • Kamu spotu

Representation of the Older Adults in the Media: Examples from an Old Age-Themed Short Film Competition

Abstract

This study delves into the portrayal of old age in Turkish media through an analysis of short films centered on aging. Specifically, it examines the potential for positive representations of the older adults in Turkey. Short films selected from the 2015 short film competition organized by the 65+ Elderly Rights Association serve as the primary subjects for content analysis regarding the depiction of old age. The films under scrutiny include “Altın Kızlar,” “Misafir,” “Lübbeyin Yaşlıları,” “Deneyim,” “Bir Anı,” and “Üreten Yaş Almaz.” Moreover, the research supplements its analysis with in-depth interviews conducted with the directors who participated in the aforementioned competition. These interviews provide valuable insights into how the older adults and aging are portrayed in Turkish cinema. Through this approach, the study aims to assess the potential for a more positive and socially realistic portrayal of the older adults within the national media landscape, contrasting prevalent negative stereotypes. Ultimately, the findings indicate that media representation of the older adults is heavily influenced by the preferences of content producers, largely dictated by market forces rather than genuine societal perceptions.

Keywords: Old age • Representation of the older adults • Media representations • Short film • Older adults’ rights • Film contest • Public service announcement

¹ Sorumlu yazar: Merve Ayar Yılmaz (Doktora Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: merveayar@gmail.com ORCID: 0000-0003-2998-6638

² Büşra Turan Tüylüoğlu (Arş. Gör.), Kırklareli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kırklareli, Türkiye. E-posta: busraturant@gmail.com ORCID: 0000-0002-8085-027X

Atf: Ayar Yılmaz, M., & Turan Tüylüoğlu, B. (2024). Medyada yaşlı temsili: Yaşlılık temalı kısa film yarışmasından örnekler. *Senectus*, 2(1), 89-107. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0024>

Extended Abstract

In our contemporary world, characterized by a rapidly aging population, the need for social and cultural adaptation alongside the preparation of health and social systems for aging and old age has become increasingly evident. With society witnessing a growing number of older individuals, new social issues are emerging, necessitating attention and proactive solutions. Among this landscape, the societal perceptions of the older adults, old age, and aging have gained significance, highlighting the crucial role of the media as a powerful tool of representation. The media, as a medium shaping collective understanding, attitudes, and behaviors, holds considerable sway in framing discussions on aging. It is imperative to underscore the representation of the older adults in media narratives, given its profound impact on societal perceptions.

Given that media representations not only reflect but also shape social attitudes and behaviors, the rising prominence of aging underscores the urgency of examining how aging is portrayed in the media. Compounding this urgency is the prevailing trend of predominantly negative portrayals of old age and aging in media content. Across various media formats, such as films, TV series, news broadcasting, and advertisements, a pervasive narrative emerges, in which the older adults and aging are associated with loneliness, helplessness, neglect, obsolescence, weakness, and fatigue. These depictions collectively paint aging as an undesirable stage of life, old age as a period devoid of vitality, and the older adults as burdensome or inconveniences, thereby perpetuating ageism.

Based on the recognition that media portrayals of the older adults are often incomplete and mostly negative, this study embarks on a quest for a positive depiction of aging. Within this framework, the focus is directly on scrutinizing the portrayal of old age in films honored by the inaugural short film competition organized by the 65+ Elderly Rights Association. The Association, guided by its mission to advocate for “a healthy and dignified old age for all, fostering intergenerational solidarity, and shaping social policies through research, pioneering initiatives, and constructive dialogs” (Yaşlı Hakları Derneği, n. d.), sets the stage for this exploration.

The primary objective of this study is to challenge the prevailing negative representations of aging in the media by exploring alternative narratives that may emerge. Employing a blend of visual sociology and qualitative research methodologies, this study adopts a multifaceted approach. Specifically, it conducts content analysis on the short films showcased in the aforementioned competition held in 2015 by the 65+ Elderly Rights Association. The films under scrutiny include “Altın Kızlar,” “Misafir,” “Lübbeyin Yaşlıları,” “Deneyim,” “Bir Anı,” and “Üreten Yaş Almaz.” In addition, this study delves into the perceptions and intentions of the directors behind these films through in-depth interviews. These interviews serve as a means for gathering

insights into how aging and the older adults are depicted within the realm of cinema. By doing so, the study endeavors to probe the extent, to which they possess the potential to transcend prevalent negative stereotypes.

A comprehensive dataset comprising five interviews, six films, and researchers' field notes forms the backbone of this investigation. Methodologically, the analysis unfolds systematically. First, each researcher examines all submissions to the competition. Subsequently, the awarded films were viewed multiple times, with particular attention paid to scenes that illuminate the portrayal of older adults' characters. Screenshots capturing these significant moments are scrutinized and dissected for deeper insights. The research then transitions to conducting in-depth interviews with the directors of award-winning films. Employing a semi-structured questionnaire designed by the researchers, the interviews are structured around emergent themes gleaned from the film analyses.

Among the firms scrutinized, two were documentaries, one was a fiction narrative, and three were public service announcements. Notably, "The Golden Girls," recipient of the first prize in the short film category, is a documentary offering an intimate glimpse into the lives of two cohabiting sisters. Through a blend of personal narratives recounted by the sisters themselves and interspersed imagery capturing their present reality, the film gracefully weaves past and present. Securing the second prize, "The Guest" presents a fictional narrative centered around a woman seeking refuge from war, and finding solace in her nephew's household. Within this narrative, she navigates her new environment, learning Turkish from the household's child and engaging in domestic activities such as knitting and cooking. Noteworthy is the portrayal of the older adults' characters as migrants, which adds layers of complexity to their depiction.

"Lübbeyin Yaşlıları," clinching third place, stands as a documentary chronicling the lives of older adults' inhabitants clinging to their roots in the abandoned village of Lübbey. Here, the film offers a poignant portrayal of resilience in desolation, shedding light on the steadfastness of those who choose to remain in a place forgotten by time. Within the realm of public service announcements, the thematic messages "Aging is experience," "The spirit never gets old," and "The productive never gets old" are conveyed. These messages serve to uplift and challenge prevailing stereotypes surrounding aging, advocating for a more inclusive and affirming perspective. Upon analysis, the representations of the older adults within the visual content can be categorized as follows: (1) Self-sufficient Older Adults Representation; (2) Learning, Teaching, and Harmonious Older Adults Representation; (3) Time-resisting, Active Older Adults Representation; (4) Experienced, Sporty, Healthy Older Adults Representation; (5) Older Adults Representation at Peace with Youth, Ageless in Spirit; and (6) Productive Older Adults Representation.

In summary, the six ranked films under scrutiny demonstrate representations that generally align with the profile of the older adults as defined by the competition committee. These ranked films depict an active portrayal of old age that is both “healthy and appreciated by everyone,” showcasing resilience in overcoming obstacles and struggles. Furthermore, it can be asserted that the stipulation outlined by the competition, requiring films to contain accurate information and convey positive messages (Yaşlı Hakları Derneği, 2015), was duly met by the directors. Contrasting the representations of old age in the ranked films with those that were not cut reveals a starting contradiction: while the former exude themes of vitality and resilience, the latter are often adorned with motifs of affection, helplessness, and poverty. This stark contrast underscores the positive portrayal of old age in the ranked films. Examining the narratives within these films, it becomes evident that the depiction of old age is not utopian but rather realistic, authentic, and affirmative. This genuine portrayal, rooted in social reality, offers a refreshing alternative to the prevalent negative portrayals of the older adults pervasive in the media. Thus, the short films discussed in this study contrast the representation of self-sufficient older adults against that of the orphaned, helpless, and dependent (Apak & Aka, 2020; Yoğurtçu, 2019) portrayed in mainstream media; the portrayal of tech-savvy seniors against those depicted as lagging technological advancements (Coşkun & Kaymak, 2022), resistant to innovation (Demir, 2017); the depiction of socially engaged older adults against those portrayed as isolated, marginalized (Kuruoğlu & Salman, 2017), grumpy (Apak & Aka, 2020), and prejudiced (Hummert, 1990); the portrayal of active and productive older adults against those depicted as retired (Apak & Aka, 2020), poor, barely getting by, having lost the potential to contribute to society (Yoğurtçu, 2019), deemed unproductive (Demir, 2017); the depiction of wise and experienced older adults against those portrayed as senile (Apak & Aka, 2020; Demir, 2017), slow thinking (Hummert, 1990); and the portrayal of healthy, athletic older adults against those depicted as sick, dying (Kuruoğlu & Salman, 2017), bedridden, disabled, tired (Apak & Aka, 2020), vulnerable (Yoğurtçu, 2019); against the portrayal of anxious, and despairing (Hummert, 1990), depressed (Kılınc & Uztağ, 2016), thus offering an alternative narrative of older adults at peace with their age.

These alternatives hold significant therapeutic potential for aging societies and warrant encouragement accordingly. Given the influence of media portrayals on individuals’ perceptions, attitudes, and behaviors, a positive representation of older individuals can foster community bonds and enhance individual well-being. However, a major barrier to this is the market-driven nature of the media sector. This study underscores that representations of older people in media are often shaped by the preferences of content producers, depicted by market forces rather than genuine perceptions.

When examining studies on the portrayal of older individuals in literature, it becomes evident that “negative” representations often dominate the media landscape. Conversely, films awarded in competitions tend to offer more positive depictions of aging. Notably, most of these films are specifically produced for competitions that celebrate old age, influencing their content and reception. However, the media industry operates under market-driven principles, prioritizing products that are “commercially viable.” This dynamic often shapes directorial preferences to align with market expectations. Previous research indicates a focus within the media industry on appealing to the “youth market” (Carrigan & Szmigin, 1999), despite demographic trends indicating an aging population. The findings of this study corroborate this trend. Despite the industry’s marketing-driven approach, addressing the need for more humane and positive portrayals of older individuals in our aging society remains challenging. This issue warrants further research and consideration.

Medyada Yaşlı Temsili: Yaşlılık Temalı Kısa Film Yarışmasından Örnekler

Artık iyi bilinen önemli bir gerçek var ki dünya nüfusu giderek yaşlanıyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana neredeyse tüm ülkelerde yaş ortalaması yükselmektedir. Bunun en temel nedeni artan refahla birlikte ortalama yaşam süresinin uzaması ve dolayısıyla yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki oranının artmasıdır.

OECD ülkelerinde yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı 1950'de 7,58 iken 2021'de 17,64'e çıkmıştır. Yaş ortalamaları dünya geneline kıyasla düşük olan ülkemizde ise bu oranlar sırasıyla 3,32 ve 9,63'tür. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm dünyada görülen yaşlanma eğilimi dikkat çekicidir. Yaşlı nüfusun artması çeşitli sosyal ve ekonomik zorluğu beraberinde getirmektedir. Sağlık hizmetlerinin niteliğinden emekli maaşlarının ödenmesine kadar pek çok başlığı ilgilendiren bu eğilim daha genel olarak ekonomik büyüme ve kamu ve özel sektör harcamaları üzerinde önemli etkiler doğurmaktadır (OECD, 2023).

Dünya genelinde yaşanan bu yaşlanma eğilimi tüm toplumlar için üzerinde durulması gereken ciddi bir durumdur. Öyle ki yaşlanmaya dair sistemli bir yaklaşım geliştirilmesi elzemdir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü de tüm ülkeleri sağlık ve sosyal sistemlerini bu demografik değişime uyumlu hâle getirme noktasında uyarmaktadır. Zira nüfusun yaşlanma hızı da gittikçe artmaktadır¹ (WHO, 2022).

Şüphesiz yaşlanma ve yaşlılık söz konusu olduğunda yalnızca sağlık ve sosyal sistemlerin hazırlanması değil, toplumsal ve kültürel adaptasyon da önemlidir. Toplum, her geçen gün daha çok sayıda yaşlı bireyden oluşacak ve bu gerçeklik yepyeni bazı toplumsal meseleleri gündemimize getirecektir. Yaşlılara, yaşlılığa ve yaşlanmaya dair toplumsal algının önem kazandığı bu noktada medyanın temsil gücü, önemli bir araç hâline gelmektedir. Bu noktada temsil kavramından ve medyanın temsil gücünden kısaca bahsedilebilir.

Straut Hall tarafından çok yönlü bir şekilde ele alınan temsil kavramı söylem, hegemonya ve göstergebilim gibi kavramlarla ilişkilidir. Temsil kavramı, kültürel ürünlerin “toplum üzerindeki etkisini ve medyanın kültürel hegemonyadaki rolünü” açığa çıkarmaya imkân veren bir inceleme aracıdır. Zira özellikle medya ve görsel kültür “temsil sistemleri” aracılığıyla toplum üzerinde hegemonya kurarak toplumsal algıları şekillendirmektedir (Kandemir, 2022).

Hall'a göre anlam, bir kültürün üyeleri tarafından inşa edilen bir olgudur ve temsil, bu inşa sürecinin önemli bir parçasıdır. Dilin, işaretlerin ve imgelerin kullanımıyla şekillenen temsil; kavramların anlamlarının zihnimizde üretilmesidir. Anlam, gerçeklerle bunların temsilleri arasındaki ilişkiye bağlıdır ve bu açıdan temsil sistemleri, dünyaya anlam vermemizi sağlamaktadır (Hall, 2020).

1 WHO'nun verilerine göre 2020 yılında 60 yaş üstü nüfus oranı 5 yaş altı nüfus oranını geçmiştir. 2050 yılında ise dünya çapında 60 yaş üstü nüfus oranının %22'ye çıkacağı tahmin edilmektedir ve bu, 2015'te %12 olan oranın neredeyse 2 katına çıkması demektir.

Bu noktada büyük kitlelerin ortak anlamlar üretmesine aracılık eden bir güce sahip olmasıyla medya ve medyanın olguları temsil etme biçimi büyük önem kazanmaktadır. Alıcıların medya tarafından sunulanları nasıl algılayacağı ve ona hangi anlamları yükleyeceği, medyanın bu sunumu nasıl gerçekleştirdiğiyle doğrudan ilintilidir. Dahası geniş kitlelerde ortak anlamlar üretebilen medya, böylelikle kamuoyu oluşturma gücüne de sahiptir. Medya tarafından iletilen mesajlar, genel olarak alıcılar tarafından sahip olunan birikime göre yeniden yorumlanarak kabul edilmektedir. Ancak mesajı doğrudan sunulduğu şekliyle kabul eden önemli bir kesim de söz konusudur. İster alıcı tarafından doğrudan kabul edilsin, isterse yeniden yorumlansın medyanın olguları temsil etme biçimi toplumsal algının şekillenmesinde büyük rol üstlenmektedir. Nitekim medya tarafından uzun bir süre belli bir biçimde temsil edilen bir olgu, zaman içerisinde alıcılar tarafından “gerçek bilgisiyle” değil, temsil edildiği şekilde anlamlandırılmaktadır (Dinç & Dinçer, 2019). Dolayısıyla medya; insanların *şeyler* hakkında nasıl düşündüğünü, onları nasıl anlamlandırdığını ve onlarla ilgili tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkileyen bir mecradır.

Medyanın söz konusu temsil gücü sayesinde toplumsal algıları şekillendirmesi, algılarınsa tutum ve davranışları belirlemesi, yaşlılığın giderek artan önemiyle birlikte düşünüldüğünde yaşlılığın medyada nasıl temsil edildiğine odaklanma gereği ortaya çıkmaktadır. Bu konuyu daha da önemli kılan, medyadaki yaşlılık ve yaşlanma temsiliinin büyük ölçüde olumsuz olmasıdır. Filmler, diziler, televizyon şovları, haberler ve reklamlar gibi medya ürünlerinde yaşlıların ve yaşlanmanın yalnızlık, çaresizlik, bakımsızlık, demode olmak, güçsüzlük, yorgunluk ve benzeri durumlarla ilişkilendirildiği örneklerin çoğunlukta olduğunu kolayca fark edebiliriz. Böylesi örnekler bir bütün olarak yaşlanmayı istenmeyen bir süreç, yaşlılığı yaşama enerjisinden uzak bir dönem ve yaşlıları yük ya da rahatsızlık olarak resmetmekte; yaş ayrımcılığını pekiştirmektedir. Literatürde yaşlılığın medyadaki temsiliyle ilgili çalışmalara bakıldığında da medyanın çoğunlukla yaşlıları görmezden geldiği, onları güldürü veya dram ögesi yaparak “komik ya da acınası” gösterdiği ve/veya onlara karşı olumsuz bir tutumun inşa edilmesine yol açtığı ile ilgili kanıtlara (Aydoğan, 2022; Coşkun & Kaymak, 2022; Kılınç & Uztuğ, 2016; Kuruoğlu & Salman, 2017; Salman, 2018; Ünür, 2013; Vickers, 2007) rastlanmaktadır. Bu noktada yaşlanmanın, yaşlılığın ve yaşlıların medyada nasıl temsil edildiğine ilişkin literatürdeki somut örnekler artırılabilir.

Dünya Yaşlılar Günü döneminde üç farklı ülkede yapılmış gazete haberlerini inceleyen Yoğurtçu (2019) yaşlıların bu haberlerde “aktif sosyal yaşamdan geri çekilmiş, bağımlı, yardıma muhtaç, toplumdan yalıtılmış, hasta ve yalnız, fiziksel ve zihinsel olarak zayıf düşmüş insanlar” olarak temsil edildiğini; buna karşılık yaşlılara yönelik kötü davranış ve tutumların neredeyse hiç ele alınmadığını tespit etmiştir. Buna göre yaşlılar topluma faydalı olabilecek potansiyelleri üzerinden değil gündeme

gelebilecek sorun alanları üzerinden ele alınmıştır. Apak ve Aka (2020) ise yaşlı temsiliinin gazete haberleri örneğinde 87 yıllık dönüşümünü inceledikleri çalışmada yaşlı kelimesiyle doğrudan ilgili kelimelerin ve onları niteleyen sıfatların daha ziyade olumsuz olduğunu bulmuş, ayrıca yaşlı temsiliinin yıllar içerisinde “düzenli olarak olumsuzla doğru değişim gösterdiği” neticesine ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca yaşlılarla ilgili haberlerin önemli bir kısmının hastalık temalı olduğu bulunmuştur.

Yaşlıların temsiliyle ilgili bir diğer sorun homojen bir yaşlı imajı oluşturulmasıdır. COVID-19 Pandemisi dönemindeki ulusal gazete manşetlerinden hareketle yaşlı ayrımcılığının araştırıldığı bir çalışmada (Yılmaz & Tunç, 2020) yaşlıların kırılğanlık ve savunmasızlığa dayalı homojen bir temsili olduğu gösterilmiştir. Bu dönemde yaşlılara ilişkin olumsuz algı medya aracılığıyla önemli ölçüde pekiştirilmiştir. Pandemi döneminde yaşlıların sosyal medyadaki temsiliyle ilgili başka bir çalışmada da (Taşdelen, 2020) yaşlı ayrımcılığını artıran söylemlerin hâkim olduğu, yaşlılara karşı olumsuz ve kuşaklar arası gerilime neden olan bir toplumsal algının güçlendiği gösterilmiştir. Pandemi dönemindeki internet haberleri üzerinden yapılan bir başka çalışmada (Göksun, 2023) olumsuz yaşlı temsillerinin yanı sıra olumlu temsillerin de var olduğu gösterilmiş, buna karşın yaşlıların “desteklenmesi gereken dezavantajlı bir grup” olarak temsil edildiği ortaya koyulmuştur.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere medyada yaşlılık temsili büyük ölçüde olumsuzdur. Daha önceki çalışmalarda yaşlıların genel olarak medyadaki yaşlı temsillerini kendilerine uyguladıkları ve bu temsillere göre davrandıkları (Westerhof ve ark., 2010) gösterilmiştir. Bu süreç kendi kendine stereotipleştirme olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre yaşlı bireyler medyada gördükleri yaşlı temsillerinden etkilenerek söz konusu temsillere benzer davranış kalıpları geliştirmektedir. Televizyon başta olmak üzere genel olarak kitle iletişim araçlarının yaşlı insanlar için başlıca bilgi kaynaklarından olduğu (Prieler & Kohlbacher, 2016) düşünülürse medyadaki olumsuz yaşlı sterotiplerinin yaşlılar üzerindeki etkisi belirginleşecektir. Dolayısıyla yaşlılığın medyadaki olumsuz temsili hem yaşlıların davranışlarını hem de onlara yönelik tutum ve davranışları etkilemekte, yaşlanan dünyada yeni toplumsal rollerin biçimlenmesi sürecine olumsuz yansımaktadır.

Medyadaki yaşlı temsiliinin eksik ve çoğunlukla olumsuz olmasından yola çıkılan bu çalışma, olumlu yaşlı temsillerine dair bir arayışı ifade etmektedir. Bu kapsamda “herkes için sağlıklı ve değer gören yaşlılık hakkını farklı kuşaklar ile bir arada desteklemek, yaşlı nüfusu için sosyal politikaların geliştirilmesine araştırmamızla, öncü/örnek teşkil eden çalışmalarımızla ve başlatacağımız tartışmalarla katkıda bulunmak” misyonu ile (Yaşlı Hakları Derneği, t.y.) hareket eden 65+ Yaşlı Hakları Derneği’nin düzenlediği ilk kısa film yarışmasında derece alan filmlerdeki yaşlılık temsiline odaklanılmıştır. Bununla hedeflenen, medyadaki olumsuz yaşlılık temsiline

karşı geliştirilebilecek alternatif yaşlılık temsiline imkânlarını sorgulamaktır. Zira 65+ Yaşlı Hakları Derneği bahsi geçen kısa film yarışmasının duyurusunda başvurularda aranacak özellikleri sıralarken “‘Yaşlılık’ konusunda doğru bilgileri içermeli ve olumlu iletiler vermelidir.” ifadesi kullanmış; yaşlılığı “hastalık, düşkünlük, yokluk, çaresizlikle” değil bilgelikle özdeşleştirme, yaşlıların yalnız kalmadan ve engellere takılmadan sağlıklı, üretken ve aktif bir şekilde hayatın içinde var olabilmesi gibi amaçların “her yaştan insana, sinema diliyle” anlatılmasını “rica” etmiştir (Yaşlı Hakları Derneği, 2015). Dolayısıyla bu çalışma ile söz konusu yarışmada ödül almış filmlerin yaşlılığa ve yaşlanmaya dair gerçekte yaygın olan ve literatürde tespit edilen aksine olumlu temsillere sahip olduğu öngörülmekte ve bunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada görsel sosyoloji ve nitel araştırma yöntemi birlikte kullanılmış, çoklu metod uygulanmıştır. Görsel sosyolojiden kısaca bahsetmek gerekirse, görsel sosyoloji araştırma konusunu temsil ettiği ya da içerdiği düşünölen imgelerin veri olarak toplanması ve çözümlenmesidir (Görk 2016, s. 30). Kullanılan imgeler genellikle fotoğraf ve video kaydı olmakla birlikte sanat resimleri, reklamlar, makyaj, moda, peyzaj ve mimari gibi tasarımlar da görsel veri olarak kullanılabilir (Toksoy 2007, s. 69). Bu çalışmada yarışma için hazırlanan filmler görsel sosyolojinin verisi olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu çalışmada içerik analizi yapılmış ve yönetmenlerle yarı yapılandırılmış mülakat teknikleri kullanılmıştır. Kullanılan görsel malzemeler 65+ Yaşlı Hakları Derneği’nin düzenlemiş olduğu kısa film yarışmasında derece alan filmlerdir.

Verilerin analizi sırasında öncelikle yarışmaya gönderilen bütün filmler her bir araştırmacı tarafından izlenmiş, ardından ödöl alan filmler birçok kez izlenmiş, yaşlı temsiline dair dikkat çeken sahnelerin ekran görüntüleri çekilerek bu görsel içerikler analiz edilmiştir. Ardından ödöl alan filmlerin yönetmenleriyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar sırasında araştırmacıların bu çalışma için hazırladığı yarı yapılandırılmış soru formundan yararlanılmıştır. Mülakat soruları filmlerin izlenmesi sırasında ortaya çıkan temalara dayanarak hazırlanmıştır.

Katılımcılardan biri şehir dışında olduğu için Skype üzerinden görüşölmüş, diğer mülakatlar yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Yönetmenlerden sadece birine ulaşılammıştır. Bu çalışmada araştırma verisi olarak toplam 5 mülakat, 6 film ve araştırmacı notları kullanılmıştır. Mülakatlar deşifre edilmiş hâliyle 101 sayfadır. Mülakatlardan sonra filmler tekrar izlenmiş ve elde edilen tüm bulgular MAXQDA programında analiz edilmiştir. Ayrıca mülakatlardan önce katılımcıların daha rahat konuşması açısından gerçek isimlerinin kullanılmayacağı belirtilmiş, bu sebeple bu çalışmada katılımcılara müstear isimler verilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada 65+ Yaşlı Hakları Derneği'nin düzenlemiş olduğu ilk kısa film yarışmasında derece alan altı kısa filmdeki yaşlılık temsilleri incelenmiştir. Filmlerin ikisi belgesel, biri kurgu, üçü ise kamu spotu türündedir. Kısa film dalında birincilik ödülü alan Altın Kızlar filmi birlikte yaşayan iki kız kardeşin hikayesini belgesel niteliğinde ele almıştır. Filmde kardeşlerin ağzından eski yaşantıları aktarılmış ve ara görüntüler eşliğinde o günkü yaşantıları gösterilmiştir. İkincilik ödülü alan Misafir adlı kurgu film savaştan kaçıp yeğeninine evine sığınan ve misafir olduğu evin çocuğundan Türkçe öğrenen, ona örgü ve yemek yapmak gibi şeyler öğreten bir kadını konu almaktadır. Bu filmdeki yaşlı karakter aynı zamanda göçmen temsillerini de barındırmaktadır. Kısa film dalında üçüncülük alan Lübbeyin Yaşlıları “terk edilmiş” bir köy olan Lübbey’i terk etmeyen az sayıdaki yaşlının yaşamını konu edinmiş belgesel niteliğinde bir filmdir. Kamu spotlarında ise “Yaşlanmak deneyimdir.”, “Ruh asla yaşlanmaz.” ve “Üreten yaş almaz.” mesajları açıkça verilmektedir. Çalışmanın bu kısmında kısa filmlerdeki yaşlı temsili ortaya koyulacak, yönetmenlerin bu temsillerin üretilme biçimine ilişkin değerlendirmeleri incelenecektir.

Kendi Kendine Yeten Yaşlı Temsili

Kısa filmlerde ve mesajı daha açık olan kamu spotlarında bir köşede oturan, yalnız, hasta, bayram reklamlarındaki gibi torunlarını “bekleyen” yaşlılardan ziyade aktif, üreten, hayatın içindeki yaşlılara yer verilmiştir. Bu anlamda ilgili filmlerdeki yaşlı temsillerinin görece olumlu temsiller olduğu söylenebilir. Bu aşamada filmlerdeki temsillerden detaylı bir şekilde bahsedilebilir. Kısa film dalında birincilik ödülü alan “Altın Kızlar” filminde çeşitli sağlık sorunları olsa ve yalnız kalmışsa da kendi kendine yeten, evinin işlerini gören yaşlı temsili dikkat çekicidir. Bu temsili daha dikkat çekici kılan ise yönetmenin tercihinine dayalı olduğu açık olan detaylardır. Öyle ki belgesel türündeki bu filmde kardeşler sözlü olarak eski yaşantılarını dile getirirken yönetmen bu sözlü sahnelerin arasına kardeşlerin gündelik yaşamından parçalar yerleştirmiştir.

Resim 1. Kapısının önünü süpüren yaşlı.

Bu parçalarda yaşlıların evlerinin önünü süpürmesi, yataklarını toplaması, çay sofrasında muhabbet etmesi gibi detayların yanı sıra şarkı söyledikleri, mani dizdikleri, keyif kahvesi içtikleri ânlarla yer verilmiş olması düşkün ve çaresiz yaşlı temsillerinin aksine hayatın içinde olağan yaşam akışını sürdüren bir temsil ortaya koymaktadır. Resim 1’de görülen sahne, yönetmenin yaşlılık ile düzeni, tertibi ve belki daha önemlisi hayat enerjisini sembolize eden çiçekleri bir araya özellikle getirdiği şekilde yorumlanabilir.

Resim 2. Yaşlı evinde rengarenk çiçeklerle bezeli bir köşe.

Öğrenen, Öğreten ve Uyumlu Yaşlı Temsili

Kısa film dalında ikincilik ödülünü alan Misafir filminde ise çocuklu bir ailenin evine savaştan kaçan yaşlı bir kadın akraba sığınmıştır. Kadın tek başına kalmıştır, gidecek kimsesi yoktur, yaşlıdır ve Türkçe bilmemektedir. Evin beyi ise bu durumdan hiç memnun değildir. Savaş görmüş göçmen bir yaşlının travmatik anlarını gösteren birkaç sahnenin ardından yönetmenin kuşaklar arası etkileşimi vurgulayan sahnelere ağırlık vermiş olması dikkat çekicidir. Bu açıdan filmde kuşaklar arası etkileşimin iyileştirici etkisinin vurgulandığı söylenebilir. Yaşlı kadın küçük kızdan Türkçe öğrenir, onunla birlikte parka gider, buldukları büyük şehri küçük kızla birlikte keşfeder. Dahası evdeki küçük kıza örgü örmeyi, börek yapmayı öğretir. Filmde hem yaş hem de göçmenlik dolayısıyla ayrımcılığa uğramasına rağmen üreten, öğreten, öğrenmeye ve keşfetmeye açık, uyumlu ve aktif bir yaşlı temsili görülmektedir.

Bu toplumun koyduğu roller işte. Sen artık bir babaannesin, evde oturabilirsin, torun bakabilirsin, bu kadar, bitti. O sarmaldan çıkacak mesela şimdi biri dese ki burada ülkemizde işte, ben çalışacağım, ben de derim mesela niye çalışıyorsun ki? Neden çalışıyorsun ki? Bir şey mi ihtiyacın var? Para, maddi bir durumdan mı? Ama aslında o öyle bir şey değil, üretmesi lazım, bir şey yapması lazım o insanların, diye düşünüyorum. (Mehmet).

Resim 3. Misafir olduğu evdeki kıza börek yapmayı öğreten yaşlı.

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere Misafir filminin yönetmeni Mehmet yaşlıların torun bakmaktan öteye geçerek üreten insanlar olması gerektiği görüşündedir. Bu durum çektiği filmde de açıkça ortaya koyulmuştur. Savaş, dil, yaş, yalnızlık gibi sebeplerle zor durumda olan bir yaşlının dahi çokça şey yapabildiği güçlü bir yaşlı temsili görülmektedir. Mehmet ortaya koyduğu temsili, yaşlının “işe yaradığını hissetmesi” sayesinde toplumla bağ kurması şeklinde gerçekleştirmektedir:

Rusya’da şeyi görmüştüm ben, müzeye girmiştım, orada vestiyerde çalışan kadınlar, mont vereceksiniz, 70-80 yaş arası kadınlar çalışıyorlar, müthiş böyle bir güler yüzlü falan. Çok şaşırıyorsunuz ve bir yandan da böyle şey düşünüyorsunuz, acaba ‘yazık’ mı demeliyim. 80 yaşında çalışıyor, yazık mı demeliyim, yoksa bu güzel bir şey mi gibi bir şeye düşünüyorsunuz. Ama aslında güzel bir şey, şöyle güzel bir şey, eğer yani insani bir, onun yaşına uygun bir şeyde çalışıyorsa onun için çok güzel bir şey çünkü işe yaradığımı hissediyor, oraya gidiyor, kendisiyle yaşıt insanlarla, toplumla bir şey kuruyor o kişi. Bunu yapmasa ne yapacak mesela? (Mehmet).

Öğrenen ve öğreten, bu açıdan toplumla bağ kurmaya devam eden bir yaşlı temsili yönetmenin ideal yaşlı algısıyla uyum içerisindedir. Bağ kuran yaşlı, aynı zamanda filmde kendisi ve çevresindekiler için psikolojik iyi oluşu tesis eden bir rol üstlenmektedir.

Zamana Direnen, Aktif Yaşlı Temsili

Kısa film dalında üçüncülük ödülü alan “Lübbey’in Yaşlıları” filmi belgesel türündeki diğer filmidir. Yaşlıların kendi anlatılarına yer verilen filmde gündelik hayata ilişkin görüntülere dış ses eşlik etmektedir. Film terk edilmiş bir köyde “zamana direnen” yaşlıların hayata tutunma çabasını göstermektedir. Bu köydeki yaşlılar yalnızdır ve

hatta “ölümü beklemektedir.” Ancak filmde “yalnızlıklarıyla barışık” oldukları belirtilen yaşlılar aynı zamanda kendi işlerini gören, çalışan, aktif yaşlılar olarak temsil edilmiştir.

Resim 4. Kendi işlerini kendi gören yaşlı.

Tecrübeli, Sportif, Sağlıklı Yaşlı Temsili

Kamu spotu dalında birinci olan Deneyim filminde aktif, spor yapan bir yaşlı temsili söz konusudur. Spora giden bir gencin yolda koşu yapan bir yaşlı görüp onu küçümsemesi üzerinden başlayan filmde genç, spor salonuna gider ve ağırlık kaldırmaya başlar. Ağırlıklar zamanla artarken genç bir noktada tıkanır ve hareket edemez hâle gelir. Bu sırada yolda gördüğü yaşlı gelip tek eliyle ağırlığı kaldırır ve genci zor durumdan kurtarır. “Yaşlanmak deneyimdir.” sloganı verilen filmin son sahnesinde yaşlı sporcunun gence ağırlık kaldırırken dikkat etmesi gerekenleri öğrettiği görülür.

Resim 5. Spor salonunda yanındaki gence ağırlık kaldırmayı öğreten yaşlı.

Kesinlikle, elinde olmayan bir şey, zaten, şu an daha yeni, biraz geç de olsa ehliyet alıyorum ben. Orada öğrendiğim bir şey vardı, 70 yaştan sonra refleksler azaldığı için araç kullanmada daha dikkatli olmaları gerekiyordu. Bunu ona bağlayabilirim, iş performansı anlamında ister istemez bir düşme oluyor. (Tarık).

Yönetmen Tarık'ın, filminde aktif ve performans sahibi bir yaşlı temsiline yer vermesine rağmen mülakatta yaşlılık döneminde “ister istemez” performans kaybı yaşanacağını belirtilmiş olması dikkat çekicidir. Tarık yaşlılığın performans kaybıyla birlikte geldiği görüşündedir ancak bir kısa film yarışması için çektiği kamu spotunda genç bireye yol gösterebilecek bir performansa sahip olan yaşlı temsiline yer vermiş ve bu farkı tecrübe ile ilişkilendirmiştir. Filmdeki temsil ve yönetmenin yaşlı performansına yönelik algısı arasındaki çelişki, içerik üreticilerinin şahsi algılarından bağımsız ve alternatif amaçlara yönelik temsiller oluşturulabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Gençliği ile Barışık, Ruhu Yaşlanmayan Yaşlı Temsili

Kamu spotu dalında ikincilik ödülü alan Bir Anı filminde pencerenin önünde oturan bir yaşlı dışarı baktığında gençliğini görür, hazırlanır ve gülümseyerek dışarıya çıkar. Gençliği ile bağını koparmamış mutlu bir yaşlının temsil edildiği bu filmde yaşlıların evde oturmak yerine gençliğindeki gibi hayata karışması teşvik edilmiş ve ruhun yaşlanmayacağı mesajı verilmiştir.

Resim 6. Dışarı çıkmak için hazırlanırken mutlu olan yaşlı.

Üreten Yaşlı Temsili

Son olarak kamu spotu dalında üçüncülük ödülü alan Üreten Yaş Almaz filmi çeşitli zanaatla ilgilenen yaşlıları göstermekte ve onların ağızından izleyenleri üretmeye teşvik etmektedir. Bu açıdan filmde üreten yaşlı temsiline öne çıkarıldığı söylenebilir.

Üretmeyen, üretme anlamında hiçbir şey yapmayan, sadece ben yaşlandım, kenara çekileyim, artık ben ömrümün sonuna geliyorum, bundan sonra artık benim bir şeyim yok, (bu şekilde) kendini küçümseyen insanlar dediğimiz gibi ‘yaşlı’ olabilir. (Zafer).

Zafer’in yönetmenliğini yaptığı filmde oyuncular bir yandan atölyelerinde bir şeyler üretmekte ve bir yandan da açıkça “Hayatın içindeyim, üretmeye devam ediyorum” demektedir. Filmde “Hayattan emekli olunmaz” mesajı vurgulanmaktadır. Zafer’in yaşlıyı nasıl tanımladığı da göz önünde bulundurulursa üretmenin, yaşlılığın hayattan uzaklaştıran yanlarına karşı etkili bir yöntem olarak gösterildiği söylenebilir.

Resim 7. Atölyesinde el sanatlarıyla uğraşan, üreten yaşlı.

Bir Tercih Olarak Yaşlı Temsilleri

Görüldüğü üzere yarışmada derece alan tüm filmlerde üreten, aktif, hayattan kopmamış yaşlı temsillerine yer verilmiştir. Mevcut tabloda yönetmenlerin bir yaşlılık ütopyası oluşturma niyetinde olmadığı da belirtilmelidir. Filmlerde yalnızlık, hastalık, ölüm gibi literatürde sık karşılaşılan temaları içeren sahneler de söz konusudur. Ancak söz konusu filmlerin hiçbirinde bu olumsuz temalar yaşlıyı doğrudan temsil eden temalar olarak kullanılmamıştır. Yaşlıdan ve yaşlılıktan beklenen performansın gerçekçi temellere oturtulması gereğiyle ilgili yönetmen Yücel’in söyledikleri önemlidir:

O filmdeki yaşlılarımızın hepsi bence başarılıdır. Hangi şartlarda olursa olsun ellerinden geleni yapabilmişler. Bu dünyaya gelmişler, Şevki olarak, Süleyman olarak, birey olarak, insan olarak son ana kadar, elimden ne geliyor? Bu. Yapmış, yapmış. Yapabilir. Ya da yapmaya gayret ediyor en azından. Yani o anlamda yaşlı elinden geleni yapabiliyorsa bence onun performansı

tamamdır yani. Eksik performans değildir. Hani benim amca iki keçiyi bahçeye götürüyor. Geri getiriyor. Sütünü sağıyor. Sütü yediği zaman diyor ki ben onlara bakıyorum onlar da bana süt veriyor. O gün onun için tamam artık. Şu an yapabildiği bu. (Yücel).

Bu açıdan beklenen, kişinin yapabileceğinin en iyisini yapmasıdır. Öte yandan Yücel, filmlerinde “gerçek” karakterlere yer vermiştir. Yaşlılığı “olduğu gibi” kabul eden Yücel, hangi şartta olursa olsun elinden geleni yapan, aktif, üreten, hayata bağlı yaşlıları filmlerinde göstermeyi tercih etmiştir. Benzer şekilde Tarık aksi düşünceleri olsa da tecrübenin önemini vurgulayan aktif, üretken bir yaşlı temsili göstermeyi tercih etmiştir. Dereceye giren tüm filmlerde, yaygın olan olumsuz yaşlı temsiline aksine olumlu yaşlı temsilleri söz konusudur. Zira yaşlılar da aslında toplumun diğer kesimleri gibi homojen bir grup değildir ve yönetmenler ürettikleri temsilleri “tercih” edebilme yetkisine sahiptir. Bu tercih, söz konusu filmlerde yönetmenin algıları ve vermek istediği mesajın yanı sıra açıkça “olumlu iletiler” beklediğini ileten yarışma komitesinin beklentilerine de dayanmaktadır. Medya sektörünün temel eğilimlerinin dışındaki bu yarışma, olumlu yaşlı temsili teşvik etmiştir. Ancak genel olarak olumlu yaşlı temsili medya sektörünün beklentileriyle uyuşmamaktadır:

Sinema yönetmenin elindedir. Yönetmen nereyi görmek isterse, ne vermek isterse, seyirciye onu verir... Yok, yaşlılık, bana göre, yaşlılık temsilinden ziyade, satılmıyor. Yaşlı ile beraber bir şey satamazsınız. Mesela film posterlerine bakın, en önde başrollerdir, bizim şeyler arkadadır. (Muzaffer).

Kim izlemek ister ki? Bir tane Amour çekilir işte, 5 yılda bir... Ama bir yaz dizisi, gençlik dizisinde, ister istemez hani işin o kısmını da düşünmek zorundalar. Gidip bir pop şarkıcısını oynatır. Onun hazır bir takipçi kitlesi var. (Tarık).

Bu noktada yönetmenlerin söyledikleri dikkat çekicidir. Temsili yönetmen belirlemektedir. Toplumda olanı objektif olarak göstermek ya da ideal bir temsil oluşturmak gibi bir zorunluluğu bulunmayan yönetmen önceliklerine ya da en azından sektörün önceliklerine uygun temsillere yer vermektedir. Yaşlıların neden genelde aciz, düşkün, çaresiz bir şekilde temsil edildiği ya da hiç temsil edilmediği hakkında Muzaffer’in kullandığı “satılmıyor” ifadesi çarpıcı bir gerçeğe işaret etmektedir. Yönetmenler sektörün zorlu olduğunu, uzun çalışma saatlerinin yaşlılara uygun olmadığını belirttikten sonra asıl meselenin “pazarlama” olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak söz konusu dereceli altı filmde yarışma komitesince nitelenen yaşlı profili ile genel olarak uyumlu temsillere yer verildiğini söylemek mümkündür. Dereceye giren filmlerde “herkes için sağlıklı ve değer gören”, engelleri aşabilen, mücadele eden aktif bir yaşlılık temsili görülmektedir. Ayrıca yarışma metninde belirtilen “doğru bilgiler içermeli ve olumlu iletiler vermelidir” (Yaşlı Hakları Derneği, 2015) şartının da yönetmenler tarafından yerine getirildiği söylenebilir. Yarışmaya

gönderilen ve dereceye giremeyen filmlerde yaşlılık temsillerinin düşkünlük, çaresizlik, yokluk temaları ile bezenmiş olduğu görüldüğünde dereceye giren filmlerdeki yaşlılık temsillerinin ne kadar olumlu olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Filmlerdeki hikayelere bakıldığında ütopya düzeyinde bir yaşlılık temsili değil gerçekçi, hayatın içinden ve olumlu örneklerle rastlanması ayrıca dikkat çekicidir. Suni olmayan ve toplumsal geçeklikle uyuşan bu temsil biçimi, medya sektöründe yaygın olan olumsuz yaşlı temsiline alternatif sunmaktadır. Öyle ki bu çalışmada konu edilen kısa filmlerde, medyada görülen kimsesiz, çaresiz, muhtaç, bağımlı (Apak & Aka, 2020; Yoğurtçu, 2019) temsiline karşı kendi kendine yeten yaşlı temsili; teknolojik gelişmelerden uzak (Coşkun & Kaymak, 2022), yeniliğe kapalı (Demir, 2017) temsiline karşı öğrenen-öğreten yaşlı temsili; yalnızlaşmış, dışlanmış (Kuruoğlu & Salman, 2017), huysuz (Apak & Aka, 2020), önyargılı (Hummert, 1990) temsiline karşı uyumlu yaşlı temsili; emekli (Apak & Aka, 2020), yoksul, güçlkle geçinen, topluma katkı sunma potansiyelini yitirmiş (Yoğurtçu, 2019), verimsiz (Demir, 2017) temsiline karşı zamana direnen, aktif, üretken yaşlı temsili; bunak (Apak & Aka, 2020; Demir, 2017), ağır düşünen (Hummert, 1990) temsiline karşı tecrübeli, bilge yaşlı temsili; hasta, ölüm döşğinde (Kuruoğlu & Salman, 2017), yatalak, sakat, yorgun (Apak & Aka, 2020), savunmasız (Yoğurtçu, 2019) temsiline karşı sağlıklı ve sportif yaşlı temsili; korku dolu, umutsuzluğa kapılmış (Hummert, 1990), depresif (Kılınç & Uztağ, 2016) temsiline karşı gençliği ile barışık, ruhu yaşlanmayan yaşlı temsili alternatifleri oluşturulabilmiştir. Bu alternatifler, yaşlanan toplumlar için önemli bir sağaltıcı etki potansiyeline sahiptir ve bu açıdan teşvik edilmeye değerdir. Bireylerin algı, tutum ve davranışlarının medya temsillerinden etkilendiği ve dahası kendi kendine stereotipleştirme etkisi düşünülürse olumlu yaşlı temsili topluluk bağlarını pekiştirme ve bireysel iyi oluşa hizmet etmede rol oynayacaktır. Bunun önündeki önemli engellerden biri ise piyasa mantığıyla hareket eden medya sektörüdür.

Literatürdeki yaşlı temsili çalışmalarına bakıldığında medyada genel olarak “olumsuz” temsillerin öne çıktığı görülmektedir. Yarışmada derece alan filmlerde ise tersi bir durum söz konusudur. Bu filmlerin çoğunlukla, yaşlılığın olumlanması beklentisindeki bir yarışmaya özel olarak yapıldığını ve bu bağlamda ödül aldıklarını hatırlamamız gerekiyor. Oysa medya sektöründe piyasa mantığı hâkimdir ve bu mantık “satılabilecek” ürünlerin üretilmesini gerektirmektedir. Bu gereklilik yönetmenlerin algılarından ziyade tercihlerini geçerli kılmaktadır ve bu tercihler de çoğunlukla medya sektörünün beklentileriyle uyumlu olarak şekillenmektedir. Medya sektörünün nüfusun yaşlandığını gösteren verilere rağmen “genç pazarını” ele geçirmeye odaklandığı (Carrigan & Szmigin, 1999) daha önceki çalışmalarda gösterilmiştir. Bu durum, bu çalışmanın bulgularıyla desteklenmektedir. Medya sektörünün pazarlama odaklı yaklaşımına karşın yaşlanan toplumumuzun ihtiyacı olan insan odaklı ve olumlu yaşlı temsillerinin sayısının artması güç olduğu kadar üzerinde çalışılmayı hak eden bir meseledir.

Hakem Değerlendirmesi: Dışbağımsız.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: M.A.Y., B.T.T.; Veri Toplama: M.A.Y., B.T.T.; Veri Analizi /Yorumlama: M.A.Y., B.T.T.; Yazı Taslağı: M.A.Y., B.T.T.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: M.A.Y., B.T.T.; Son Onay ve Sorumluluk: M.A.Y., B.T.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: 65+ Yaşlı Hakları Derneği'ne Kısa Film Yarışmasını düzenlediği ve bu araştırmanın gerçekleştirilmesine yönelik desteği için çok teşekkür ederiz.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of study: M.A.Y., B.T.T.; Data Acquisition: M.A.Y., B.T.T.; Data Analysis/Interpretation: M.A.Y., B.T.T.; Drafting Manuscript: M.A.Y., B.T.T.; Critical Revision of Manuscript: M.A.Y., B.T.T.; Final Approval and Accountability: M.A.Y., B.T.T.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Thanks: We would like to thank the 65+ Elderly Rights Association for organizing the Short Film Competition and for their support in conducting this research.

Kaynakça/References

- Apak, E., & Aka, V. (2020). Medyada yaşlı temsilcilerinin 87 yıllık dönüşümü: Cumhuriyet Gazetesi örneği 1930-2017. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 13(1), 19–26.
- Aydoğan, H. (2022). Yaşlıların sosyal reklamlar aracılığıyla temsili: 6 ülke karşılaştırması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 26(1), 21–44.
- Carrigan, M., & Szmigin, I. (1999). In pursuit of youth: what's wrong with the older market? *Marketing Intelligence & Planning*, 17(5), 222–231.
- Coşkun, A., & Kaymak, A. (2022). Yaşlı bireylerin yoksulluk bağlamında medyada temsiline yönelik göstergebilimsel bir çalışma örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 143–161.
- Demir, I. (2017). Mizah dergilerinde yaş ayrımcılığının yeniden üretimi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1, 57–75.
- Diñç, A. M., & Diñçer, Z. (2019). Yeni medyada temsili anlamlandırma. *Dördüncü Kuvvet*, 2(1), 91–102.
- Göksun, Y. (2023). Türkiye’de Covid-19 Pandemisi sürecinde yaşlıların haberlerde temsili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 32, 943–960.
- Görk, R. V. (2016). Bir yöntem, yöntembilim ve/veya bir sosyoloji alanı olarak görsel sosyoloji. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 15, 25–40.
- Hall, S. (2020). The work of representation. In T. Prentki & N. Abraham (Eds.), *The applied theatre reader* (pp. 74–76). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429355363>
- Hummert, M. L. (1990). Multiple stereotypes of elderly and young adults: A comparison of structure and evaluations. *Psychology and aging*, 5(2), 182–193.
- Kandemir, S. (2022). Kültürel çalışmaların baş aktörü “temsili: kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları” [S. Hall’ın “Temsil: kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları” adlı eserinin değerlendirmesi]. *4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 21, 111–118. <https://doi.org/10.26650/4boyut.2022.1213030>

- Kılınç, Ö., & Uztuğ, F. (2016). Televizyon dizilerinde yaşlılığın temsili. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 477–506.
- Kuruoğlu, H., & Salman, S. (2017). Medyada yaşlılık ve Türk sinemasında yaşlılık temsili. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 1–23.
- OECD. (2023). *Elderly population*. <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>. <https://doi.org/10.1787/8d805ea1-en>
- Prieler, M., & Kohlbacher, F. (2016). Advertising in the aging society: setting the stage. In *Advertising in the aging society* (pp. 1–20). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137586605_1
- Salman, S. (2018). Medyada yaşlı beden temsili: Son Koşu filmi örneği. H. Kuruoğlu & K. T. Özsel (Ed.), *Medya ve beden* içinde (s. 344–360). Detay Yayıncılık.
- Taşdelen, B. (2020). COVID-19 salgın sürecinde yaşlılığa bakış: 280 karakter yaşlılar hakkında ne söylüyor? *Turkish Studies*, 15(6), 877–891.
- Toksoy, N. G. (2007). *Sosyal bilimsel düşünce içinde görüntülerin yeri ve fotoğrafın potansiyeli* (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ünür, E. (2013). Türk televizyon dizilerinde toplumsal kimliklerin temsili. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3(2), 32–42.
- Vickers, K. (2007). Aging and the media: yesterday, today, and tomorrow. *Californian Journal of Health Promotion*, 5(3), 100–105.
- Westerhof, G. J., Harink, K., Van Selm, M., Strick, M., & Van Baaren, R. (2010). Filling a missing link: the influence of portrayals of older characters in television commercials on the memory performance of older adults. *Ageing & Society*, 30(5), 897–912.
- World Health Organization. (2022). *Ageing and health*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>
- Yaşlı Hakları Derneği. (2015). *Kısa film ve kamu spotu yarışması*. <https://yaslihaklaridernegi.org/wp-content/uploads/2015/05/65-YHD-%C5%9EARTNAME.docx.pdf>
- Yaşlı Hakları Derneği. (t.y.). *Hakkımızda*. <https://yaslihaklaridernegi.org/hakkimizda/>
- Yılmaz, F., & Tunç, D. H. (2020). COVID-19 Pandemisinde medyada yaşlı ayrımcılığı. S. Giray Yakut (Ed.), *Sosyal boyutlarıyla sağlık çalışmaları* içinde (s. 69–80). Rating Academy Yayınları.
- Yoğurtçu, G. (2019). Yaşlılık olgusu ve yaşlılığın medyada temsili: Türkiye, Rusya ve Kırgızistan gazeteleri örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1049–1066.

Senectus

BİRİKİMLER / CLASSICAL ARTICLE

Yaş Üzerine / Her Şeyin Bir Zamanı Vardır*

Michel de Montaigne¹

Yaş Üzerine

Yaşam süresini değerlendirme yöntemini kabullenmem mümkün olamaz. Bilge insanlar genellikle, genel kabul gören düşüncelere uyarak çok kısaltıyor bu süreyi.

Genç Cato, intiharını engellemek isteyenlere şu soruyu sorar: “Nasıl yani, ben hâlâ hayatı çok erken bırakma eleştirilerine maruz kalacak bir yaşta mıyım?” Oysa kırk sekiz yaşındaydı ama ona göre çok az insan bu yaşa kadar gelebildiği için olgun ve ileri bir yaştıydı.

Bazıları benim ne olduğunu, ne kadar olduğunu bilemediğim ve “doğal” dedikleri, herkesin her zaman başına doğal olarak gelebilecek ve yaşamayı bekledikleri süreyi bitirme riski taşıyan bir kazaya uğramama ayrıcalığına sahip olabildikleri takdirde, fazladan birkaç yıl daha yaşama umudunu buldukları bir “süre”den söz etmekten çok hoşlanıyorlar.

İleri yaşa bağlı bir güç bitiminden ölümü beklemek ve bu durumu, yaşamımızın sonu olarak belirlemek ne kadar boş bir düşüncedir aslında; en az rastlanan, en nadir görülen ölüm biçimidir bu. “Doğal” dediğimiz tek ölüm biçimi bu oluyor. Sanki düşen bir adamın boynunun kırılması, bir deniz kazasında boğulmak, veba ya da zatürreden ölmek “doğal olmayan” bir ölümdür; aslında yaşadığımız hayat bizatihi bütün bir tehlikeleri beraberinde getirir, hayatın ayrılmaz bir parçasıdır bunlar.

Birtakım güzel sözlerle kendimizi aldatmayalım: Genel, yaygın ve evrensel birtakım şeylere “doğal” dememiz gerekir belki. Yaşlılıktan ölmek ender rastlanan, olağanüstü ve sıradışı olduğundan başka ölümler kadar doğal olmayan bir ölümdür; en son düşünülebilecek, en uç ölüm biçimidir; bizim ne kadar uzak olursa o kadar az umabileceğimiz bir ölüm biçimi; ötesine geçemeyeceğimiz ve doğal yasaların da

* Bu metinler, Michel de Montaigne'nin *Denemeler* adlı eserinin, daha önce tam metin olarak yayımlanmış hâli olan şu yayından alınmıştır: *Denemeler* (çevirmen: İsmail Yerguz), Alfa Yayınları, İstanbul, 2023, s. 367-369, 781-783.
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu'na ve yayımlamamıza izin veren Alfa Yayınları'na teşekkür ederiz.

geçebilmesini kesinlikle yasakladığı bir sınırdır bu ve o zamana kadar yaşamamız da bize nadiren tanınan bir ayrıcalıktır. Doğal yasanın, uzun yolda kendinin getirdiği engellerden ve zorluklardan kurtulmasına izin vererek, iki ya da üç yüzyılda, tek bir insana tanıdığı bir lütuftur bu.

Dolayısıyla, bence geldiğimiz yaşın, az sayıda insanın gelebildiği bir yaş olduğunu düşünmek gerekir. Genel tabloya bakıldığında, insanlar bu yaşa kadar gelmediklerinden, bu bizim onlardan önde olduğumuzun işaretidir. Hayatımızın gerçek ölçüsü olan alışılmış, bilinen sınırları aştığımızdan, bu sınırların ötesine geçme umudu içinde kesinlikle olmamalıyız. Birçok insanın rastladığı ölüm ihtimallerini atlatma şansını yakalayan birinin, kendisini olağandışı bir biçimde hayatta tutan bu şansın, kapısını sürekli çalacağını düşünmemesi gerekir.

Yanlıı düşünceleler sergilemek yasalarımızın kusurlarından biridir: Bu yasalara göre bir insan yirmi beş yaşından önce mal mülkü üzerinde tam bir tasarrufta bulunamıyor; o yaşa kadar hayatta kalıp hayatını düzenleyebileceğinin de bir garantisi yok! Augustus eski Roma mevzuatlarını değiştirmiş ve yargıç olma yaşını beş yaş aşıya çekerek otuz yaş yeterli görmüştür. Servius Tullius kırk yedi yaşını geçen şövalyeleri, savaş angaryalarından muaf tutmuştur. Augustus ise bu yaş kırk beş düşürmüştür.

İnsanları elli beş ya da altmış yaşından önce emekli etmek bence pek akıllıca değil. Benim kanaatime göre, çalışma süresini, kamu yararı gözetilerek olabildiğince uzatmak gerekir. Öte yandan, çalışma hayatına daha erken yaşta başlanmasını da doğru bulmuyorum. Augustus on dokuz yaşında dünyanın hâkimi olmuştu ve bir hendek açmaya karar verebilmek için otuz yaşın şart olduğunu düşünüyordu.

Bana sorarsanız, ruhumuz yirmi yaşında tam bir olgunluğa erişmiştir ve normalde budur; bu yaşta insanın elinden her iş gelir. O yaşta kapasitesinin bütün yükünü boşaltmamış biri, daha sonra sadece kanıtlarını gösterebilmiştir bunun. Nitelikler ve doğal erdemler, güçlü ve güzel yanlarını o yaştan itibaren gösterir.

Si l'espine nou pique quand nai,

A peine que pique jamai;

Diken ilk görüldüğünde batmazsa bize,

Hiçbir zaman batmayacaktır;

derler Dauphiné'de.

Benim bildiğim kadarıyla, insanların, eski çağlarda olsun çağımızda olsun, hangi çeşit olursa olsun, en güzel eserlerinin çoğu otuz yaşından sonra değil, otuz yaşından önce yaratılmıştır. Çoğu zaman da aynı insanın yaşamında olmuştur bu. Hannibal ve büyük rakibi Scipio hakkında kesinlikle söylemez miyiz bunu? Bu insanlar hayatlarının yarısını gençliklerinde kazandıkları şan şöhretle geçirmiştir. Daha sonra kesinlikle kendilerine değil, başkalarına kıyasla büyük adamlar olmuşlardır.

Bana gelince, kesin olan şu ki bu yaştan itibaren zihnim ve bedenim büyümekten ziyade küçülmüş, ilerlemekten ziyade gerilemiştir. Zamanlarını iyi kullananların, bilgilerinin ve deneyimlerinin de yaşla birlikte geliştiği söylenebilir ama canlılık, çabukluk, kararlılık ve daha özel, daha önemli ve daha gerekli, zorunlu başka birtakım yetenekler azalır ve körelirler.

Ubi jam validis quassatum est viribus ævi

Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus,

Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque.

İlerleyen zamanın saldırıları bedeni kırınca,

El ayak güçten düşünce,

Düşünce topallamaya, dil ve zihin saçmalamaya başlar.

Lucretius, *Evrenin Yapısı*, III:452-4

Yaşlılığın önünde ilk teslim olan kimi zaman beden kimi zamansa ruhtur. Mide ve bacaklarından önce, beyinleri zayıflayan birçok insan görmüşümdür; mustarip olan bu rahatsızlığı kolay göremez ve anlayamaz; bu sebeple çok daha tehlikeli bir durumdur bu.

Dolayısıyla, benim yasalardan yakınmamın nedeni bizi çok uzun süre çalıştırmaları değil, çok geç çalıştırmaya başlamalarıdır. Bana öyle geliyor ki hayatımızın kırılğanlığı ve önündeki olağan ve doğal engeller dikkate alınsaydı, daha başta, aylıklığa ve çiraklığa bu kadar büyük pay ayrılmazdı bu süreçte.

Her Şeyin Bir Zamanı Vardır

Bilge Cato'yu intihar eden genç Cato'yla kıyaslayanlar benzerlikler gösteren iki karakteri kıyaslıyor. Bilge Cato çok yönlü biri olmuş, askeri başarılarla ve kamuya yararlı işlerle ön plana çıkmıştır. Ama Genç Cato'nun erdemini bir başkasınıninkiyle karşılaştırmaya kalkışmak ona hakaret olur; tartışmasız çok güçlü bir erdemdir onun erdemi. Gerçekten de iyilik ve esas erdemler konusunda ondan ve aynı yüzyılda yaşamış herkesten çok daha büyük bir şahsiyet olan Scipio'nun onuruna saldırma cesareti gösteren Bilge Cato'nun haset ve hırsını kim bağışlayabilir?

Onun hakkında çok şey söylenmiştir: Bunlardan biri de ileri yaşında büyük bir hevesle Yunanca öğrenmeye koyulmuş olmasıdır, çok uzun süren susuzluğu gidermek isteyen biri gibi. Bu heves bana çok övülesi bir şey gibi gelmiyor çünkü “çocukluğa dönmek” dediğimiz şeydir bu; o kadar. Her şeyin bir zamanı vardır; iyi ve doğru şeylerin de başka şeylerin de. Ordu komutanı T. Quintinius Flaminius kazandığı bir savaşta, savaşın en kızgın anında işi gücü bırakıp Tanrı'ya dua ederek vakit kaybettiği için suçlanmış. “Babamız” duasını bende yerli yersiz okurum.

Imponit finem sapiens et rebus honestis.

Bilge kişi için erdem bile sınırları vardır.

Juvenalis, *Satirler*, VI:444

Eudamidas, çok yaşlı Ksenokrates'in, en büyük bir telaş ve hevesle derslerini dinlemeye geldiğini görünce, “Hâlâ öğreniyor, ne zaman bilecek peki?” demiş. Philopoemen de her gün, silah eğitimiyle kendini bu konuda geliştiren Kral Ptolemaios'a övgüler düzenlere şöyle demiş: “O yaşta bir kral için övgüye değer bir şey değildir bu; şimdiye artık gerçekten kullanması gerekirdi bu silahları.”

Bilgeler, gençlerin hayata hazırlanmaları, yaşlıların da hayattan yararlanmaları gerekir, der. Bizde buldukları en büyük kusur arzularımızın sürekli gençleşmesidir. Zevklerimiz ve arzularımız günü geldiğinde yaşlılığı mutlaka dikkate almalıdır. Bir ayığımız çukurda ve sürekli yeni iştahlar ve yeni ihtiyaçlar doğuruyoruz.

Tu secanda marmora

Locas sub ipsum funus, et sepulchri

Immemor, struis domos.

Ölüm gelmiş kapına hâlâ mermer yontturuyorsun,

Mezarı düşüneneğine evler yaptırıyorsun.

Horatius, *Odlar*, II:17-19

Ben en fazla bir yıl sonrasına uzatabilecek projeler yaparım: Artık sadece sonumu düşünüyorum. Yeni umutlara ve yeni girişimlere elveda diyorum, ayrıldığı her yere elveda diyorum ve sahip olduğum her şeyden her gün biraz daha ayrılıyorum. “*Olim jam nec perit quicquam mihi nec acquiritur... Plus superest viatici quam via* [Uzun zamandır hiçbir şey kaybetmiyorum, hiçbir şey kazanmıyorum. Gideceğim yol için gerekli olandan çok daha fazla erzağım var.]¹ “*Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi* [Yaşadım ve kaderin benim için uygun bulduğu hayat hikâyesindeki yolu kaybettim.]²

Nihayet yaşlılığında huzur buldum ve yaşlılık, hayatı zorlaştıran arzuları ve kaygıları azaltıyor; dünyanın gidişatının, zenginliğin, büyüklüğün, bilginin, sağlığın verdiği kaygılar, kendimden gelen kaygılar. Kimileri de artık hep susmaları gerekirken konuşmayı öğreniyor!

İnsan her yaşta öğrenebilir ama her yaşta okula gidemez: Alfabe öğrenmeye çalışan bir ihtiyardan daha budala biri olamaz!

Diversos diversa juvant, non omnibus annis

Omnia conveniunt.

Herkesin zevkine uygun bir şey vardır;

Her şey her yaşa uygun değildir.

Pseudo-Gallus (Maximianus), *Ağıtlar*, I:104

Eğer öğrenmek gerekiyorsa, durumumuza uygun düşmelidir bu çaba. Yaşlılıkta öğrenilen bu bilgilerin ne işe yarayacağını soran birine, “Öbür tarafa daha rahat ve daha kolay gitmeme yarayacak!” gibisinden bir cevap verebilmemiz gerekir. Genç Cato da böyle bir öğrenme çabası içindedir: Sonunun yaklaştığını hissedince, Platon’un ölümsüzlüğüyle ilgili diyaloguna³ sarılır: Oysa o bu gidiş için uzun zaman öncesinden gerekli malzemeyi hazır etmiştir: Platon’un anlattığı güven, kararlılık, bilgi gibi şeyler fazlasıyla vardır onda; bu açıdan bilgi ve cesareti felsefenin üstündedir. Ölümüne hazırlanmak için harcamadı bu çabayı. Alınması gereken önemli bir karar uykusundan mahrum etmemiştir onu. Gündelik yaşamını ve alışkanlıklarını aksatmadan öğrenmiş, öğrenmek amacıyla hayatını değiştirmeye ve özel tercihlerde bulunmaya kalkışmamıştır. Yargıçlığının kabul edilmediği günün gecesini oyun oynayarak geçirir; öleceği geceyi de okuyarak. Hayatı kaybetmek ya da bir kamu görevini kaybetmek aynı şey olmuştur onun için.

1 Seneca, *Ahlak Mektupları*, LXXVII:3.

2 Vergilius, *Aeneis*, IV:653.

3 Phaidon.

Yaşlı Dostu Dijital Ekosistem Oluşturmak

Building an Age-Friendly Digital Ecosystem

Neves, B. B. & Vetere, F. (Eds.). (2019). *Ageing and emerging digital technologies*. Singapore: Springer.

İrem Buselay Özer¹

Anahtar Kelimeler: yaşlanma, yaşlılık, geronteknoloji, dijital teknoloji, entegrasyon

Keywords: aging, agedness, gerontechnology, dijital technology, integration

Modern toplumların hızla artan yaşlı nüfusunun yaşlılığı bir gündem haline getirdiği yadsınamaz bir gerçektir (Birleşmiş Milletler, 2023). Bu yüzden son yıllarda yaşlılık akademide, politikada ve sosyal hayatta daha çok konuşulur ve yazılır hale geldi. Sağlıklı yaşlanma, aktif yaşam, uzun ömürlülük gibi kavramlar hızla gündelik yaşamın lügatine giren ve bireylerin bir takım ‘sağlıklı alışkanlıklar’ kazanmaya çalıştıkları bir durum oldu. Bu farkındalık bireyler ve toplum nezdinde olumlu olsa da hızla gelişen ve hayatımızın her alanında bizlere eşlikçi olan teknolojinin bu bağlamdan ayrı düşünülmesi eksik olur. Bu yüzden yaşlanma ve teknoloji kavramlarını birlikte düşünmek, bu iki olgunun birbirini nasıl etkileyeceğini ve ne tür gelişmeler ortaya çıkaracağını titizlikle incelemek oldukça önemlidir. Halihazırda bu konuya yönelmiş ve çalışmalar yapan araştırmacılar ve şirketler olmakla birlikte, henüz ilerleme yolunda olan bir alan üzerine yazdığımı söylemek yanlış olmaz. Bu yazımda yaşlılık ve teknoloji bağlamına geniş bir çerçeve sunmak ve son dönem yapılan çalışmaları aktarmak amacıyla 2019 yılında yayımlanmış olan, editörlüğünü Barbara Barbosa Neves ve Frank Vetere’in yapmış olduğu Yaşlanma ve Dijital Teknoloji (*Ageing and Digital Technology*) kitabını inceleyeceğim. Kitap toplamda dört parçadan oluşmakta ve her parçada üç ila beş arasında değişen bölümler bulunmaktadır. Her bölümü farklı

¹ Sorumlu yazar: İrem Buselay Özer (Arş. Gör.), Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji (İngilizce) Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: iremozer@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9869-6103

Atf: Özer, İ. B. (2024). Yaşlı dostu dijital ekosistem oluşturmak [B. B. Neves & F. Vetere'nin "Ageing and Emerging Digital Technologies" adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(1), 115-118. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0027>

üniversitelerden akademisyenlerin yazdığını ve içeriğin bilimsel araştırmaların derlemesi ve değerlendirmesi şeklinde olduğu bilgisini de vermek gerekir. Birinci bölüm yaşlılık teorileri ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin birleşimi; ikinci bölüm metodolojik yaklaşımlar, üçüncü bölüm etik yaklaşımlar ve son bölüm vaka çalışmaları üzerine yazılmış. Kitabın genel amacı teknoloji ve yaşlanma konusunda disiplinler arası bir perspektif ile dijital teknolojilerin tasarımının, değerlendirmesinin ve benimsenmesinin paylaşılması.

Birinci kısım, beş bölümden oluşmakta ve yaşlılık kavramının dijital teknolojilerdeki işlevselliği tartışılmakta. Bölüm dörtte yazar Alexander Peine tarafından alana dair bir eleştiri söz konusu. Sosyal bilimlerin teknolojik gelişmelere entegrasyonunun yavaş kaldığını ve daha çok eleştirel bir düzlemde durduğunu bildirmekte Peine. Gerontoloji ve geronteknoloji çalışmalarının alana ihtiyacı olan teorik ve ampirik içeriği kazandırmakta eksik kaldığı yönünde bir tarafta duruyor. Bu duruma karşılık çalışmaların ilerlemesi niyetiyle bölüm içinde verdiği birkaç öneri var. Yaşlı bireyler için dijital tasarımlar geliştirirken yaş ayrımcılığından uzak durmak, bu işlemlere yaşlı bireyleri dahil etmek, onların fikirlerini almak ve belki de köklü bir yenilik olacak şekilde geronteknoloji alanının yeniden kavramsallaştırılması gerektiğini belirtmiş. Kitabın tümünü okuduktan sonra kişisel olarak Alexander Pein'a katılmakla birlikte bu hususu yalnızca akademinin omuzlarına atmanın fazla taraflı olacağı görüşündeyim. Bölüm üçte özellikle yaşlı bireylerin sosyal izolasyonlarını azaltmak ve sosyal izolasyon sonucunda ortaya çıkabilecek depresif hislerden uzaklaşmaları, sosyal hayata entegre olabilmeleri adına, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) (Information and Communication Technologies; ICT) yaygınlaştırılmasına yönelik görüşlerin üzerinde durulmuş. BİT'in yaşlı bireyler arasında yaygın olmamasını dijital eşitsizlik perspektifinden yorumlayan yazarlar bu duruma dair dört neden sunmuş. Bunlar sırasıyla, cihaza ulaşım eksikliği, beceri kazanımı eksikliği, (cihaz) kullanım becerisi eksikliği ve bilişsel zorlanmalardır. Bu engelleri aşmak amacıyla BİT'i yaşlıların hayatına adapte etmeyi yordayan faktörleri araştıran modellerde genel olarak algılanan kullanım kolaylığı, algılanan yararlılık ve bilişsel becerilerin üstünde durulmuş. Fakat alanyazındaki karışık bulguların bu bölümü okuyucu için hayli zorlaştırdığını söylemem gerekir. Özellikle alan dışından birinin çıkarım yapma olasılığını düşüren ve dördüncü bölümdeki eleştirileri de haklı çıkaran bir okuma tecrübesi oldu. Beşinci bölümde ise BİT'in çeşitli dizayn ve kullanımı ile yaşlıların sosyal hayatına entegrasyon yolları tartışılmış. Bu bölümde verilen bir BİT kullanımı örneği epey çarpıcı. Yaşlıların, aileleri ile yakın iletişimini sürdürmeyi amaçlayan, ekrandaki el sallama işareti basıldığında direkt olarak karşıdaki kişiye 'seni düşünüyorum' mesajı gönderen bir uygulama tasarlanmış. Fakat 2 aylık süre sonucunda aile üyelerinin çoğunlukla mesajlara geri dönmediği tespit edilmiş. Bu örnek çalışma, akademi ve özel sektörün incelemeye çalıştığı makro etkenlerin yanında ailelerin katılımı gibi mikro etkilerin de planlanan müdahale çalışmalarında göz ardı edilmemesi gerektiğini gösteren önemli bir veri.

İkinci kısımda ise yaşlılar için uygun teknolojik tasarımlar yapılırken metodolojik olarak nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerine durulmuş. Yedinci bölümdeki bahsi geçen kullanıcı merkezli tasarım, kullanım kolaylığı ve öğrenilebilirlik açısından önemli olmakla beraber yaşlıların onların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik yapılan bu müdahalelere karşı yabancı ya da dışlanmış hissetmemeleri için de önemli duruyor. Özellikle yaşlılarla beraber çalışırken ortak keşif öğrenimi metodunun kullanılmasına yönelik bir yönlendirme söz konusu bölümde. Bu, gelecekte yapılacak çalışmalar için önemli bir metodolojik kaynak sunumu olmuş. Fakat söylemek gerekir ki verilen örnek çalışmalar maalesef az sayıda örneklem üzerinden yapılmış ve bu durum genelleme yapma gücümüzü kısıtlıyor. Bölümün bizlere gösterdiği bir başka gerçek yaşlılarla yapılan büyük ölçekli çalışmalara duyulan ihtiyaç. Son olarak dördüncü kısımda yer alan, yaşlıların hayat kalitesini arttırmak, sosyal izolasyonu azaltmak amacıyla tasarlanmış iki farklı uygulamanın değerlendirmesini yapacağım. Birinci uygulama, *Gymcentral* isiminde sanal bir grup egzersiz uygulaması. Dışarı çıkamayan yaşlıların spor salonu deneyimi elde etmelerini ve yaşlarına uygun egzersiz yapmalarını sağlayan bu uygulama, fikir olarak faydalı olmakla birlikte, katılımın avatar üzerinden olması yaşlıların yabancı hissedebileceği ve sosyalleşmekte zorlanabileceği bir deneyim oluşturabilir. Çalışmanın sonucunda, yorumuma benzer şekilde, yaşlıların sohbet etmeleri için oluşturulmuş sanal giyinme odasında beklenenden daha düşük seviyede iletişime geçildiği tespit edilmiş. İkinci uygulama ise yaşlıların tablet kullanarak eski yerleşim yerlerinin şu anki hallerini bulmaya çalıştıkları, takım arkadaşı olarak bir gencin eşlikçi olduğu *Stroll Around Yesterday* isiminde bir oyun. Bu oyunun yaşlıları dışarıda sosyalleştirmek, tablet kullanımı sayesinde GPS ya da genel uygulamalara dair kullanım becerilerini geliştirmek ve nesiller arası iletişimi arttırmak gibi birçok olumlu etki sunduğu söylenebilir. Fakat aktivitenin belli aralıklarla devam ettirilmemesi sürdürülebilirliği konusunda soru işaretleri oluşturuyor.

Genel hatlarıyla kitap yaşlılık ve dijital teknoloji yetkinliği ilişkisine teorik ve uygulama alanından bakıp, bizlere güncel bir kaynak sunmayı başarıyor. Bölümlerin farklı kişilerce yazılmasına karşın biçim ve okuma kalitesi bakımından farklılık yaratmaması okuma tecrübesini kolaylaştırıyor ve editörlerin titiz çalışmasını gösteriyor. Kitabın kavramlar hakkında çizdiği çerçeve yapılan bilimsel çalışmalar ve alanyazındaki teoriler üzerinden kurulmuş. Fakat güncel çalışmaların çoğunun düşük örneklem sayısı ile yapılmış olması maalesef ki genelleme yapma gücümüzü kısıtlıyor. Bunun yanında kitapta sıklıkla vurgulanan yaşlıların homojen bir grup olmadığı, kültür ve sosyoekonomik düzey gibi birçok etkenin yaşlılarla çalışırken göz ardı edilmemesi gerektiği uyarısı verilen örnek araştırmaların örneklem çeşitliliği kısıtlılığı ile çelişmekte. Bu yüzden okuyucu tam olarak farklı gruplara mensup yaşlı bireylerle çalışırken nelere dikkat etmesi gerektiğine dair birinci elden bilgi almakta zorlanıyor. Kitabın ulaşmayı amaçladığı okur profilinin akademik çevre olduğunu yazılış şeklinden tahmin edebiliriz. Fakat yaşlılık alanında çalışmak isteyen bir araştırmacı okuduğu çalışmaların takip

çalışmaları (follow-up studies) olmaması ya da yaşlıların sürece dahil edilmesi teorik zeminde desteklenirken, yapılan çalışmaların sonrasında çalışmaya katılan yaşlı bireylerle kalitatif bir çalışma yapılmadan yalnızca ölçek bazında ilk ve son test farklılıklarının karşılaştırılmasına yönelik araştırmalarla karşılaşacağı için alana dair tam bir hakimiyet kurma konusunda zorlanacaktır. Bu eksikliğin direkt olarak kitabın sunmakta başarısız olduğu bir husus olmaktan çok alanyazındaki ihtiyaçtan kaynaklandığı belirtmeden geçmek olmaz. Fakat kitabın başarısız olduğu bir noktadan bahsetmek gerekirse, biçimi sebebiyle kaçırmakta olduğu özel sektör okuyucuları olduğunu söyleyebilirim. Daha kapsayıcı bir dil ve içerikle özel sektör mensubu yaşlılık ve dijital teknoloji konusunda çalışmak isteyen iş kolundan insanların yararlanabileceği bir kaynak olarak alanyazına katkı sunması kuvvetle muhtemel olan bu kitap kendini akademik çevre okuyucuları ile sınırlamış gibi gözüküyor. Tam da burada kitabın içeriğine dair bir başka eleştiri getirmek gerekirse o da kitapta yaşlılık ve dijital teknoloji edinimi proje iş birliklerine yer verilmeyişidir. Yaşlıların bilgi ve iletişim teknolojilerini yaygın olarak kullanmaya başlamaları kolektif bir çaba ve iş birliği ile mümkün olacaktır. Bu yüzden akademi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve belediyeler gibi kamu kuruluşlarının bir araya gelmesi önem arz etmektedir. Fakat kitapta bu hususa dair ışık olacak bir örnek veyahut saha çalışmalarını planlamak, yürütmek ve sürekliliğini sağlamak konusunda içerik yer almamaktadır. Bu hususun gelecek kaynaklarda içeriğe eklenmesinin yapılacak uygulamaları arttıracığı görüşündeyim.

Kaynakça

United Nations. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. <https://desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world>

Sosyal ve Yetişkin Gelişimsel Psikolojisi Perspektifinden Yaşlılık Dönemi

Elderliness from Perspectives of Social and Adult Developmental Psychology

Hartel, C. R., & Carstensen, L. L. (Eds.). (2006). *When I'm 64*. National Academies Press.

Pınar Karataş¹

Anahtar Kelimeler: yaşlılık, yetişkin gelişimi, yaşlılıkta sosyal etkileşim, bilişsel değişim

Keywords: elderliness, adult development, social interaction in old age, cognitive change

Yaşamın başlangıçtan sona giden içinde pek çok önemli olayı, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olayları içeren dinamik devamlı bir süreç olması sosyal bilimlerin ve davranış bilimlerinin alanını oluşturmuştur. Gerek akademik metinlerde gerekse edebi metinlerde hayatın çeşitli dönemleri aşamalandırılıp incelenmiş, neden sonuç içeren ilişkisel sebepler içeren görüşler hipotezler ortaya atılmıştır. Önemli perspektiflerden birisi olan yaşam-boyu gelişim perspektifi de bireylerin geçtiği süreçleri incelemek açıklamak için çabalamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde çoğu çalışmanın çocukluk ve gençlik dönemini konu edindiğini görmek mümkündür. Bu çalışmalar çok kıymetli olmakla beraber neredeyse ihmal edilen ve gelişim perspektifinden de incelenmesinin pek tabii uygun olduğu bir dönem daha vardır: yaşlılık. Yaşlılık döneminde gerçekleşen psikolojik, sosyal, bilişsel ve fiziksel değişimlerin sadece yaşlı nüfus üzerinde değil geri kalan nüfus üzerinde de etkisi bulunmaktadır. O sebeptendir ki bu grubun da yaşam-boyu gelişim perspektifi içinde incelenmesini kıymetli buluyorum.

¹ Sorumlu yazar: Pınar Karataş, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye.

E-posta: pınarkaratas@ogr.istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2764-9438

Atıf: Karataş, P. (2024). Sosyal ve yetişkin gelişimsel psikolojisi perspektifinden yaşlılık dönemi [C. R. Hartel & L. L. Carstensen'in "When I'm 64" adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(1), 119-122. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0029>

Günümüzde teknolojik, tıbbi ve ekonomik kültürel pek çok gelişmenin ışığında bir insanın yaşam süresi geçmişten çok daha fazla. Uzun yaşamanın toplumsal hayatta da etkilerini gösterdiği pek çok alan var bunlardan ilk dikkati çeken ve yaşlılık çalışmalarını bir ölçüde başlatmış bulunan akademik alanın ekonomi olduğunu söyleyebiliriz. Bunun ardından sosyal bilimlerde özellikle sosyolojide ve psikolojide yaşlılık süreçlerinin toplumsal ve bireysel etkileri üzerine çalışmalar başlamıştır. Özellikle psikolojide “yeni bir alan” olmamasına karşın hala günümüzde yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır ve pek çok soru hala cevaplanmayı beklemektedir.

When I'm 64 kitabı sosyal, kişilik, yetişkin gelişimsel psikoloji komitesinin yaşlılık çalışmaları üzerinden yazdığı bir komite raporu okuyuculara sunulmaktadır. Bu kitap 2005 yılında okuyucu ile buluşmuş olup güncel bir yayın olmasa dahi psikolojinin farklı alanlarından gelen teoriler ve araştırma yöntemleri ile harmanlanmış olması daha farklı açılardan bakmaya olanak sağlamaktadır. Geniş bir tanım yapacak olursak kitap dört ana kavram üzerinde yoğunlaşmıştır: motivasyon ve davranış değişimleri, sosyal ve duygusal süreçlerin karar vermedeki etkisi, sosyal hayata katılmanın biliş üzerindeki etkisi, stereotiplerin kişi ve toplum üzerindeki etkisi. Bu fenomenleri açıklarken geniş bir gelişimsel psikoloji kişilik ve sosyal psikoloji perspektiflerini okuyucu ile buluşturuyor. Kitabın ileri sayfaların raporun oluşmasını sağlayan akademik çalışmalara da yer veriliyor. Verilen bu beş akademik yayın raporun çatısını oluşturmakla birlikte ileri okuma yapmak isteyen okuyucunun başvuracağı ilk kaynak olma özelliğini de içinde barındırıyor.

Kitap, raporu oluşturan psikolojinin alt alanlarının yaşlılığı nasıl incelediği ve yaşlanmanın sosyal yanını nasıl açıkladığına yer vererek başlamakta. Yaşam süresi teorisi (lifespan theory) insan gelişimini içe içe gecik bir sistemde görürken yaşlılığı da insanın hayatının son kısmı olan sakin bir inziva dönemi olarak değerlendirmekten dikkatle uzak duruyor. Hayat boyu yapılan seçimlerin, kazanım ve kayıpların, öz-düzenleme becerilerinin etkisi yaşlılıkta da devam ederken bütün bu deneyimlerin yaşlılıkta karşılaşılan zorluklar karşısında da kullanıldığının altını çiziyor. Yaşlılıkla birlikte hayat deneyimlerindeki kayıplar (eş kayıpları, çocukların evden gitmesi, emeklilik ile gelen iş kaybı vb.) artıyor. Yaşlı yetişkinlerin genç yetişkinlere göre daha etkili ve farklı kayıplarla baş etme mekanizmaları olabileceğini söylerken kişilik psikolojisinin kuramlarına atıfta bulunuluyor kitapta. Kitabın özellikle birinci kısmının bu giriş ve bir teorinin farklı bir alandaki teori ile açıklandığı yapısını oldukça beğendim. Yaşlılığı açıklamanın tek bir perspektif ile mümkün olmayacağını uygulamalı bir şekilde gösterebiliyor. Kitabın yazılma amacında disiplinler arası alanların bir ara gelip yaşlılığa farklı açılardan bakmak ve çözümler üretmek olmasa da dahi bu fikri alt yapısında okuruna sunuyor. Kitapta seçilen yayınlar ve raporda bahsedilen çalışmaların ortak noktası sosyal bilimler alanında yaşlılık problemleri üzerine çalışması ve bu dönemdeki problemlere çözüm önerileri sunabiliyor olmasıdır. Bu bağlamda

raporda yer verilen ilk sorun yaşlılık dönemindeki davranışsal değişimler ve motivasyon. Davranışsal değişimlerin ana kaynağı motivasyondur, bir davranışı değiştirmek için gerekli olan motivasyonun kaynağı içsel veya dışsal olabilir. Kitapta içsel motivasyonu değişimin olabileceğine ve bu değişimin gerçekten olumlu sonuçları beraberinde getireceğine inanmak olarak açıklanırken öz düzenleme becerileri ilişkilendiriyor. Dışsal motivasyon ise sosyal ilişkiler ile ilişkilendirilmiş. Değiştirilmesi gereken bir davranışı öğretmek ikna etmek ve bunu dışarıdan bir programın eğiticinin veya kişinin yapması yolu ile yaşlıları değişime ikna etmekten bahsediliyor. Motivasyon literatürüne bakıldığında dışsal motivasyonu sadece sosyal ilişkiler ile açıklamak yeterli değildir ama kitapta verilen perspektifi anlamak ve çıkarılan sonuçları uygulamaya geçirmek gerek. Yaşlılıkta bireyler statükoya önem verir ve kendi geçmişlerine benzer geçmişi olanları veya eskiden beri onları tanıyan kişileri dinler onların sözlerine önem verirler. Gerekli olan davranış değişimini (örneğin düzenli yürüyüş yapmak) başlatmasında sosyal çevresinden güvenilir bir kurum veya kişinin yardımcı olabileceği savunuluyor. Kitabın birinci bölümünde ve ikinci bölümde verilen destekleyici makalelerde çok önemli bir noktaya değiniliyor. Daha genç yetişkinler için bir davranışı değiştirmek başlamak hiç zor değilken devam ettirmekte zorluk çekiyorlar örneğin diyetle başlayıp devam edememek gibi). Oysa yaşlılık döneminde bunun tam tersi bir durum söz konusu yaşlı bireyler bir davranışı değiştirmeye başlamakta ilk adımı atmakta daha çok zorlanıyorlar davranış başladıktan sonra devam ettirmek onlar için daha kolay görünüyor. Kitapta da bu durum yaşlı insanların daha istikrarlı ve rutin bir hayat düzenleri olmasına bağlanıyor. Yaşlılıkta davranış değişimlerinin konuşulması ve yaşlıların neden değişimi başlatmakta daha çok zorlandıklarını konuşmak çok önemli. Kitapta bu durum dışsal nedenlere, öz düzenleme ve bilişsel süreçlere, fırsatları görememeye bağlanmış durumda. Fakat başta da bahsedildiği gibi yaşlılık ömrün devamlılık halidir ve izole hayattan kopuk veya sakin bir yerde olma anlamına gelmez. Tam da bu yüzden yaşlı kişiler için değişim çok önemli çünkü çok uzun yıllardır takip edilen bazı olumsuz alışkanlıkların ve davranışların değişmesinden bahsediliyor. Kitapta davranış değişiminin ölümle yaşam arasındaki farkı belirleyebilecek kadar önemli olduğu söyleniyor. Bütün bunlara içtenlikle hak vermenin yanında raporu oluşturan kişiler tarafından uzun yıllarda kazanılan alışkanlıkları bırakmanın zorluğunun okuyucuya yansıtılabildiğini düşünmüyorum. Bir davranışı başlatmak için alışkanlık kazanma, alışkanlığı bırakma ve devam ettirebilme alanında yapılmış olan akademik çalışmalarının faydalı olacağını düşünüyorum. Bazı durumlarda bir alışkanlığı bırakmak sağlıklı olmayı seçmek ya da seçmemek kadar kolay değil bırakılması gereken olumsuz alışkanlık ile duygusal bir bağ kurulmuş olabilir ve yaşlılar burada oluşacak boşluktan kaçınmak istiyor olabilirler. Kitapta da yaşlıların onlara olumsuz duygular hissettirecek deneyimlerden kaçındıklarının altı defalarca kere çiziliyor.

Yaşlılık çalışmaları kültürden cinsiyetten ve etnik yapıdan ayrı bir şekilde düşünülmemelidir. Yaşlanmaya giden yolda kazanılan olumlu alışkanlıklar, motivasyon,

yapılan seçimler kültürden, cinsiyetten ve ırktan etkilenir. Kitapta bu farklılıkların meydana getirdiği veya getirebileceği sonuçlar detaylı bir şekilde açıklanıyor. Aynı toplum içinde dahi azınlık gruplarının ve kadınların yaşadığı zorluklar yaşlılıkta da devam ederken bir yanda daha zor deneyimlere sebep olabiliyor. Olumsuz toplumsal bağlamlar ve beklentiler yaşlıların bilişsel süreçlerinden, özgüvenlerine, karar verme mekanizmalarına, çalışan bellek kapasitelerine kadar sosyal bilişsel süreçlerini etkileyebiliyor. Yaşlılık ile bilişsel ve fiziksel bir takım becerilerde gerileme olduğu hem gözlemsel hem deneysel araştırmalarca kanıtlanmış fakat olumlu bir sosyal çevrede olmak bu gerilemeye rağmen yaşlıların bu alanlarda iyi performans sağladığı biliniyor. Örneğin sosyal bir çevre içinde olmak, gençler ve çocuklarla ilgilenmek, sorumluluk sahibi olmak demans ve Alzemer hastalığının başlangıcını geciktirebilir veya gelişimini yavaşlatıyor. Kişinin kendine olan inancının ve sosyal çevrenin etkisi çok kapsamlı ve olumlu bir bakış açısı ile değerlendirilmiş. Bunun yanında uygulamaya alınabilecek aktiviteler ve programlar öneriliyor ve muhtemel çalışma konuları okura sunulmuş. Raporun son kısmında ise basmakalıp düşüncelerin yaşlıların bilişsel performansı üzerine olan etkisi tartışılmış. Bu kısmın teorik ve metodolojik alt yapısının daha kapsamlı olması gerektiğini düşünmekteyim. Bu kısımda da raporun genelinde hâkim olan olumlu bakış açısı devam ettirilmiş. Yaşlılıkta kendinden veya yaşlılıktan olumsuz şeyler bekleyen bu yönde basmakalıp düşünceleri olan kişilerin bilişsel, sosyal ve fiziksel yetilerinde daha olumlu görüşe sahip olan kişilere kıyasla gerileme olduğu bildirilmiş. Bu görüş üzerine oluşturulan araştırmaların sonucu yaşlılıkta karşılaşılan olumsuz deneyimlerin kontrol edilebileceğini söylemektedir. Bilişsel gerileme, çalışan bellek kapasitesinde düşüş, demans ve Alzemer'e yakalanma pek çok sebepten kaynaklanıyor olabilir ve pek çok şekilde önüne geçilmeye çalışılabilir. Raporda anlamlı müdahale çalışmalarının sonuçları eklenmediği için neyin tam olarak kurtarıcı faktör olduğuna dair net bir bilgiye sahip olamıyoruz. Yaşlanmaya dair olumsuz basmakalıp düşüncelerin pek çok olumsuz deneyimi getirebileceği oldukça yüksek bir ihtimal. Örneğin yaşlanmaya karşı olumsuz tutumu olan bir kişinin yaşlılıkta değişimi başlatmak için motivasyonu daha düşük olabilir. Ancak basmakalıp düşüncelerin deneyimler üzerinde dolaylı yoldan bir etkisinin olabileceği görüşü daha ağır basmakta ve sunulan çalışmalara eleştirel bir okuma yapmayı gerektirmektedir.

When I'm 64, eleştirdiğim noktaları olsa dahi farklı psikolojik teori ve metotları bir araya getirdiği, psikoloji alan yazınındaki yaşlılık kavramına ve dönemine bütüncül bir bakış açısı ile yaklaştığı için kıymetli bir kitaptır. Okuruna sunduğu soru ve sorunlar ile kendinden sonraki akademik çalışmalara ışık tutabilecek niteliktedir.

Müzik ve Yaşlanan Beyin: Beyin Öyküleri

Music and the Aging Brain: Tales of Brain

Ferreri, L., Moussard, A., Bigand, E., & Tillmann, B. (2018). Music and the aging brain. In M. H. Thaut & D. A. Hodges (Eds.), *The Oxford handbook of music and the brain* (pp. 623–644). Oxford Library of Psychology. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198804123.013.25>

Sacks, O. (2023). *Müzikofili: Müzik ve beyin öyküleri*. Yapı Kredi Yayınları.

Nurhan Can¹

Anahtar Kelimeler: müzik, yaşlanma, beyin, biliş, iyi olma

Keywords: music, ageing, brain, cognition, well-being

Her birimizin zihninde müzik denen anlamsız tonal düzenlemeleri taşıyor olması gerçekten tuhaf bir şey...

Müzik ve Beyin (The Oxford Handbook of Music and the Brain) başlığı ile 2018 yılında Thaut ve Hodges editörlüğünde yayımlanan eser, birçok yazarın katkısı ile oluşturulmuş olup müzik ve beyin araştırmaları başta olmak üzere birçok alana dokunmaktadır. Bu alanlardan birisi olan Müzik ve Yaşlanan Beyin (Music and the Aging Brain) bölümünde sağlıklı ve patolojik yaşlanma sürecinde müziğin rolüne değinilmiştir.

Gün geçtikçe yaşlanan toplumun sağlıklı yaşlanma süreci için güçlü bir araç olarak kabul edilen müziğin rolünün değerlendirildiği ilk bölümde, biliş ve iyi oluş (well being) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda yer verilen araştırma makalesi bulguları ile müziğin sağlıklı yaşlanma sürecindeki önemi ortaya konularak yadsınamaz rolüne dikkat çekilmektedir.

¹ **Sorumlu yazar:** Nurhan Can (Arş. Gör.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: n.can@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9906-3970

Atf: Can, N. (2024). Müzik ve yaşlanan beyin: beyin öyküleri [M. H. Thaut & D. A. Hodges The “The Oxford Handbook of Music and the Brain” adlı eseri ile O Sacks’ın “Müzikofili: Müzik ve beyin öyküleri” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(1), 123-125. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0026>

İkinci bölümde ise, patolojik yaşlanmanın en yaygın formunu oluşturan demans hastalarında görece daha az zarar görmüş alanlar olan müzik algısı ve belleğine ilişkin müdahale çalışmalarının etkililiğinin sınındığı bulgulara yer verilmiştir. Sonuç olarak rahatsızlığın derecesi de göz önünde bulundurulduğunda bilişsel performansın korunumu için müzikal aktivitelere katılım, belirli sınırlılıklar çerçevesinde umut vaat edici görünmektedir.

Bahsi geçen araştırma bulguları içerisinde bir kum tanesi olarak görünen ancak her vakanın biricikliğini kendi eserinde yaşanmışlıklar üzerinden vurgulayan Oliver Sacks, Müzikofili isimli kitabında oldukça ilgi çekici beyin öykülerine yer vermektedir. Yıllarca nörolog olarak görev yapmış olan Sacks, vakalarına ilişkin değerlendirmelerini gündelik bir dil kullanarak okuyucuyla buluşturmaktadır. Bu sayede yukarıda değinilmiş olan ampirik verilere ilişkin bulguları daha yakından tanımamızı sağlamaktadır. Müzikofili adlı eserinde müziğin, beynin tüm fonksiyonları üzerindeki etkilerini farklı yaş grupları içerisinde karşılaştığı ilginç vakaları üzerinden açıklamaktadır. Bu çalışmanın amacıyla örtüşen şekilde yaşlılık ve yaşlanma sürecine dair ele alınan olgular değerlendirmeye sunulmuştur.

Birincil sebep olarak ele alınabilecek, yaşa bağlı işitme yitiminden ötürü yaşanan müzikal halisünasyon (ses çeşitliliği bireye göre değişmekle birlikte zihinde durmaksızın beliren ezgiler, çocuk şarkıları ve gündelik yaşama ilişkin ritimler) deneyimleyen vakaların hatırı sayılır ölçüde toplum içerisinde yer aldıkları dikkat çeken bir detaydır. Yalnızca zihnin meşgul edilebildiği kısa zaman dilimleri hariç (bazı vakalar özelinde) varlığını korumaya devam eden belirtileri temporal lob epilepsisi, nöbetler, inme vb. durumlarla açıklamak mümkün olsa da yaşlanmakta olan bir beynin farklı değişkenler ile birleşimi olarak ele alınması biçiminde değerlendirilmiştir. Sunulan vaka örnekleri yaşanan durumun açıklığa kavuşturulması açısından okuyucuya yol gösterici olmaktadır.

Kitabın ilerleyen bölümlerinde yer alan amüziya bölümünde, Isabelle Peretz ve meslektaşları işitilen müziği tanımının başka bir ifadeyle müzik algısının, melodi ve ritim üzerinden gerçekleşmekte olduğunu ifade etmektedirler. İlginçtir ki algıyı oluşturan her iki kategoriye ilişkin yaşanan işlev bozukluğu (amüziya ve disarmoni) ya doğuştan gelebilen ya da elzem bir olay karşısında yaşanabilen işlev kaybı, olgu değerlendirmeleri üzerinden ele alınmıştır. Bir vaka örneği olarak 76 yaşında olan D.L., doğuştan ileri amüziyası olan, başka bir ifadeyle müziği hiç işitmemiş bir kadındır. Müziğe ilişkin algısı yaşamı boyunca olmamış ve yaşadığı durumun adını tesadüf eseri okuduğu makalede kendi durumuna ilişkin çalışmaları okuyana dek koyamamıştır. Bu durumun her toplum içerisinde görülmesi ve yaşlanma sürecinde gözden kaçması oldukça muhtemel bir vaka olarak ön plana çıkartılmasının yaşlılık araştırmaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kitapta ele alınan diğer çarpıcı konulardan biri olan mutlak kulağın gelişimi için erken yaşta müzik eğitimi almış olmanın önemli ölçüde katkı sağlayacağı vurgulanmış olup gelişiminin nöral temelleri ve toplumda görülme sıklığına ilişkin araştırma bulguları ilgili bölümde karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen yaş ile birlikte (felç, baş yaranması, beyin enfeksiyonu gibi durumlar haricinde) mutlak kulak yapısının müzisyenlerde değişebileceği ve bu durumun meydana getirebileceği aksamalar (akortların farklı ses tonunda yapılması vb.) ileri yaştaki müzisyenlerin kendi iç dünyalarında birtakım duygusal çalkalanmaları beraberinde getirmelerinin olası olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun ilerleyen araştırmalar açısından fikir oluşturabileceği düşünülmektedir.

Kitabın bir diğer bölümü olan “Parkinson Hastalığı ve Müzik Terapi” kısmında yaşlanma sürecinde bireylerde görülme oranının artış gösterdiği Parkinson rahatsızlığı içerisinde müzik terapisinin rolüne değinilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi müzik algısını oluşturan ritim duygusunun Parkinson hastalarının mustarip olduğu kasılma, hareketsizlik gibi belirtileri için hareketi başlatmayı kolaylaştırıcı bir araç olarak ele alınmıştır.

Kitabın son kısmında yer alan “Demans Tedavisinde Müzik Terapisi” bölümünde Sacks, çalışmanın girişinde de vurgulamış olan nörodejeneratif rahatsızlıklardan birisi olan demanslı hastalarda müzik terapisinin etkililiği üzerine araştırma bulgularına yer vermiştir. Tıpkı bulgularda yer alan sonuçlarda belirtildiği gibi, demanslı hastalarda müzik yalnızca bilişsel fonksiyonları harekete geçirmekle kalmayıp, üzeri toz bulutuyla örtülmüş olan duyguların açığa çıkışını kolaylaştırması açısından rolüne değinilmiştir. Bu durum müziğin, *anı konservelerini açan bir konserve açacağı işlevini görmesi* olarak ifade edilmiştir. Yine aynı bölüm içerisinde yaşlılıkta sıkça görülen Alzheimer gibi kortikal rahatsızlıklarda müziğin tüm beyin bölgelerine olan etkisinden ötürü yalnızca kortikal alanlar değil, korteks altı yapılara katkısından ötürü etkililiği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak bu eserin müzik, nöroloji, psikoloji gibi alanlarına ilgi duyanlar için başvuru kaynağı sayılabilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar çalışmanın amacı doğrultusunda yaşlılık ve yaşlanma sürecini hedef alan bir kaynak olmasa da bu sürece ilişkin olguların yer aldığı ender kitaplardan biri olması açısından önem arz etmektedir. Eserde sıkça yer verilen araştırma bulgularının yeni araştırmalara ve bu alanda çalışmayı düşünen araştırmacılar için eşsiz bir başvuru kaynağı olduğu düşünülmektedir. Kitapta yer verilen nörolojik durumların basit ve oldukça anlaşılır bir dille ifade edilmesinin, okuyucuların konuya ilişkin farkındalığının arttırılmasına katkı sunduğu düşünülmektedir.

Kuşaklar Arası Dünya: Y Kuşağının Yaşlılık Perspektifi

Intergenerational World: Generation Y's Perspective on Agedness

Birinci, E. (2020). *Y kuşağının yaşlı ve yaşlılık algısı*. Gazi Kitabevi, 274 s.

Ayşe Bahar Duyar Akça¹

Anahtar Kelimeler: yaşlılık, yaşlılık algısı, kuşak farkı, y kuşağı, kuşaklar arası iletişim

Keywords: agedness, perception of agedness, generation gap, generation y, intergenerational communication

Yaşlanma, bazı biyolojik değişimlerin yanı sıra psikososyal faktörler tarafından şekillenen ve sosyal bağlamlara gömülü olan çok boyutlu bir süreçtir (Ayalon & Tesch-Römer, 2018). Dolayısıyla bu süreçte bireye eşlik eden partnerler, aile üyeleri ve arkadaşlar gibi kişilerden oluşan bir sosyal ağ içerisinde yaşlanılmaktadır. Bu sosyal ağda bulunan kişilerin yaşlanmaya dair algıları, yaşlanan kişiyle olan ilişkilerini kaçınılmaz bir şekilde etkiler. Bu nedenle yaşlılığın doğasının anlaşılabilmesi için yalnızca yaşlı olan kişilerle değil farklı yaş gruplarından insanlarla da yaşlanmaya dair çalışmalar yapmak ufuk açıcı olabilir. “Y Kuşağının Yaşlı ve Yaşlılık Algısı” isimli kitap, yaşlılık çalışmalarına tam da bu noktadan bakarak alanyazında yerini alan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir doktora tezinin meyvesi olarak okurla buluşan bu kitap, Emre Birinci tarafından 2018 yılında kaleme alınmıştır. Birinci'nin amacı, Y kuşağı olarak adlandırılan bir neslin yaşlı ve yaşlılık hakkındaki düşüncelerini ortaya koyarak kuşaklar arası ilişkilerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktır.

Kitap, okuyucunun metni takip etmesini ve anlamlandırmasını kolaylaştırmayı amaçlayan bir giriş bölümünden ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuşak kavramı, çeşitleri ve teorisi; ikinci bölümde dünyadaki ve Türkiye'deki yaşlılık, yaşlılık algısı ve demografik değişimler; üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi,

¹ Sorumlu yazar: Ayşe Bahar Duyar Akça (Arş. Gör.), Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Sakarya, Türkiye. E-posta: ayseduyar@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2708-2977

Atf: Duyar Akça, A. B. (2024). Kuşaklar arası dünya: Y kuşağının yaşlılık perspektifi [E. Birinci'nin “Y Kuşağının Yaşlı ve Yaşlılık Algısı” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(1), 127-130. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0025>

bulguları ve konuyla ilgili birtakım tartışmalar yer almaktadır. Giriş bölümünde, çalışma alanına daha geniş bir açıdan bakılmasına yardımcı olacak şekilde dünyada ve Türkiye’de yaşlanmayla ilgili son gelişmelere ve yaşlılığın farklı birçok alanda nasıl ele alındığına yönelik bilgilere yer verilmektedir. Bu sayede yaşlanmanın disiplinler arası çalışılabileceğine işaret edilmektedir. Birinci bölümde, kuşak kavramı detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılarak farklı kuşakların özellikleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, nüfusun yaşlanması ile ilgili detaylı bir alanyazın taraması karşımıza çıkmaktadır. Konu, çok yönlü ele alınarak Birleşmiş Milletler ve Türkiye İstatistik Kurumu gibi kurumların yapmış oldukları demografik çalışmaların verilerinden alınan grafiklerle pekiştirildiği için çarpıcı bir hale gelmektedir. Hem dünyadaki hem Türkiye’deki demografik bazı değişimlerin ele alınması okura karşılaştırmalı bir pencere sunmaktadır. Üçüncü ve son bölümde, araştırma deseni açıklanarak Y kuşağı özelinde “Yaşlılık nasıl anlamlandırılmaktadır?”, “Yaşlılıkla ilgili farkındalık düzeyleri nelerdir?”, “Kuşaklar arasındaki ilişki düzeyleri nelerdir?”, “Yaşlılarla anlaşmazlık yaşanan konular nelerdir?” ve “Yaşlılık hayalleri nelerdir?” araştırma sorularının bulguları sunulmaktadır.

Yazar giriş bölümünde okura her ne kadar araştırmasına dair bir resim sunmak ve bu resim üzerinde yapacağı bazı çizimlere işaret etmeye çalışmak gibi iyi niyetli bir çaba içerisinde olsa da satır aralarında karşılaşılan dil bilgisi hatalarının ve anlatım bozukluklarının, yazarın bu çabasına ket vurduğu yorumu yapılabilir. Rakamların yazıyla yazılmaması (iki yerine 2 yazmak vb.) ve ilk paragrafta “beklenmektedir” ifadesinin arka arkaya birkaç kez kullanılması bu hatalara örnek olarak verilebilir. Ayrıca “Demografik değişimler, toplumların her üyesi üzerinde etkileri söz konusu olmaktadır.”, “Kuşaklar arasındaki ortaya çıkan sorunlar, yaşlıların aile ve toplumdaki saygın imajını kaybettiği ve toplumsal bir kültürel yozlaşmanın da olabileceğini göstermektedir.”, “Çekirdek aileye dönüşüm yaşlılar üzerinde üç etkisinin olduğu belirtilmektedir.” gibi sayısını artırabileceğimiz anlatım bozukluğuna sahip cümlelerin yer alması okuyucunun metinle arasına mesafe koymasına yol açmaktadır. Yine bu bölümde karşılaştığımız başarılarından, nüfusunun gibi paragraf sonu olmadığı halde kesme işareti ile gösterilen ve doğru yazımı ön yargı olmasına rağmen “önyargı” şeklinde yazılan kelimelerin olması gibi hatalar ise yalnızca yazarın değil yayınevi editörünün de yapmış oldukları kontroller üzerine düşündürücüdür.

Giriş bölümünde dikkat çeken noktalardan biri, bazı ifadelerin açıklanmaya veya örneklendirilmeye ihtiyaç duyarak havada asılı kalmasıdır. Bir diğer nokta ise araştırma bulgusu gibi görünen bazı ifadelerden sonra herhangi bir kaynak gösterilmemesinin zihin bulandırıcı olmasıdır. Örneğin yazar, “Yaşlılık olgusunu yaşlıların nasıl gördüğü kadar toplumun gençlerinin de nasıl gördüklerinin yaşlıların yaşamları üzerinde önemli etkisi olmaktadır.” şeklinde herhangi bir kaynak göstermediği ifadeden sonra tamamen farklı bir konuya geçiş yapmaktadır. Halbuki bu ifadeden sonra okurun kafasında

hemen “Peki ama nasıl ve ne şekillerde?” gibi bir soru belirlediği kolaylıkla tahmin edilebilir. Benzer bir örnek olarak “Aktif yaşlanma raporuna göre Türkiye’de yaşlılara yönelik önyargının (ön yargı yazılmalıydı) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.” cümlesinden sonra herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Bu bölümün genelinde kaynaklara atıf yapmaya ve alanyazından daha fazla bahsedilmeye ihtiyacın olduğu düşünülmektedir. Giriş bölümünün sonlarına doğru yaklaştıkça gözler; araştırmanın amacı, problemi, soruları ve yöntemine dair özet bir bilgiyi aramaktadır. Ancak bu kısımlara girişte değinilmemiştir. Tüm bunlara ve sonraki bölümlerde yapılacaklara yönelik çıkarımda bulunması için deyim yerindeyse okuyucu yalnız bırakılmaktadır. Yarım kalmış hissi veren giriş bölümünden sonraki bölüme keskin bir geçişle karşımıza alanyazın taraması çıkmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde, kuşak kavramı ve teorisi ayrıntılı bir şekilde açıklığa kavuşturulmak istenmektedir. Kuşakla ilgili farklı araştırmacılar tarafından yapılan tanımlamalara ve kuşakların özelliklerine geniş yer veren ve son dakika kendini tekrardan kurtaran yazar, çalışmanın sağlam bir zemine oturtulmasını hedeflemiş gibi görünmektedir. Kuşaklar, son derece anlaşılır bir şekilde ve Türkiye örnekleriyle açıklanmaktadır. Bu bölümde özellikle araştırmanın öznesi olan Y kuşağının fotoğrafı çok net çekilmiştir. Bununla birlikte kuşakların nasıl sınıflandırıldığına dair farklı görüşlerin tablolaştırılarak sunulması, metni okurken zevkli hale getirmektedir. Ancak araştırmacının, bu araştırma için kullanmayı tercih ettiği kuşak sınıflandırmasını neden tercih ettiğinin bilimsel arka planını açıklamaması, okuyucuyu ikinci bölüme kafasında bazı soru işaretleriyle göndermektedir.

“Dünyada Demografik Değişim, Yaşlılık ve Yaşlılık Algısı” isimli ikinci bölüm, Türkiye’deki ve dünyadaki demografik değişime ve yaşlanmaya odaklanmaktadır. Seneca’dan Hipokrat’a, Cicero’dan Platon’a ve Aristoteles’ten İbn-i Sina’ya kadar birçok büyük düşünürün yaşlılıkla ilgili görüşleri paylaşılarak renklendirilen bu bölümde yaşlılık; tarihsel, evrensel ve çok boyutlu (biyopsikososyal) bir perspektif ile sunulmaktadır. Bu sayede okur, tarihsel süreç içerisinde yaşlılık algısının değişimini değerlendirebilir hale gelmekte ve güncel araştırma bulguları ile geçmişi karşılaştırabilme olanağını bulmaktadır. Ayrıca psikososyal ve fiziksel boyutlarıyla yaşlılık hakkındaki bilgilerimizin netleşmesi sağlanmaktadır. Birçok insanın zihninde aynı anlama gelen yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının farklı olduklarına da yine bu bölümde değinilmektedir. Okuyucu bu bölümde kitabı neden okumaya başladığını hatırlamakta ve araştırmanın önemini bölüm içerisindeki yumuşak geçişlerle kavramaktadır.

Kitabın en heyecanlı bölümü (belki de Y kuşağı olarak sınıflandırıldığı için) diyebileceğimiz üçüncü bölümde, araştırmanın yöntemi ve araştırma bulguları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca araştırma bulguları önceki araştırma sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmekte ve konuya dair bazı öneriler sunulmaktadır. Araştırma,

nitel bir çalışma olarak tasarlanmış ve 35 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bulgular; “Yaşlılık Algıları”, “Yaşlılarla Görüşme Sıklığı ve İletişim Biçimleri”, “Yaşlılarla Anlaşmazlık Yaşanan Konular”, “Kuşakların Birbirlerine Karşı Tutumları Hakkındaki Görüşleri”, “Yaşlıların Rollerini Hakkındaki Görüşleri”, “Kuşakların Karşılıklı Beklentileri Hakkındaki Görüşleri” ve “Yaşlılık Hayalleri” başlıkları altında derli toplu ve açık bir şekilde okura sunulmaktadır.

Araştırmanın geneline yayılan yazım ve noktalama hataları, anlatım bozuklukları, bazı araştırmaların kaynağının gösterilmemesi, metin içinde atıfta bulunulan bir çalışmaya kaynakçada yer verilmemesi, kaynakçada yazarların soyadlarının baş harflerinin alfabetik sıralamaya göre yazılırken sıraların kayması, güncel alanyazın çalışmalarının kitap genelinde az görünmesi, iki tablonun yanlış konumlandırılması gibi bir doktora tez çalışmasında görmeyi beklemeyeceğimiz bazı hatalar olsa da kitabın/araştırmanın konusu yaşlılıkla ilgili farkındalığı artırmayı sağlama noktasında epey umut vaat edici görünmektedir. Ayrıca böyle bir konuda yapılmış bir doktora tezinin kitaplaştırılması, konunun daha fazla kişiye ulaşmasına aracılık edecektir.

Yazar; kuşaklar arası dayanışmanın yaratılması, medyanın yaşlılar lehinde kullanılması, eğitim kurumlarının alt seviyelerinden itibaren yaşlılar hakkında öğretilerin artırılması gibi faydalı olabilecek önerilerde bulunmaktadır. Dolayısıyla yazarın bu alanda daha fazla çalışma yapılması ihtiyacına yönelik bir çağrıda bulunduğu varsayılabilir ve bu durum takdir edilesidir.

Kaynakça

Ayalon, L., & Tesch-Römer, C. (2018). *Contemporary perspectives on ageism*. Springer Nature.

Zamanın Ötesinde Sakinlik: Yaşlanmanın Güzelliği

Beyond Time Calmness: The Beauties of Aging

Schmid, W. (2014). *Sakin olmak: Yaşlanırken kazandıklarımız*. İletişim. 120 s.

Ezgican Meral¹

Anahtar Kelimeler: yaşlanma, yaşlanma algısı, sakinlik, sakinliğin adımları

Keywords: aging, perception of aging, calmness, steps to calmness

Yaşam, türlü meşguliyetler içerisinde akıp giderken, neredeyse hiçbirimiz yaşlanma sürecinin yaklaşıyor olduğuna dair düşünmeyiz. Hatta çoğumuz bundan olmaması gereken bir şeymişçesine kaçma halindeyizdir. Ta ki, bedenimiz ve düşüncelerimiz bize artık bunun zamanının geldiğini hatırlatmaya başlayana dek. O zamana kadar yaşlanmaya ilişkin fikirlerimiz yalnızca gözlemlerden ibarettir. Bu gözlemler doğrultusunda yaşlılık ve yaşlanma sürecini değerlendirebiliriz ancak bu gerçekten başımıza gelene kadar tam olarak nasıl bir süreç olduğunu ve bize nasıl hissettireceğini bilmemiz mümkün değildir. Bu süreçte ne yapmamız gerekir? Ne yaparsak yaşlılığı daha iyi geçiririz veya ne yapmazsak bizim için daha kolay geçer? Yaşamımızın sonu yaklaşırken hayatımızı en dolu ve aktif olarak nasıl sürdürebileceğimize ilişkin sorular zihnimizi meşgul edebilir. Peki ya sakinlik ve sükûnet? Bu kavramlar üzerine bu zamana kadar hiç düşünmüş müyüzdür?

Wilhelm Schmid, *Sakin Olmak* kitabı ile, yaşarken ve yaşlanırken sükûnete ve sakinliğe giden yolu en yalın ve akıcı hâlde karşımıza çıkartıyor. Bir başucu kitabı olma niteliği taşıyan bu kitapta yazar, “Sükûnete giden 10 Adım”ı bulmamızda rehberlik ederek hayat boyu tekrar açıp hatırlamamız gereken anekdotlar sunuyor. Kitapta

¹ Sorumlu yazar: Ezgican Meral (Arş. Gör.), Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji (İngilizce) Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: ezgicanmeral@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2498-3905

Atıf: Meral, E. (2024). Zamanın ötesinde sakinlik: yaşlanmanın güzelliği [W. Schmid’in “Sakin Olmak: Yaşlanırken Kazandıklarımız” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(1), 131-133. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.1.0028>

sükûnete giden ilk adım olan “Yaşamın devreleri üzerine düşünmek” bölümünde yazar, yaşamımızdaki devrelerin değişebileceğinden ve bunların birbiriyle aynı olmayacağını kabul ederek bu duruma uyum sağlayabilmekten bahsetmektedir. Yaşamın yaşlanma evresinin özelliklerine ilişkin bilgi edinip beraberinde gelen bütün olumlu ve olumsuz durumlara anlayış gösterebilmek sakinliğe giden ikinci adım olarak karşımıza çıkar. Üçüncü adım, yaşamı olduğu yerde, onu kolaylaştıran alışkanlıklarla sürdürebilmektir. Mutluluğun ve yaşamdaki hazların farkında olmak ve bir bilinç halinde tecrübe edebilmek, sakinliğin dördüncü adımıdır. Yaşam boyu karşılaştığımız zorluklarla başa çıkabilmek için kabullenme gücünü artırmak, beşinci adımdır. Bu yoldaki altıncı adım, yakınlık hissetmek için temas arayışıdır. Sevgi ve arkadaşlık gibi bir ağa bağlı kalabilmek yaşlanmaya giderken sakin kalabilmenin yedinci adımıdır. Kendini dinleyebilmek ve kendinle ilgili düşünebilmek, sekizinci adımı oluşturur. Son iki adım ise ölüm ve sonrası ile ilgili olanlardır. Dokuzuncu adımda yazar, ölüm ile ilişki kurup onunla yaşayabilmeyi öğrenmekten bahseder. Sükûnete giden yoldaki son adım ise yaşamı bir sonu olduğunu düşünerek yaşamının ötesinde, açılan sonsuz bir boyut olarak düşünebilmektedir. Yazar kitabın son adımı: “Tüm yaşamın ölümle sona ermediğine güvenip kendini bırakmaktır mesele, sadece yaşadığımız hayat mevcut biçimiyle sona eriyor, başka bir yaşam için varlık uykusunda dinlenmeye çekiliyor” (s. 102) sözleri ile yaşamı ve ruhu enerji metaforu üzerinden bizlere aktararak, asla tükenmeyeceği ve dönüştürülebileceği vurgusu ile bölümü sonlandırıyor.

Schmid, sakinliğe giden yoldaki adımları aslında bir nevi yaşamımızın kronolojik yapısına göre vermektedir. Değişimin farkına varmak, bunu kabullenmek, bu kabullenişle birlikte sevgi ve mutluluğun bilincine varabilmek ve kendini dinleyip sona yaklaşırken ölümün varlığıyla birlikte yaşayabilmeyi öğrenip yaşadığımız hayatın değerini bilerek “yaşadım” diyebilmekten bahsediyor. Bütün bu adımlar birbirini takip eden ahenkli bir sıra ile sade ve anlaşılır bir şekilde okuyucuya sunuluyor.

İlk bölümde bahsettiği “yaşamın çeyrekleri” kısmı ile yazar dikkat çekici bir giriş yapıyor. Yaşamı bir gün üzerinden ele alması, sabahın ilk saatlerinden başlayarak önümüzde sonsuz fırsat ve saat var gibi görünse de sonunda günün son saatlerine geleceğimizi fark ettirmesi kitabın en etkileyici kısımlarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Ardından sükûnete giden her bir adımdan bahsettiği bölümlerde samimi ve hayatın içinden kelimeler seçmiş oluşu da kitabı okurken sanki bir sohbet içerisinde olduğumuz hissini uyandırıyor. Yazar modern yaşamda “konfor alanı” olarak belirtebileceğimiz alışkanlıkları, yaşlanma sürecindeki huzuru ararken en önemli araçlar olarak ele alarak bakış açımızı değiştiriyor. Alıştığımız şeylerden hiçbirini yapmadığımızı düşündüğümüz hipotetik bir günü düşündüğü bölümde bunun ne kadar yorucu ve stresli bir gün olacağının farkına varmamızı sağlıyor. Gençken kolay olan bu durum, yaşımız ilerledikçe zorlaşır ve günlük alışkanlıklarımızda bulduğumuz huzurun değerini ve konforunu anlamaya başlarız.

Kitabın bir bölümünde ise yazar *boş zaman hazzı* 'ndan bahsediyor ve yaşlılığı hayat boyu içinde bulunduğumuz meşguliyetlerden dolayı tadına varamadığımız boş zamanın artık tam anlamıyla yaşama zamanı olarak tarif ediyor. Bir amaç olmadan, sadece keyif almak için ayırdığımız zamanların artması sükûnetin önemli bir diğer adımı olarak güzel bir hatırlatmadır. Yazarın da dediği gibi: “İnsanın edilgin kalma hakkı, yaşlılıkta olmayacaksa başka ne zaman tanınacaktır?” (s. 51).

Elbette ki her şey kolay olmayacaktır bu süreçte. Yaşlanmanın doğalında getirdiği bazı fizyolojik sorunlarla başa çıkabilmek gerekecektir. İşte bu noktada yazar bu kabulleniş için çok önemli iki olgu ile yol haritasına devam ediyor: “Temas” ve “sevgi”. İnsanın sevme, sevilme ve bunu hissetme ihtiyacı bebeklikten ölüme kadar devam etmektedir. Yaşlanmanın beraberinde getirdiği zorluklarla en iyi baş etme yolu da bir sosyal ağımızın olması ve sevgiyi hissedebilmemizden geçiyor. Yazar, bu serüvende bize yol arkadaşlığı edecek insanların olmasının sükûnete giden yoldaki en büyük destek olduğunu bize bir kez daha anımsatıyor. Devam eden süreçlerde, zaman ilerledikçe artık kendimizi dinleme ve yaptıklarımızı, yaşadıklarımızı yorumlama ve değerlendirme zamanımız gelmiştir. Bu süreçten “şen bir sükûnet” (s. 84) olarak bahseder yazar; yaşanılanları kabul etmek ve olurlarına bırakmanın verdiği huzurdur bu aslında. Bu noktadan sonrası artık ölüm ile ilişki kurmak ve onu düşünmenin zamanıdır. Ölümün varlığını hep bildiğimizi ama nasıl ve ne zaman olacağını bilmediğimizi söyler. Son iki bölümü ölümü kabullenme, ölümden korkmak yerine nasıl bir hayat yaşadığımıza odaklanıp yaşadığımız, bizi biz yapan her şeye minnet duymaya yaptığı vurgu ile bitirirken, okuyucuda mutlak bir huzur hissi bırakıyor. Sanırım kitabın en çarpıcı noktalarından biri yüzleşmekten korktuğumuz ölüm kavramını bize bir bitişten ziyade, bu dünyadaki varoluşumuzun bir kanıtı olarak sunması diyebilirim.

Yazarın bu kitabı altmışlı yaşlarının başında yazması da aslında herkes gibi onun da bu süreci yaşamaya başlamasıyla beraber üzerine derinlemesine düşündüğünü göstermektedir. Yaşlanırken sakinliğe ve sükûnete giden yoldaki kazandıklarımızı, yaş almış bir yazarın doğrudan deneyimleri ile okuma fırsatı sunan gerçek bir yol gösterici ve yolculuk kitabı *Sakin Olmak*. Her bir bölümde ve adımda yazarın okuyucuda dikkat çekmek istediği cümlelerin işaretlenmiş olması ile de tekrar dönüp baktığımızda bu adımlara dair hatırlanması gerekenleri okuyucuya sunmuş oluyor. Kitapta pek çok dikkat çekmeye değer cümle olmasıyla birlikte, en belirgin ve bir o kadar da sade olan şu cümleyi vurgulamak isterim:

“Yaşam, kötü kahve içilmeyecek kadar kısadır.” (s. 46).

Sakin Olmak, sükûnete giden yolda güzel kokulu ve lezzetli kahveler içebileceğim sakin, huzurlu ve “İyi ki yaşadım!” diyebileceğim bir hayat serüveninin ihtimali ennasında hep başucumda yer alacaktır.

Senectus Yazarlara Notlar

Senectus, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi tarafından Darülaceze Vakfının desteğiyle Mart ve Eylül ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli dergidir.

Derginin amacı çok disiplinli bir perspektifle yaşlanma süreciyle ve yaşlılık dönemiyle ilgili konularda teorik ve uygulamalı akademik çalışmalar yayımlamaktır. Dergi, bu çerçevede yaşlılık/yaşlanma konusundaki çalışmalarda süreklilikleri ve değişimleri takip etmeyi, bunları belirleyen demografik, iktisadi, tarihsel, hukuki, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik unsurları inceleyen çalışmaları öncelikli olarak yayımlamaktadır.

- Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur.
- Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır.
- Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Türkçe dilinde başvuru yapan makalelerde İngilizce öz, anahtar kelime ve genişletmiş özet yer almalıdır.
- Ana metin;

Nitel ve nitel çalışmalar Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma bölümlerini içermelidir.

Makale başlığı bold ve sayfaya ortalı olmalıdır. Yazar isimlerini başvuru dosyasına kesinlikle eklemeyiniz. Yazar isimleri yer alan başvurular işleme alınmaz ve iade edilir.

Öz, 150-200 kelime arasında olmalıdır. Özde atıf kullanılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler, 5-8 kelime arasında olmalıdır.

Geniş Özet (Extended Abstract); Ortalama 1000-1500 kelime arasında olmalıdır.

Yöntem kısmında, eğer özgün bir model kullanılmışsa, model alt bölümü ile mutlaka Örneklem/Çalışma Grubu, Veri Toplama Araçları ve İşlem alt bölümleri bulunmalıdır. Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve gelişmelerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir. Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir fakat bunun okuyucuyu sıkacak ya da metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

- Tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlar metin içerisinde yer almalıdır. Çalışmanın sonunda ayrıca verilmemelidir.
- Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan Publication Manual of American Psychological Association (APA) (7. baskı) adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır.
- İngilizce uzun özet de dâhil olmak üzere çalışmalar 25 sayfayı (10000 kelimeyi) aşmamalıdır.
- Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/ yazarlarına aittir.

Senectus Notes for Contributors

Senectus is a peer-reviewed international journal published biannually in March and September by Istanbul University Faculty of Letters Sociology Research Center with the support of the Darülaceze Foundation.

The purpose of the journal is to publish multidisciplinary theoretical and applied academic studies on topics related to aging and late-life experiences. In this context, we aim to follow on the continuity and change in studies of old age and aging and primarily publish studies focused on the demographic, economic, historical, legal, psychological, anthropological, and sociological factors behind them.

- The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution.
- Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software.
- Articles in Turkish and English are published. Submitted Turkish article must include an English abstract, keyword and an extended abstract.
- *Main Text:*

Article titles should be boldfaced and centered. The names of all authors and their institutions should not be included in the main document.

Abstracts should be between 150–200 words. No citations should appear in the abstract.

The extended abstract should contain a minimum of 1000 words and a maximum of 1500 words.

- 8 words representing the manuscript should be given as keywords.

Qualitative and quantitative studies should contain the following sections: Introduction, Method, Findings, and Discussion. The Methods section must include Sampling/Study Population, Data Collection Tools, and Procedure as subsections if an original research method has been used. Literature reviews should elaborate on the problem, analyze the relevant literature, emphasize the gaps and inconsistencies in the literature, and discuss actions toward solving these problems. Other types of studies can allow slight variations in sections, but they should not contain too many details and sub-sections that could distract readers' attention and compromise readability.

- Tables, figures, pictures, graphics, and similar aspects should be embedded in the text, and not provided as appendices.
- Both in-text citations and references should comply with the APA guidelines as provided in the Publication Manual of American Psychological Association (APA) (7th edition).
- Studies should not exceed 25 pages (10000 words), including the extended abstract in English.
- The rights of the manuscripts submitted to our journal for publication, belongs to the author(s).